

AZ "IDŐSZÁMITÁS" NYELVI KIFEJEZÉSEI

A SZAMOJÉDBAN

/Doktori értekezés/

Mizser Lajos

Szeged, 1964

Diss. B 374

Előszó

Dolgozatomat néhány éves munka előzte meg. Noha a teljesség igényével lépek fel, e munka mégsem lett teljes. Ennek oka a még eléggé szegényes szamojéd szakirodalom. Igen megnehezítette munkámat az a körülmény is, hogy néhány fontos forráshoz nem jutottam hozzá /főként Prokofjev, Dolgih, Gyebec műveire gondolok/, vagy csak másodkézből ismerem /ezeket a munkákat az irodalomjegyzékben * -gal láttam el/.

Amikor finnugorokról beszélek, csak a szó legszorosabb értelmében vett finnugorokra gondolok, a szamojédokra nem. Ugyanis a finnugorok és a szamojédok alkotják az uráli nyelvcsaládot. /Pl. az ősfgr.-nál szó sincs a szamojédokról/

A fordításoknál a következő szótárakra támaszkodtam:

Halász Előd: Német-magyar szótár /Budapest, 1960/

Hadrovics - Gáldi: Orosz-magyar szótár /Budapest, 1951/

Országh László: Angol-magyar szótár /Budapest, 1960/

Langenscheidts Universal-Wörterbuch: Niederländisch-Deutsches Wörterbuch /Berlin, 1961/

Szinnyei József: Finn-magyar szójegyzék /Budapest, 1926/

A rövidítéseket illetően a szakirodalomban használatos rövidítésekhez alkalmazkodtam.

Mizser Lajos

A szamojédok

Amikor szamojédokról beszélünk, nem egy nyelvre, hanem egy nyelvcsaládra gondolunk. Ezt azért szükséges hangsúlyozni, mert a szamojéd szót a köztudatban gyakran a jurákokra értik. Pallas, Erdmann stb. szójegyzékében a "samojedisch" szót főleg a jurákokra alkalmazta. Ez a félreértés forrása.

A szamojéd szót maguk a szamojédok nem ismerik. Minden népnek megvan a maga külön önelnevezése, s összefoglaló nevet nem ismernek.

A "szamojéd" szó eredete máig sem tisztázott. Annyi bizonyos, hogy nem az orosz *cano + ty* /Selbstfresser/ szóból származik. Egy novgorodi kézirat /később nyomtatásban is megjelent/ szerint nyolc szamojéd nép van, s mindjárt az elsőről /mongolseen/ megjegyzi, hogy kannibálok. Ezek az emberek rént és halat fogyasztanak, de egymást is megeszik stb. Anuccsin, aki ismerteti a kéziratot, kétségbevonja ezt. A szamojédokat még a múlt század közepén is emberevőknek tartotta Kuseljevskij. És még sorolhatnánk tovább egyéb képtelen történeteket. A novgorodi kéziratnak vannak helyes megjegyzései is, de a fenti állítását kétségbevonjuk. Említ olyan szamojédokat is, akiknek a szája vállaik között, arcuk a mellükön van és vascsővekből lőnek. Az ilyen kitételek nem lehetnek igazak.

Herbenstein a szamojédok emberevő hírére valózva magyarázza úgy a szót, hogy akik megeszik magukat. Ez azonban népetimológia, mert a szó korábbi alakjai: szamojagy, Samogeti, Samogedi stb. /A szamojéd elnevezéseket, népnéveket ld. JSFOu LIV./

A másik magyarázat /Fischer, Anuccsin/ szerint a lappok sabme nevével függ össze.

A szamojédság a finnugorokkal alkotja az uráli nyelvcsaládot. A legújabb feltevések szerint az i.e.IV.évezred végén kezdődött meg a szétválás. Az ősszamojéd nyelvi egység időszámításunk kezdete körül bomlik fel.

A szamojéd nyelveket két csoportra osztjuk:

A.északiak

a/jurákok /nyenyeczek/

b/jeniszeji szamojédok /enyeczek/

c/tavgi-szamojédok /nganaszanok/

B.déliek

a/osztják-szamojédok /szelkupok/¹

b/a kihalt szajáni szamojéd nyelvek: kamasszok,² karagaszok, kojbalok, motorok, szojótok és taigik.

A nyenyecék

A legnagyobb szamojéd nép. Számuk a legújabb statisztika szerint 25000. Ázsiai méretekben is nagy területet foglalnak el távoli rokonaink. Nagyjából a Mezeny - Uszty-Cilma - Szalehard - Szurgut - Szidorovszk - Dudinka-vonal és az Északi-Jeges-tenger közötti területet, valamint a partmenti szigeteket /Kolgujev, Novaja Zemlja, Vajgacs, Belij/ népesítik be, és meglehetősen szétszórva élnek.

Nyelvük

Két alapvető nyelvjárásra különül el:

a/tundrai

b/erdei

és ezeken belül is több nyelvjárást különböztetünk meg, de ezekre most nem térünk ki. Az erdei nyelvjárást beszélő nyenyecék száma mintegy 1000 főre tehető, tehát a tundrai nyelvjárást beszélők nagy többségben vannak. Az irodalmi nyelv alapja is a tundrai nyelvjárás bolsaja zemljai változata. A nyenyecék ma már saját anyanyelvükön, saját iskoláikban tanulnak. A 30-as évek elején latinbetűs helyesírást használtak a tankönyvek, a mai cirillbetűs írást 1937-ben vezették be. Az irodalmi nyelv létrehozásában G.N. Prokofjev, a szamojéd népek egyik legnagyobb kutatója, végzett uttörő-munkát.

Életmódjuk

Nagyrészüket még ma is nomád. A földművelést csak alig-alig ismerik. Fő foglalkozásuk: réntenyésztés, halászat és vadászat. A tundrán csak a rén jelenti az egyedüli megélhetési lehetőséget. Ez az állat ad a nyenyecnek mindent, élelmet, ruhát stb. Az üzleti haszon nem játszott olyan nagy szerepet, mint például a zürjénekénél. Igavonóként is jelentős a rén. Kutyát erre a célra alig használnak, mert a rén sokkal igénytelenebb.

A rén csordákban élő állat. A legelőkön a vezérállatot követi. Vándorlaskor hosszú, keskeny oszlopban haladnak. A több ezer főből álló csordát csak néhány ember irányítja kutyák segítségével. Egy-egy réncsordában 3-4000 rén is van. Különösen nehéz irányítani őket, amikor nyáron a szunyogok, bögölyök stb. megjelennek. Nyáron a tengerpartra hajtja rénjeit a nyenyec pásztor, télen pedig a délebbre eső ligetes területekre. Ez a tundrai nyenyecekre jellemző. Az erdek kevesebb rént tartanak, és már másjellegű munkára is fogják. A rént is csak ők fejtik. A nyári szunyoginvázió idejére szabadon engedik állataikat, és elkészülnek a téli vadászatra.

A vadászat is igen jelentős bár nem a legfontosabb foglalkozás, mint például a ngenaszanoknál. Ma már puskával történik a vadászat, régebben azonban íjjal és nyíllal, mely eszközöket részben a réntől kapták /például: csontjából nyílhegyet készítettek/. Leggyakrabban a vadrént vadászták /jilepc¹⁷³, míg a szelidített rén neve: ti/. Ennek a vadászszenvedőlynek köszönhető, hogy nyenyecelakta vidéken már kevés vadren található manapság. Vadréneken kívül sarki rókára, nyulra, mókusra, hermelinre stb. vadásznak. A vadfogásban is mesterek: különböző csapdákat, hálókat stb. használnak. A szárnyasok közül a vadkacsa és a vadludat ejtik el legszívesebben.

A halászat mesterségét főleg akkor űzik, amikor a folyókról eltakarodott a jég. Különösen az erdei nyenyec és a folyók mentén vándorló tundraiak foglalkoznak vele. Nagy kerítőhálójával fogják a tonhalak, lazacok, marénafélék stb. különböző fajait.

A húst különféle eljárásokkal tartósítani tudják.

Életmódjukból ered, hogy táplálkozásuk nagyon egyoldalú.

A kenyeret csak századunkban ismerték meg.

A vadászatot és a halászatot a nyenyecék többsége csak mellékesen űzi. A fő foglalkozás: a réntenyésztés.

Vándorló életmódjuk megköveteli az egyik helyről a másikra vihető lakást: a sátrat. Fő közlekedési eszközük: a rénvontatta szán.

Az enyecek

A nyenyeczek legközelebbi rokonai. Számuk 1926-ban 378 volt.

A Jeniszej folyó mellett élnek Dudinka város körzetében

Négy csoportra oszlanak:

1. Baj /bajichai/
  2. Maddu /chantaiszki/
  3. Mugaddi
  4. Juči
- } /karaszinói/

Többségük tundrai életmódot folytat, csak néhány család erdei.

Meglehetősen szétszórva élnek, s nagy a nyelvjárási különbség az egyes csoportok között, ez vezet el gyors kihalásukhoz. Nyelvüket alig ismerjük. A szegedi egyetemen Mikola Tibor foglalkozik enyec szövegek gyűjtésével és feldolgozásával.

Az enyecek is - anyenyeczekhez hasonlóan - réntenyésztéssel, vadászattal és halászattal foglalkoznak. Életmódjuk is a nyenyec-
hez áll közel.

Eredeti lakóhelyül nyugatabbra volt. A nyenyeczek, a szelkupok és a ketek nyomására kényszerültek a Jeniszej mellé. Ez az állandó harc felőrölte a XVII. században még 3000 főt számláló népet.

Az uráli nyelvek kutatásában az enyecség még mindig "fehér folt".

A nganaszanok

A Tajmir-félszigeten élnek, közigazgatásilag a Tajmir Nemzetiségi Körzetben. Nem ők e kietlen vidék egyetlen lakói: dolgánok, jakutok, tunguzok, nyenyecék és oroszok is élnek itt. Popov szerint /1935/ 699 nganaszan lakik a megjelölt körzetben.

Három Nemzeti Tanácsra oszlanak:

1. Avam /56.718 km², 267 lélek/. Területe a körzet nyugati részén fekszik: a Pjaszina medencéje, a Pura, a Mokorito, az Agapa, a Tareja, a Jangoda és a Dudipta folyók mente.
2. Tajmir /38.134 km², 184 lélek/. A Felső-Tajmir, a Lutkah, a Logata és a Gorbita folyók medencéje, valamint a Birranga fennsík déli lejtői tartoznak ehhez a tanácshoz.
3. Vadejev /37.672 km², 248 lélek/. Ez a legkeletibb terület. Nagyjából a 73,5°-tól a 75. északi szélességi fokig és a 98°-tól a 108. keleti hosszúsági fokig terjed.

Dolgih adataiban már változást észlelünk Popovhoz képest. Dolgih a nganaszanok három törzsét közli, s megadja lélekszámukat is. Az avam törzs 574, a vadejev 224, az okok pedig 69 főt számlálnak. Összesen: 867 ember.

Castrén feltevése szerint nem a Tajmir-félsziget volt a nganaszanok lakóhelye, hanem Dél-Szibériából jöttek. A helyi monda szerint valaha egy "nagy víz" mellett éltek.

Annyi azonban bizonyos, hogy a XVII. században délebbre éltek. Mangazeja város adókönyvében vannak olyan adatok, melyek szerint a nganaszanok az adót olyan prémes állatok bőrével fizették, melyek a tundrán nem élnek.

1630-ban Ivan Patrikijev ijász-hadnagy a Heta mellett találkozott velük.

Az orosz hódításnak sokáig ellenálltak. Később azonban sikerült megnyerni őket: 1670-ben az oroszokat segítették a nyenyecек ellenében.

A terület éghajlata híg és kontinentális. Az évi középhőmérséklet északkeleten 16°C . Az átlagos évi csapadék mintegy 200 mm. Csaknem állandó a szél, különösen télen.

A Hatanga mellett szeptember végén esik le az első hó. A tavasz hirtelen köszönt be, a hó igen gyorsan olvad el. A sarki nap hatására megszépül a tundra. Megérkeznek a madarak is.

A nganaszanok nomád életmódot folytatnak még ma is. Fő foglalkozásuk: a vadászat. Egész életüket ez határozza meg. Elsősorban vadrévre vadásznak. Vadászutjukon a vadrén nyomát követik már évszázadok óta. Régebben íjat és nyilat használtak, ma már lőfegyvert. Főbb vadászati formák: ngatangiru /a csoportos vadászat egyik archaikus formája/, csali rén.

A prémes állatok vadászásának nincs jelentősége. Egyedül a sarki rókat vadásszák. Szívesen foglalkoznak madarászattal is. A madarakat /főként vadlibát és vadkacsát/ hálóval fogják.

Halászzal csak a Tajmir-tó mellett foglalkoznak inkább. Hálóval, horoggal egyaránt halásznak.

A réntenyésztés a nganaszanok életében csak másodlagos. Réntartásuk nyenyec típusú. Jóval kevesebb rént tartanak. Például a X Csunancsera nemzetség /avam-törzs/ 20 családjára csupán 4495 rén esik. A vadejevek egyes nemzetségeinél pedig még a 100-at sem haladja meg. A nganaszanok a rént főleg igavonásra használják.

Táplálkozásuk egyoldalú. Télen a vadón husán élnek /szelídített rént csak végszükségben vágna/, nyáron már halat, vadkacsa is esznek. A húst kiszáritják és zsírban tartósítják.

A nganaszanok igen bizalmatlanok az idegenekkel szemben. Talán ez az oka, hogy nemzetiségüket őrizni tudják, hiszen 93,4 %-uk beszéli az anyanyelvét.

Kísérlet történt a nganaszan nyelvű közoktatás megszervezésére is. Az első nganaszan iskola Letovje vadászati központban nyílt meg.

Lejegyzett szövegek eddig nem állnak rendelkezésünkre. Nyelvüket is csak kevésbé ismerjük. Castrén Wörterverzeichnisében található tavgi rész is igen kicsi. Tudomásom szerint Hajdu Péter jelenleg egy nganaszan szótáron dolgozik. Az én munkámat is igen megnehezítette, hogy nem állt rendelkezésemre Castrénénál nagyobb nganaszan szótár.

A szelkupok

A déli szamojédoknak az egyetlen képviselői. Mintegy 4000 főt számlálnak. Nagy területen igen szétszórta élnek. A XVII. század előtt a szelkupok valamennyien a Középső-Ob és mellékfolyói mentén laktak. Egységes népvük régen nem volt. Az oroszok az Ob-vidéki népeket egy gyűjtőnévvel látták el: *оцмаку*. Ide tartoztak az obi-ugor chantik, a szelkupok /osztják-szamojéd/, a ketek /jeniszeji osztják/ is, melynek pedig egyik néphez sincs köze. A szakirodalomban manapság szívesen használják a szelkup elnevezést /pl. Collinder/. A szelkup /pontosabban: sölqup/ elnevezést a taziak használják. Az osztják szó eredete tisztának látszik. A chanti as /Ob/ + ja /ember/ szavak összetétele. A chantiktól vették át az oroszok, és a szó az eloroszosodott formában jutott el hozzánk is. Hajdu Péter hívta fel a figyelmemet egy másik magyarázatra: Steinitz véleménye szerint a török ystek szó a népnév eredeti alakja. Meg kell jegyeznünk, hogy az előbbi magyarázat sokkal valószínűbb.

Már említettük, hogy a szelkupok igen szétszórta élnek. Az egyes csoportok között nagy nyelvjárási különbségek vannak. Ennek tulajdonítható, hogy a szelkupoknak csupán 50,6%-a beszéli az anyanyelvét. Edigélé Hajdu foglalta legjobban össze, hol laknak a szelkupok, de meg kell jegyeznünk, hogy egyes kisebb csoportokat ő sem vehetett fel technikai okokból könyvébe. Különbösen is ezek a kisebb csoportok a kihalás szélén állnak. Különösen a déli szelkupokról mondhatjuk el ezt.

Két foglalkozásuk van: vadászat és halászat. A réntartás náluk másodlagos, az erdei nyenyecektől vették át, réntartásuk legalábbis

velük mutat közeli rokonságot. A rént már fogatolják is, de kutyát és lovat is használnak erre a célra.

Különösen a prémes állatok vadászásának van nagy jelentősége: mókus, coboly, sarki róka, medve. Szívesen vadásznak rénre és jávorszarvasra is. A szárnyasok közül a nyírfajdot, süketfajdot, különböző vizimadarakat vadásszák. A vadászat régebben íjjal és nyíllal történt, ma már lőfegyvert használnak.

A halászatnak különösen a déli szelkupoknál van nagy jelentősége. Erre a hónapnevek tárgyalásánál részletesen kitérünk.

Táplálkozásuk nem annyira egyoldalú, mint északi rokonaiké.

Noha a szelkupok nincsenek egy helyhez kötve, településeik állandó jellegűt mutatnak.

Nyenyec rokonaik után róluk tudunk legtöbbet nyelvileg is. Sokáig csak a Castrén-féle szótárt használhatták a kutatók. Manapság már rendelkezésünkre áll a Sprm. és Pápay. Kai Donner szelkup gyűjtése még mindig zárva. Ez utóbbiból jelent meg az Anl.-ban egy kevés.

Az októberi forradalom a szelkupok életében is nagy változásokat hozott. Itt csak néhány kulturális ténytet ismertetünk. 1925-ben Janov-Sztanban nyílt meg az első szelkup iskola. Ezt a már említett Prokofjev szervezte és vezette. Szelkup tankönyveket adtak ki. Először latinbetűs ABC-t használtak, majd a 30-as évek végén bevezették a cirillicát.

A szajáni szamojédok

1. Kamasszok

Az első feljegyzések 1629-ből származnak, melyek szerint a kamasszok /Kamaschen/ a Kan és a Mana folyók felső folyásánál laknak.

1721-ben két utazó: von Strahlenberg és Messerschmiedt szibériai utazása alkalmával találkozott olyan bennszülöttekkel, akik egy szamojéd nyelvet beszéltek. Strahlenberg: "Die Kamatzin-cisse Tatern wohnen am Ursprung des Mana-Strohm, welcher zwischen der Stadt Crasnoyar und Abakan in Jenisej-Strohm hinein fällt. Sie sind nicht starck, und können etwa 3 bis 4 Mann ausmachen". /Das Nord- und Östliche Theil Europa und Asia 384./. Messerschmiedt: "NB. Diese Sprache so die Kagmaschinsche heisst, wird von den Tataren zwischen dem Jenisei und Angara-Srtohm, oder bei Kanskoi und Udinskoe-Ostrog gesprochen." /Tagebücher, 26. Dez. 1721/

Nevezték őket Kaimaschen-nek, Kagmāzi-nak stb. Az önelnevezésük Donner szótárában: $\overset{\circ}{k}\overset{\circ}{a}\overset{\circ}{m}\overset{\circ}{a}\overset{\circ}{z}$ /kuza/. Az elnevezés eredete máig sincs megbízhatóan tisztázva. Pallas szerint a Kan és Mana folyónévből keletkezett volna: a $\overset{\circ}{k}\overset{\circ}{a}\overset{\circ}{m}\overset{\circ}{a}\overset{\circ}{z}$ *kagmā-ra megy vissza, ez pedig Kōgmān-re, a Szaján hegység egyik török nevére. Ez a magyarázat nem elégíthet ki bennünket. Az említett két folyó neve: $\overset{\circ}{k}\overset{\circ}{u}\overset{\circ}{n}$ -b $\overset{\circ}{u}$ /az utótag jelentése: víz/, illetve $\overset{\circ}{m}\overset{\circ}{a}$ nir. Az előbbi eredete ismeretlen, míg az utóbbi tatár eredetű. A kamassz nevet Castrén ugyancsak tatár jövevénytartónak tartja. Tat. kamgadje-djon "Zauber-Leute". Természetesen ezt sem fogadhatjuk el.

Mikor Messerschmiedt és Strahlenberg köztük járt, számuk néhány száz lehetett, de több nyelvjárásra oszlottak. Feljegyzéseik más kamassz nyelvjárást érintettek, mint Castrén és Donner.

Klaproth adatai szerint a kamassz egykor hatalmas nép

volt, mely meglehetősen nagy területen lakott még a XVII. század végén is. Réntenyésztők voltak, nomadizáltak. Castrén az északi ágot látogatta meg, ezek részben még anyanyelvüket beszélték. Radloff 1863-ban találkozott bolyan tatárral beszélő emberekkel, akik azt állították, hogy a Kangbasy-törzshöz tartoznak. Ebből azt következtette, hogy a kamasszok teljesen eltatárosodtak. Ezt vette át Vámbéry Ármin is /1885/. Pedig nem ez a helyzet. Az 1857-es népszámlálás még 171 főt mutat ki, az 1875-ös adólajstrom pedig csak 36 adókötelest. Ekkor még nomádok voltak, mert cobolyprémiummal fizették az adót /a megtelepedett lakosok pénzzel adóztak Oroszországban/. A múlt század 70-es éveire esik, hogy a kamasszok felhagynak a nomád élettel és letelepednek. A végső lökés a rénszarvaspestis volt. A századfordulóra letelepedtek, és ezzel beolvadtak az ott élő tatár népekbe.

Egy fiatal finn nyelvész, Kai Donner, 1914-ben utrakelt, hogy megmentse a kamassz nyelv utolsó maradványát egy Abalakova nevű faluban. Itt már csak tatárral vagy oroszul beszéltek. Csúppán nyolc idős ember akadt, aki még ismerte a kamassz-szamojéd nyelvet.

Noha eltatárosodtak /kisebb részük eloroszosodott/, önnevezésüket megtartották.

2. Kojbálok

Már teljesen eltatárosodtak. Mikor Castrén köztük járt, csak néhány szamojéd szóra emlékeztek. Pallas, Klaproth és Szpaszszkij szójegyzékei kétségtelenné teszik, hogy egy szamojéd nép volt

A XVII.század elején Abakán vidékén találjuk őket. Ekkor számuk 2-300 volt.A mult század elején Szpasszkij még tudott kojbál szavakat gyűjteni.Eltatárosodásuk a 40-es évekre teljesen befejeződött.Ma már csak a nemzetségnevek emlékeztetnek a szamojéd eredetre.

3.Motorok,vagy madorok

Nevük már 1228-ban felmerül Md'rba alakban a perzsa Nūru'd dīn Muhammad i' Aufī' utirajzában.Szójegyzékek Pallastól, Klaprothtól és Szpasszkijtól származnak;noha ezek a jegyzékek hiányosak,annyit mégis bebizonyítanak,hogy szamojéd nyelvről van szó.Elnemzetietlenedésük a mult század közepére fejeződött be.

4.Taigik

Nagyon keveset tudunk róluk.A motorok közeli rokonai.Önelnevezésüket sem ismerjük.Valószínűleg a mult század elejére fejeződött be eltatárosodásuk.

5.Karagaszok

Az ő nyelvüket ismerjük legkevésbé.Az azonban kétségtelen,hogy szamojédok voltak,de már a XVIII.század védére elvesztették nemzetiségüket.Valószínűleg a kacsincek támadása adta a végső lökést.

6.Szojótok

Róluk jóformán csak azt tudjuk,hogy valaha szamojédok voltak.Csak néhány szó áll a rendelkezésünkre.

Az időszámítás

Ezzel a témával kevesen foglalkoztak. Összefoglaló jellegű munka Hahn István könyve.

"Ahány naptári rendszer, annyiféle elnevezés, annyiféle számítás. Ez arról tanuskodik, hogy a különböző naptári rendszerek történetileg alakultak ki, és sem az év, sem a hónap, sem a nap számítása nem szükségszerű"-írja Hahn /Az időszámítás története 5. old./ . Minden népnek megvan a maga naptári rendszere, és ez a fentebb vázolt három elsődleges tényezőn alapszik. A természeti népeknél kialakul az az igény, hogy az idő állandó folyamatát apróbb részekre osszák. Aztán egy bizonyos fokon egy meghatározott időegységet is megjelölnek, s így lassan megteremtik az időszámítás rendszerét.

Hahn a továbbiakban a következőket írja: "1. Naptári rendszernek nevezzük az emberi élet ritmusát, az ember termelőmunkáját s a természet szabályszerű változásait meghatározó csillagászati jelenségek időpontjainak és időtartamának minél tökéletesebb meghatározását és e különböző időtartamok egymáshoz való viszonyítását. Ide tartozik a nap, a hét, hónap és az év időtartamának, illetve egymáshoz való viszonyuknak a meghatározása. 2. Az időegység mérésének a feladatától különbözik egy bizonyos esemény időpontjának meghatározása az időfolyamaton belül: a keltezés és ezen túlmenően: a múlt eseményeinek a beillesztése az időfolyamat megfelelő helyére: azaz az idő számítása. Ez a követelmény hozta létre a különböző időszámítási rendszereket, az évek számozását stb." /i.m. 6-7/

Mi a következő egységekkel fogunk foglalkozni: év, évszázadok, hónapok, hét, napok. Az ünnepnapokat kihagyjuk, mert ezek nevei

részben osztják /pl.0 pērna^u jālīe "Dreikönigstag";szó szerint:
a kereszt napja/,részben orosz jövevényszavak /pl.Lj. p'etroβ
jā'vāp "Petri- und Paulfest"/,vagy az orosz név tükörszavai
/pl.0 jēdāi pō jālīe "Neujahrstag"/.Ugyancsak nem foglalko-
zunk a napszakok elnevezéseivel,ez későbbi feladat lehet.

Az év /Jahr/

Évnek nevezzük azt az időt, mely alatt a Nap egy teljes kör alakú pályát fut be a Föld körül. Ez a pálya csak látszólagos: ekliptikának nevezzük. Amikor a Nap ezen a pályán ismét visszatér ugyanahhoz a ponthoz -kiindulásul a tavaszi metszéspontot vesszük -:tropikus év; ha viszont egy állandó csillagképből kiindulva ugyanabba tér vissza: sziderális év.

Az év időtartamát először az egyiptomiak határozták meg: 365 napban állapították. Mai ismereteink szerint a Nap 365 nap, 5 óra, 48 perc, 46 másodperc alatt futja be látszólagos Föld körüli pályáját.

A számojédok nemigen tudtak olyan pontos időtartamot megállapítani, mint az egyiptomiak. A hóviharak és egyéb meteorológiai jelenségek kizárták a pontos megfigyelést. Természetesen támaszkodtak csillagászati megfigyelésekre is, de nem ez volt a döntő. Megfigyelték ugyanis, hogy egyes természeti jelenségek /pl. lombhullatás/ között egy nagyobb időegység telik el. Ennek a két időpont között eltelt egységnek adták az év nevet. Ez lehetett az ősi számítás, mert mint látni fogjuk, a nyenyecék és a nganaszanok egysége eltér ettől.

Az éveket nem számozták. Csak néhány évre visszamenően tartották számon az éveket, vagy ilyenformán: abban az évben, mikor nagy halbőség volt stb.

Most lássuk a nyelvi kifejezéseket!

Jurák:

WB/355a/O;T,Sj.,U,Oks.,Ni.,P:pō,Sj.,Nj.:pou ;C:po ;Pir-Ter:
no;Sprm/287/ pu ;Schu:po ;Spr:po' ;Dun-Gor:*no*;RaeW:bo ;
Bud:po,puo ;Schr:po ;Erd:po ;Schl:po ;PallV:po,bo,puo;Atl: *no do*;
Mundy:pooh.

A $\bar{p}\bar{o}$ azonban csak a mai nyelvhasználatban fedi a "Jahr" fogalmát. Az irodalmi nyelv is ezt rögzítette. Lehtisalo ezzel kapcsolatban a következőt írja /WB355a/: "Die Juraksamojeden verstehen unter diesem Wort wenigstens nicht in allen Fällen dasselbe Jahr wie wir; wenigstens manche rechnen auf unser Jahr zwei sam. Jahre und z.B. mein T₁ Sprachmeister erklärte, dass dem russischen Jahr zwei Zeiträume entsprechen, von denen der eine $\bar{p}\bar{o}$ 'der Winter' und andere $\bar{t}\bar{a}$ 'der Sommer' ist."

A tundrán az év két részre oszlik: nyári illetve téli évre, a kettő együtt felel meg a mi 365/6/ napos évünknek. A téli év a hosszabbik, s ez ment át a teljes év jelölésébe. Ez az un. pars pro toto időszámítás. Hasonló tendencia nyilvánul meg nyelvünkben is: Petőfi: János vitéz/123-4 sor/:

"Markos legény volt ő, husz legényen kitett,

Noha nem érte meg még husszor a telet."

Más népek viszont nyarakat számolnak. Pl. mordm kizá =
nyár, év ; or. *rog* = év, többesszáma: *ren* = nyarak.

Jeniszeji szamojéd:

C: fua ; Atl: puá.

A jelentésmegadásból csak azt tudjuk, hogy "XinkJahr" a jelentése. Ha azonban a jurák és tavgi analógiára gondolunk, biztosra vehetjük, hogy ez a szó is a téli év jelölője volt, esetleg ma is az.

Tavgi-szamojéd:

C: fua ; Popov: fuo ; Atl: suá.

A fuo szó a téli év jelölője még ma is a ngenaszanoknál. A nyári évet valószínűleg a tana "Sommer" szóval fejezik ki.

Osztják-szamojéd:

Sprm/325/ Tur.pöt ;/74/N po,puo;M Tsch.,00 po;K pō;NP pē;
B,Tas.,Kar.puu.

Anl/113/Ty.pō_v;Tam pō_d^r;TaU pōtt^a;KeO p_v^u_d;Kem pott_v;
00 pō_v.

C:N,Vj.:pō.Schu:pot.

Atl:am Tas:poi;Toms:k:post;Narym:póde;Ket:puode;Tym.:póde;
Kar.:bod.

A szelkupokról -és a szajáni szamojédokról sem - nem tudjuk,hogy az évet északi rokonaikhoz hasonlóan számolták volna.

Az év szelkup elnevezéseinek nagy részében képzett szóval állunk szemben,A -t,-D stb. subst.denom képző.Pl.B,Tas, Kar.:pi "Nacht",Vj.p_v^aD id.Vö.kam.-t:kot "rippe,seite/Vgl.03 N kö id./;mot.-t taeret "sciurus varius & vulgaris" /Vgl. jurO:tā_vrē_vhā "eichhorn" / stb.valamennyi subst.denom.képző /Abl.suff.269./.

Kamassz:

KWb/56/ p_v^{ie},/195/ p_v^{ie} ;C:phie ;AP:aphi ;Atl:aphi.

Klapboth adatai egészen más nyelvjárást érintenek,mint Castrén és Donner.Ez a dialektus a taigihoz áll igen közel.

Kojbál:

Wv,AP,Atl:pe ;Szp.:ne,ne .

Motor:

Wv,AP,Atl:chaa ;Szp.:xaa .

Taigi:

AP,Atl:apha.

Karagasz:

PallV: *xa*

Az év szamojéd kifejezései ósszamojéd eredetre mennek vissza /Donner, Anl.90,103,104,105,113,185-6, Setälä, Verw.41, Stuf.45./

Setälä szerint idetartozna még:

?fi.vuosi /vuote-/ "Jahr"; zürj.vo, u id.; votj.va-pum "Zeit";
magy.ta-val, ta-valy "im vorigen Jahre".

Setälä egyeztetése nem lehet helyes, mert ósszam.* *pone*,
ósfgr.* *wo* *de*.

Az évszakok /Jahreszeiten/

Az évszakok elnevezései a szamojéd nyelvekben általában olyan szavak, melyekben az évszak megjelölése egy eredetibb, konkrét jelentésből származik.

A tél /Winter/

Jurák:

1.WB/312b/O, Sj.:sirro, T sirre, Nj. *χirrō*, Kis.: *χirrō*?
C:siru; Pir-Ter: *cupa*; Schu.:syry; Spr.: *sirō*; Dun-Gor: *coupé*;
RaeW, L:serái; Schl.syr; Bud.sira, sire, *sire*.

Ez a szó a hó /Schnee/ jelentésű szóval azonos és eredeti jelentését is ebben látjuk./O, Sj.Winter, Schnee a jelentés/.
A legeredetibb jelentés "fehér"/weiss/ volt:WB/410a/O, Sj., U,
U-Ts.ser⁷³. Bár azt si elképzelhetőnek tartom, hogy a hóról ne-
vezték volna el a fehér színt, de az előbbi sokkal biztosabb-
nak látszik. Halász Ignác véleménye is ez, s ő kapcsolatba hoz-
za a sóval is:WB/411a/O, Sj.ser⁷³ "Salz", U-Ts.ser id.Megemlit-
jük, hogy ebbe a szócsaládba tartozik az Eis, Erdfrost jelenté-
sű szó is:WB/410b/O, T, Sj.ser⁷³.

A jur.sirro szó ősszamojéd eredetű: Tav.siru "Schnee, Winter"; Jen.B sira, Ch siδa "Schnee"; OSz her, ser, syrre; kam.sirä; koj.b.syr-ry; mot.äyra; taigi sirre; karag.sira id.

Ősszam. s8r8.

Halász szerint ide tartozik még:

Magy.szürke "grau"; osztj.sür id.

A magy.szürke szón vitatkoznak a nyelvészek: ÁKE, SzófSz szerint kaukázusi eredetre megy vissza: csecsenc siri. Vámbéry álláspontja viszont helytelen; ő a tör.sülken "száraz, száradt" szóból eredezteti.

Otto Donner pedig azt tartja elképzelhetőnek, hogy a szam. etimológia a csuv.sora "weiss" szóval rokon. Minden valószínűség szerint csak véletlen egyezésről van szó, esetleg jövevényszóról.

Halász, NyK 23/275, SzófSz 60, Verw.39, Stuf.108, 116-7, Vámbéry, A magyarság bölcsőjénél 209, Paasonen, Beitr.KSz.15/92, O.Donner, Vgl.Wb.190, Lehtisalo, Abl.suff.16.

2.WB/412a/O, T, Sj.siββi "Anfang des Winters", Lj., Kis.χiβ "kälteste Zeit des Winters"; Pir-Ter: ~~cub~~, cuba; Schr.syu, suw; PallV: cuby. E három utóbbi Winter jelentésben.

Az eredeti jelentést a WB-ban felbukkanó megfelelések őrzik, és egyes nyelvjárásokban a tél jelölőjévé váltak.

Jeniszeji szamojéd:

1.Schu.syra; Mik. ~~cupa~~

A szó eredeti jelentése Schnee volt itt is. Etimológiáját ld.fent!

2.Str.kiwa /pontos alakja: χiwa lehetett/. A jur.siββi, χiβ enyec megfelelője.

Tavgi-szamojéd:

C:siru; Mess: 4irru. Jelentése: Schnee, Winter. Ld. az előző old.!

Osztják-szamojéd:

Spru/322/ ke_ot, /48/N, Tsch., OO kâ, NP, Jel., Tas., Kar. kē, B ke,
Anl.: Vj. kât, OO k_ēⁱ, C: kâ, Pápay: kâde, Mess: kōte, Schu: ketu.

Kai Donner és Joki török jövevényt szónak néz. A köztör. qūš szó átvétele. Ugyanis a tör.-š^y szam.-t. Ez csupán a szelkup adatot magyarázza meg, de a vele összefüggő szajáni szamojéd adatokat nem. A déli szamojédok valószínűleg a jéniszeji népektől vették át a telet jelölő szót. JO C: kēte, Ketica: k_ēⁱ, k_ēⁱ?, k_ēⁱ; kott: kēti. Mindkettőben Winter a jelentése. Az átadó nyelv még vitatott. A magunk részéről inkább a ket nyelv mellett döntünk.

Donner, Berührungen 5, Joki, Indoch. Lehnw. 211-2, Lehnw. 132.

A kâ szónak ismerjük az igei származékát is: B keran, keremban, Tas., Kar.: keran. Jelentése: den Winter zubringen.

Kemassz:

Kwb/28/ kē, k_ēⁱ; C: khâ.

Ez a szó összefügg a szelkup adattal, tehát ez is jövevényt szó. Ld. még Hajdu, Berührungen 77-8.

Igei származéka: khâttelâm "überwintern".

Kojbál:

Wv. koa; AP kōa; Szp. k_ā, ka. Ld fentebb!

Motor:

Wv., AP kōa; Szp.: kōa. Ld. fentebb!

A többi szamojéd nyelvből nincsenek adataink.

Tavas /Frühling/

Jurák:

1. WB/283a/O, Sj. $\bar{n}ar\bar{o}$ /durch die Frühjahrsälte nach Tauwetter hart gefrorene Oberfläche des Schnees; Frühjahr, Frühling/, Nj. $\bar{n}arr\bar{o}$, P $\bar{n}a\bar{\alpha}\bar{\alpha}$ /durch die Frühjahrsälte nach Tauwetter hart gefrorene Oberfläche des Schnees/, Lj. $\bar{n}arr\bar{o}$ /id. és Nachwinter/; C: $\bar{n}ar\bar{a}ei$ /wenn noch Schnee liegt/, Pir-Ter: $\bar{n}ara$; Sprm/282/nalá, B $\bar{n}ara$ /durch die Frühjahrsälte nach Tauwetter hart gefrorene Oberfläche des Schnees/; Dun-Gor: $\bar{n}ara$; Bud. $\bar{n}arej$, $\bar{n}ar\bar{a}ej$ /Frühling, Frühlingsanfang, wenn noch Schnee liegt/; Spr. $\bar{n}are'i$; Schr. $\bar{n}ara$; PallV: $\bar{n}ara$, $\bar{n}ara$.

Ennek a szónak nem Frühling volt az eredeti jelentése.

O, Sj. első helyen megadott jelentése az eredeti, ez van meg az erdeiben is. A "Frühling" jelentés csak a tundraiban van meg és másodlagos. A rokonnyelvi megfelelők biztossá teszik feltevésünket. Tav. noru "Schneekruste"; jen. Ch. $\bar{n}ara$, B. $\bar{n}ara$ id., $\bar{n}areo$, $\bar{n}areo$ "das spätere Frühjahr" /Beitr. KSz 13/274/. És északi szam. $\bar{n}ar\bar{o}$.

Igei alak: O $\bar{n}ara'j\bar{o}$ "das Frühjahr verbringen /zur Zeit des Frühlingsherrsches/", T $\bar{n}araj\bar{o}$, OP $\bar{n}are'ia$, Kis. $\bar{n}ar\bar{a}ttas'$ id.

2. WB/143a/O, Sj., Sjo.: $\bar{j}unnui$ "Frühling /wenn man der schlechten Schlittenbahn halber lange an demselben Platz bleibt und die Wintersachen wegpackt/"; C: $\bar{j}unui$ /wenn er fort ist/, Pir-Ter: $\bar{t}onyi$, $\bar{t}onyi$.

Ennek a szónak sem "Frühling" lehettett a z eredeti jelentése, hanem ilyesmi: a tavaszi olvadás. Valószínűleg összefüggésben van az O, T, Sj. $\bar{j}un$, OP $\bar{j}un$ "schmale Flussbucht, sackförmig aufgehörender Flussarm; langer schmaler See" szóval. Mikor a hó elolvad pocsolyás helyek jönnek létre. Az -n-ben képzőelemet kell látnunk, mégpedig subst. denom. -t/Vö. Abl. suff. 121./ .A -j szintén

képző /adj.denom./, de erre később részletesen kitérünk.

Donner a junui szót kapcsolatba hozza az Osz. ödöd "Frühling"; kam.büdü; koj.b.biudun id.szavakkal. Egyeztetése azonban helytelen, mert a déli szamojéd nyelvek megfelelői jövevényszavak.

Igei származékok: OP j_un_uu'ida, T j_un_uu'ida, Sjo. j_unda "den Frühling zubringen".

3.WB/64b/0 (β₃ennuj, Sjo. (β₃e'nui "die ersten stromaufwärts ziehenden Fische /im Frühling/, Kis. (β₃i'n'ni "Frühling"; C:wuenui "sagt man von Fischen, wenn sie in grossen Schwärmen stromwärts ziehen", Knd.winu "Frühling".

Az eredeti jelentés itt sem "Frühling" volt. A halak vonulásáról nevezték el az évszakot. A Kis. igealak (β₃i'n'noptas "Frühling zubringen /wenn man nach dem Eisgang schon mit dem Netz fischt/". Ugy látszik azonban, hogy csak egyes erdei nyelvjáráásokban van csak meg a "Frühling" jelentés: vö. Sprm/269/winu, wenu, winu.

Ugyanazokat a képzőket találjuk ennél a szónál is, mint a 2.alatt. Analógiás hatás.

Jeniszeji szamojéd:

Schu:nara.

Eredeti jelentése "Schneekruste" volt. A jur.narve-nyec megfelelője. Ld. az előző old.!

Tavgi-szamojéd:

1. Mess:norrungah

A C.noru "Schneekruste" szóból származik, amely csak az északi szamojéd népeknél ismert /ld. az előző old.!/

A szón lévő képző uráli eredetű. *na subst.denom.

Vö. jur., jen. *nâ; Osz. *nâ, -nâ; mordE, cser. *nâ /Abl.suff.140./

2.C:kánfa

Minden valószínűség szerint ósszamojéd eredetű szó:

Jen.sebua "das erste Frühjahr"; OSz kamba "Frühling", "Schneekruste"; kam.kamu "Schneekruste".

Paasonen, Adalékok NyK 39/347-8, Beitr.KSz 14/72, 15/125, 17/32, Halász NyK 23/273, Verw.37, Stuf.27.

Ven igei alakja is: kánfadandum "den Frühling zubringen".

Osztják-szamojéd:

1.C:B, Tas, Kar.kamba, kamba "Frühling; Schneekruste; die Zeit, wo es eine solche giebt und man auf Schneeschuhen wilde Rennthiere fängt". Pápay: kamhad "becha" / "márcziustól a folyók megnyiltáig" / .Sprm/32/kamba, kamba, kaamba "Frühling/.

C.második helyen megadott jelentés az eredeti.Ld.fentebb.

2.Sprm/319/Tur.ütit "Frühling, im Frühling", üttin "Frühling". Anl/51/ödäd, Tscha.ödät. Pápay: ödöd "becha" / "a folyók megnyiltától juniussig" / .Mess: ytid.

Setälä szerint a -t, -d, -D egy -nt- re megy vissza. Donner szerint pedig valamilyen szuffixum/Anl.51/. Lehtisalo viszont subst.denom.képzőnek, mert a szónak az 00-ban ilyen alakja van: üt./Abl.suff.269/A -t stb.azonban nem szuffixum.

Donner/Anl.51/ és Paasonen/Beitr.KSz 17/25/ kam.és kojb. megfelelőkön kívül a jur.junui és winu szavakkal egyezetteti. A jur.szó nem tartozik ide. Hajdu/Berührungen 77/ az OSz ytid "Frühling"; kam.büdü; kojb.biudium id.szavakkal a jur.Lj. d'jöttⁱ "Sommerwohnort", Kis.jöttäs "den Sommer zubringen" szavakat egyezetteti. A jenisejei népektől vették ezeket a szavakat az említett szamojéd népek. JO yed, yedi "Frühling", ödä-ⁱtip "Spring-month"; kottk iji "Frühling". Ld.még Joki Indoch.Lehnw.207!

Végezetül meg kell jegyeznünk, hogy a két szelkup kifejezés nem fedi egymást, az egyik a koratavasz, másik a kései tavasz jelölője.

Kamassz:

Kwb/6/ *bindu, bindu, bindu*

C: bűdű

Ld. az előző oldalt! Itt ugyan nem találjuk meg a szóvégi -t, de az igei alakban megvan: Kwb: *būdūt* 'lem "den Frühling feiern, verbringen"; C: bűdüttele, bűdütlem "das Frühjahr zubringen"/A -lem az inf. képzője a kamasszban/.

Kójbál:

Wv, AP: biudium ; Szp: *биудіум*.

Ld. az előző oldalt!

Képzett szó: -n subst. denom. képző. Vö. jur. **-nâ, *-nâ* subst. denom.: O *pīb* 't i, -int' dat. sg. "untere lippe" stb; jen. **-nâ, *-nâ* subst. denom.: usu', gen. sg. usuo' "fingerglied"/vgl. mot. PV *уздѣръ* "schulter"/; tav. **-nâ, *-nâ* subst. denom.: sóruan "regen" /vgl. OS MO soro id./; kam. **-nâ* n subst. denom.: Atl. bagyn "rücken"/vgl. Donner *bēgāu* id./; mot. -n subst. denom.: PallV *мудгуиъ* "mund"/vgl. OS Donner TaU *peptel* "kinn"/; taigi -n subst. denom.: teran "sciurus" /vgl. mot. taeret id./; karag. -n subst. denom.: deren "sciurus varius"/vgl. derjat id./ /Abl. suff. 122/.

Motor:

Wv, AP: ukon ; Szp: *укѣнь*

A szó eredetét nem ismerjük. Az -n valószínűleg a fentebb említett subst. denom. képző /A da'gan analógiás hatása?/.

Nyár /Sommer/

Jurák:

WB/558b/O,T,Sj.ta⁷,Lj.ta⁷,P ta⁷³ ;C:ta⁷ ;Pir-Ter: ma⁷ ;
Sprm/924/tang ;Schu.ta ;Spr.ta⁷ ;Dun-Gor: ma ;RaeL, W: tanhi⁷ ;
Bud.ta ;Schr.ta ;Erd.ta ;PallV: Ta, TaHrb

Igei alakjai: O ta⁷ts¹¹ "den Sommer zubringen", OP ta⁷ts¹¹,
Sj.ta⁷ts¹¹, Lj.tanno⁷ts¹¹, Kis.tanno⁷ts¹¹ id.

Jeniszeji szamojéd:

C:to ;Abl.suff./269/tō ;Str.toe ;Schu.to.

Tavgi-szamojéd:

C:tana ;Abl.suff./268/tana ;Str.tunga

Igei alakja: tanutum "den Sommer zubringen".

Osztják-szamojéd:

Sprm/327/Tur.tani, /107/N tagi, tagi¹, ta¹, MO tagi, K tagi,
NP taggi, tagge, tagg³, Tsch.tagi, ta¹, OO taom, taou, B, Kar, Tas.taan,
Jel.tag ;C:tagi, ta¹, NP tagge, Jel.tag, B, Tas, Kar.ta⁷.
Pápay: ta⁷d ;Schu.tago ;Str.toë ;Mess.taggedi.

Pápay és Mess.adatában a -d subst.denom.képző /ld.a 20.old!/.

OO -m: subst.denom képző, -me alakban is használatos. Vö. jur.*-ma
O,T,Sj., N⁷āsa⁷ "mann; ehemann; samojede", Lj.kāssam⁷ id.
/Vö.Lj, Nj.kāssā⁷ "jüngling; mann; samojede"/; jen.-ma subst.denom:
Ch.ema, B noma "schlaf"/vgl.jurP nien⁷, OS ān usw.id./; tav.-mu:
subst.denom.: kua⁷jumu "mann"/vgl.jen.kāsa id./; kan.*-ma subst.
denom.: pū⁷ma "wange"/vgl.OS N Donner pū⁷al id./; koj⁷b.*-ma subst.
denom.: kaduma "ameise"/vgl.OS N kē⁷za id./; magy.-m dem.denom.:
alom "unterstreu"/al- "unter"/; vog.-m subst.denom.: pittim
"lippe"/vgl.pit⁷ id./; osztj.-m subst.denom.: kō⁷am "schritt"
/vgl.kō⁷ "fuss"/ stb./Abl.suff.82-86/

Igei alakok: 00 taumb "es wurde Sommer", Tsch. taumna id.

Kamassz:

Kwb/68/tā^o, tā^o ; C: thenga.

Igei alak: tā^oar l'ém "übersommern".

Kojbál:

Wv, AP: ta'ga ; Szp. māgá, mārā.

Motor:

Wv, AP da'gan ; Szp. gārātiv.

A szón az -n subst. denom képzőt találjuk/ld. a 27. old. 1/.

A szamojéd nyelvekben a nyár szó eredetileg ilyesmit jelenthetett: meleg idő. A felsorolt kifejezések összefüggnek egymással, uráli eredetre mennek vissza, mert összefüggnek a következő fgr. megfelelőikkel:

Oestj. tō^o "Sommer"; vog. tūw; fi. suve-; észt. suvi; liv sōv id.;
?lp. sānas "liquefactus".

Stuf. 21, 28, Verw. 41, Beitr. KSz 13/253, 16/7, ÁKE 100, Halász NyK 23/264, O. Donner, Vgl. Wb. 155, Castrén, Reiseberichte 73.

Ősz /Herbst/

Jurák:

1. WB/24e/T nēro, OP nāerⁿⁱ, Sj. nēro, Uē^oro, Lj. nīⁿⁱ
C: ūōroi, ōroi, eroi ; Pir-Ter: нэре ; Schu. gyrju ; Spr. nāro;
Dun-Gor: нэро ; Bud. ōrej, űeru, űōroj, ūōroj, űēroj ; Schr. gārō ;
Pallv: нрō.

Ez a szó uráli eredetű:

Tav. narro "Herbst"; jen. narra; OSz ara ; kam. ere ; koj. ire;
mot. iriu ; karag. урō id.; vog. āram, ārm "Zeit"; zürj. ar
"Herbst, Jahr, Zeit"; votj. ar "Zeit".

Hajdu, Naz. 70, Uotila, Kons. 354, Halász, NyK 23/264.

Az etimológia azt mutatja, hogy a jur.näer^u és szem.megfe-
lelői eredetileg nem egy meghatározott évszak, hanem egy nagyobb
időegység jelölői voltak.

Igei alak: O, S.j.nērō^u (imts^u "Herbst werden".

2.WB/157a/Nj.kan^uts^u"Leichter Nachtfrost im Herbst; Herbst".

Sprm/275/kancu "Herbst".

A "Herbst" jelentés csak az erdeiben használatos és másodla-
gos. Egy természeti jelenség szolgált az évszakelnevezés alapjául.
Vö.OSz.kandek "Herbst"/Beitr.KSz 16/32/.

Képzett szó. Az alapalak: O^uan^u, S.j.^uan^u, Nj.kan^u stb. "leichter
Nachtfrost im Herbst". A -ts^u melléknévképző: O^uan^utsu "kühl",
P kansu id.

Igei alakok: OP^uannert^uso^u "den Herbst zur Zeit der ersten
Nachtfroste verbringen", Kis.kannir^uso^u id., Sprm.kanjeam "es wur-
de kalt".

Ebbe a szócsaládba tartoznak a következő igék is:

tav.kande'am "erfrieren"; OSz.N kandak "erfrieren";

kam.kanalam "frieren"; kojb. канбамь мерзну^u; mot. канбамь
"мерзну^u".

3.WB/437a/O sēlB^ue, OP sēlbe^u

Itt is csak másodlagos jelentés.

Képzett szó. Az alapalak: O sēlkā, OP sēlkā^u "das Geweih von
der Haut reinigen /durch reiben an einem Baum; von einem Renn-
tier/; die Rinde von einem Baum reiben /das Renntier mit sei-
nem Geweih/". Rajta a-m^{*} subst.denom képzőt találjuk: S.j.senkaB^ue
"eine schwarze entenart"/vgl.O senG^u "schwarz"//Abl.suff.85/.
Ld.még a 28.old.!

Vö.a következő kifejezésekkel: Sjo.¹sēlβi ti, Kis.¹sēlmī ti
"Renntier, das sein Geweih von der Haut gereinigt hat"/WB 436b/.
O sēllas¹ ti "karvansa luonut poro;renntier, das seine haare
abgeworfen hat"/Abl.suff.199/.OP sēlsuj "nilosarvinen, sarvis-
taan nahan luonut /poro/;mit glattem geweih,mit enthäutetem
geweih /renntier/".

A sēllā szónak csupán a lappban van megfelelője:

lpN¹ callat "de rangiferis dicitur, dum fruticibus et arbo-
ribus cornua adfricunt autumnno, ut lanugine, quae aestate ab-
ducta sunt, cornua denuderunt"/Beitr.KSz 16/23/.LpN¹ calla-
"die haarige Haut von den Hörnern abreiben /wie es die Renn-
tiere im Herbst tun/" /Stuf.31, Verw.74/.

Egy fiziológiai funkcióhoz kötötték az évszak elnevezését.
A nyár végére esik az a folyamat, amikor a rének vedlenek, s
ezt maguk végzik el azáltal, hogy a fákhoz dörzsölnék.

Jeniszeji szamojéd:

1.C:otoruo

Ez a szó a tav.¹utu'a szóval egyezik.

2.Str.narra

Etimológiáját ld.a 29.oldalon!

Tavgi-szamojéd:

1.Str.narro

Etimológiáját ld.a 29.oldalon!

2.C:¹utu'a ;Popov:nuta.

Ennek a szónak csak a jen.-ben van megfelelője: oturuo "
"Herbst".Ld.fentebb is!

Osztják-szamojéd:

1. Sprm/318/Tur. arat, /17/MO ^árá, K OO ^árá, NP ^érra,
Tsch. OO ^árá, ^árá, Jel., B, Tas., Kar. ^árá.

C: K, OO ^árá, B ara, NP ^érra ; Schu. ora ; Pápay: arad ; Mess. arrad.

Egyes adatokban a -t képzőt találjuk: ld. a 20. old.!

A szó etimológiáját ld. a 29. oldalon!

Igei alakok: K, OO ^áramnan es ist Herbst geworden", B ^áramnan,
NP ^érramba ld.

2. Sprm/30/N ^kandek, ^kand³k, ^kándák ; C: ^kandek

Vö. N ^kandak "erfrieren" /vö. Kar. ^kan "Frost"/.

Ld. a 30. old.!

3. Pápay: ^kande-^káde /helyesen: ^kandek-^káde ?/

A zárójelben Hajdu megjegyzése. Az összetétel első tag-
jában feltétlenül a ^kandek "Herbst" szót kell látnunk. A má-
sodik tag már világos: ^káde "Winter". Lefordítva: ősz-tél /idő/.

A szelkupok ezzel az évszakelnevezéssel az őszutót, a tél-
előt nevezik, amikor az időjárás átmenetet mutat a két évszak
között

Kamassz:

Kwb/17/ ^ére, ^ére, ^ére ; C: ^ére

Etimológiáját ld. a 29. old.!

Kojbál:

Wv, AP ⁱre ; Szp. ^upe, ^upe

Etimológiáját ld. a 29. old.!

Motor:

Wv, AP ⁱriu ; Szp. ^ypro

Etimológiáját ld. a 29. old.!

Karagasz:

PallV: ^ypro .Etimológiáját ld. a 29. old.!

A hét /Woche/

Mesterséges, másodlagos, az égitestek mozgásától független naptári egység a hét."...egyetlen naptári rendszer sem tett kísérletet az évek, hónapok és hetek egyeztetésére"-írja Hahn /i.m.51./.Bizonyos időközök jelent a hét /pl.két vásár között eltelt időt/.Eredetileg nem is 7 napból állt.A rómaiak hete például nyolc napból állt.A 7 napos időperiódus keletről jutott el hozzánk.

A rendelkezésünkre álló forrásmunkákban csak a jur.hét megfelelőit találjuk.Ebből természetesen nem vonhatjuk le azt a következtetést,hogy a többi szamojéd nép nem ismeri a hét fogalmát,és nem is használnak rá kifejezést.

"Den Begriff der Woche scheinen sie nicht ursprünglich gehabt,sondern erst später von ihren christlichen Nachbarn entlehnt zu haben,und der Zeitraum einer Woche wird mit dem Ausdruck Siw-jale,d.i.sieben Tage oder schlechweg Siw d.i. Sieben,Analog dem Russischen Sédniza /von sémj oder sémj, sieben/ bezeichnet"-írja Schrenk /Reise I.536./.Igaza is van,másrészről a siw szó belső nyelvi fejlődés eredménye is lehet.

1.WB/322b/U nēdēl'ε "Woche";Pir-Ter: *negant* " *negant*"; Bud.nēdēl'ε "hét,Woche".

Ez a szó a jurákban jövevényt szó,az or. *negant* szó egyes átvétele.

2.WB/443a/O,T sīβ "sieben,Woche",Sj.,U-Ts.sī⁷ iβ,
Oks.sī⁷ iβ,N sī⁷ iβ,Lj.,Nj.,Ni.se⁷ eβ id.
Pir-Ter: *u⁷ ub*

Hogy a sīβ mégis inkább belső nyelvi fejlődés eredménye, azt néhány jelentéstani összefüggés világítja meg:

Magy.hét "sieben,Woche";osztjI tābet ;vog.sāt id.

A jur.¹siβ szó ősszamojéd eredetü:

Tav.saibua "sieben"; jen.se'o ; kam.sei'bü ; koj.b.seigbe ;
mot.kiibe, keipbe ; taigi keiü id.

Halász a magyar tagot is idekapcsolja. Egyeztetése azonban ~~nn~~
helytelen, mert a magyarban a "sieben" jelentésű számnév
iráni jövevényt szó /vö. ói. sapta, av. hapta "sieben"/.

Beitr. KSz 15/91-2, Halász, NyK 23/273, Bárczi, MSzE 51.

3.WB/443b/0 siβ jällē "Woche, sieben Tage" ,
C: siujālea "Woche", Pir-Ter: *u'ub uul "heguel"*,
Sprm/292/2eujaaleā od. 2eujaareā "Woche", Winkler: siju jale
"7 Tage", Dun-Gor: ciy *uul "heguel"*, Bud.šiu jälli "hét, Woche".

Azt hiszem, hogy ez kifejezés az elsődleges az előzővel
szemben. Azután egy bizonyos fokon elmaradt a jällē, tehát
tapadás történhetett.

A nap /Tag/

WB/91b/OP, T, Sj., U, Oks., MB, N jällē, Sjo. jäll'ap ,
Lj., S jā¹l'ap , P jā¹l'ap , Kis. jā¹l'ap , Ni. jēā¹l'ap ,
Nj. jarrap "Licht, Sonne, Tag"; C: jālea ; Pir-Ter: *uul* ,
Sprm/270/jaaleā, B jaareā ; Spr. jāle ; Winkler: jale ;
Dun-Gor: *uul* ; Rael, W: yalé ; Schr. jāle ; Erd. jāle ; Atl. "Pusto-
sersk" jele, "Obdorsk" jellē; Jurazen" jällē ; PallV: *uul*
Schl. jele ; Wit. jeleda; Abl. suff. 132/Lj. dā¹š'š'ap

Lehtisalo jelentésmegadása pontosan tükrözi a fokozato-
kat. A jällē elsődleges jelentése ilyesmi lehetett: világos-
ság, fény. A jelentés áterjedt a fényadó égitestre. Azután
megfigyelték, hogy addig van világosság, míg a Nap az égen van.
Végül a napkelte és -nyugta közötti időperiódust is a jällē
szóval jelölték. Teát eredetileg nem a 24 órás napot jelentette.

A jálle szó uráli eredetű:

Tav.jale "tag"; jen.jere id.; OSz.cel "Sonne, Tag"; kam.tala id.;
 kojb. *gmaua* "geub"; magy.jelen "offenbar"; lp.jálakás "derült",
 jalo "világos folt az égen"; ?osztj. *īōlāx* "kühl"/szemaszioló-
 giallag vö.zürj.mica "klar, schön"/vom Wetter" *mīz*-pirni "frie-
 ren, frost"/.

Beitr.KSz 17/1, Verw.40, Stuf.31, Halász NyK 24/464, Donner,
 Über anl.89, Toivonen, *1-laute 53, SzófSzl42, MSzE 74, Collinder,
 FUV 17.

A jálle-hoz hasonló jelentésű: magy.nap "Sonne, Tag";
 morde *si*; lp.KönkK *pěä*jēvič* id.; fi.päivä "Tag"/eredetileg Son-
 ne jelentése is volt, vö.Castrén, Vorlesungen über die Finni-
 sche Mithologie 53./

Igei alakok:

O jállēms "hell werden; anbrechen /der Tag/", Kis.järäems
 id., Lj.dari *mōā* "es wurde hell, der tag brach an", Wit.jalama
 "het begint te dagen".

Jeniszeji szamojéd:

C:Ch.jéle, B.jére ; Str.jerri ; Atl.dére, jére ; Donner, Wörter-
 verz.däre; Mik. *gepe* .Valamennyi forrásmunka csak a "Tag" je-
 lentést adja meg. Ha a szamojéd megfelelőit is nézzük, akkor
 eredetileg "Sonne" jelentése is volt, esetleg ma is van.

Tavgi-szamojéd:

C:jale "Tag"; Atl.djalle ; Donner, Wörterverz.jal: *ial*³ id.
 Ld.a jen.részt! A szó etimológiáját pedig fent!

Osztják-szamojéd:

Sprn/327/Tur.^{tsi}sieli "Tag"; C:^{tel} "Sonne, Tag"; Str.siel "Son-
ne"; Pápay:^{tel} "nap /Sonne, Tag/"; Abl.suff./132/N ^{cel} "Sonne,
Tag"; Atl.Am Tas tel, Tomsk tjel, Narym ⁴et, ⁴eled, Ket ⁴et,
⁴eled, Tym.⁴et, ⁴eled, Kar.tjeld, ⁴eld "Tag". Az Atl.adatait vö.
Am Tas ⁴el, tel, teldu, Tomsk tjell, Narym ⁴eld, ⁴eled, Ket ⁴eled,
⁴eld, Tym.⁴eled, ⁴eld, Kar.⁴eld, tjeld, Laak ⁴eelet "Sonne".

Az Atl.egyes adataiban a -t subst.denom.képzőt találjuk,
ld.a 20.oldalon!

Uráli eredetű szó, ld.az előző oldalt!

Igei alakok:

B, Tas., Kar.^{telen}ba, N ^{cele}mba "es ist Herbst geworden",
Pápay:^{telingu} "megvilágosodott".

Ezek az igealakok és a C:^{telen}bedil "hell" melléknév még
alátámasztja a jur.megfelelőnél /34.old./ kifejtett ténye-
ket.

Kamasszi:

Kwb/14/^{dza}ia, ^{da}ia, ^{tsa}ia, ^{do}ia, ^{ta}ia "Tag" /vö.^{dza}ia^{bi}
"hell, klar"/; C:^{tala} "Tag".

A kamasszben, úgy látszik, hogy a "Sonne" jelentés nincs
meg, de a megfelelők azt bizonyítják/ld.az előző old.!/ , hogy
eredetileg "Sonne"-t is jelenthetett.

Kojbál:

Atl.dschi^{la} ; AP d^{cia}la ; Szp.^{gma}la

Valamennyi "Tag" jelentésben. Ld.az előző old.!

Motor:

Atl.kain "Tag"; Szp.^{kau}u; PallV:^{kau}u id.; Wv.kaje "Sonne"

Atl.koje id.

Az Atl.és Szp.adatában az -n subst.denom.képző /ld.a 27.

oldalon! /

Ennek a szónak sem "tag" volt az eredeti jelentése, hanem ez: "heiss, klar". "Klar" > "Sonne" > "Tag": ugyanaz a fejlődés, mint a jurákban.

A kain, *kaiu* stb. szó uráli eredetű:

Jur. *χājjer* "Sonne"; jen. *kaija*; tav. *kau* id.; OSz. *kuete* "Hitze", *kuecal*, *kuecel* "heiss, klar"; kam. *kuja* "Sonne"; koj. *kuja*; taigi *chaja* id. és "Tag"; lpN *guojehet* "conspicuum fieri"; fi. *koi* "hajnal, virradat"; cser. *ka'jam* "sichtbar sein"; zürj. *kya* "hajnal"; osztj. *chunty*; vog. *kuj-* id.; magy. *haj-nal* "Tagesanbruch".

Vgl. Wb. 7, 9, Verw. 41, Stuf. 69-70, Kons. 253, 264, Beitr. KSz 17/12, Lehtisalo, Vok. 14, SKES II. 206, MSzE 12, Szófsz. 109.

Taigi:

Atl. *chaja* "Sonne, Tag"; AP *chaja* "Sonne"; PallV: *xaia* "гено".

Ld. fentebb!

A hét napjai / Die Tage der Woche /

"Montag, Dienst. etc.: die Wochentage nicht bezeichnet"-irja Schrenk/i. m. I. 536/ a jurákokról. Napneveket csak a jurákból⁶ ismerünk, így ebben a fejezetben csak a jurák elnevezésekről beszélünk.

Több feljegyzésben találkozunk a "vasárnap" szóval, de a hét minden napjára csak RaeW-ban találunk utalást. Majd a későbbiekben bebizonyosodik, hogy RaeW napjai nem tekinthetők a hét napjainak.

Hétfő: RaeW: *boui* "Monday".

WB/362b/pu¹ "hinten befindlich"

Képzett szó. Az alapszava: pu "Arsch".

A rajta lévő -j uráli eredetű adj.denom.képző:Vö.

Jur.*-j adj.denom.:Sj.,Oks.nārāi /lenzlich/ /vgl.Sj.nārō
 "frühling"/;jen.*ju adj.denom.:Ch.tojio "sommerlich" /tō "Som-
 mer"/;tav.*ju /<*j?--+ *u/adj.denom.:kambāja "auf den frühling
 bezüglich"/kanfa "frühling"/;Osz.*jε adj.denom.:MO čácedé
 "pogru" /vgl.N čaž "geschlecht"/;kam.-i adj.denom.:siri
 "weiss"/vgl.OS ser id./;kojb.-y adj.denom.:syry "weiss"/vgl.
 oben/;votj.-jo adj.denom.:dyrjo "-zeitig"/vgl.dyr "zeit"/;
 osztj.-i adj.denom.:χōDī "häuslich"/vgl.χōt "haus"/;vog.-i
 adj.denom.:tāli "winter-"/vgl.tāl "winter"/;magy.-i nomen
 possessi:isteni "göttlich"/vgl.isten "gott"/ stb./Abl.suff.
 55-60/.

A pui szó ősszamojéd eredetű.Megfelelőit megtaláljuk az
 obi-ugor nyelvekben,de mind a vogulban,mind az osztjákban
 jurák jövevényt szó.Továbbá a finnben van igen bizonytalan
 megfelelője.

Jen.fuone "hinten etc.";tav.fua "das hinten belegene";
 Osz.pun,put "später,nach,hinten";kam.pu'mō "achter,hinten,
 ende";mot.una id.;osztj.pūi "hinterteil";vog.puj,poj id.;
 ffi.puo /<*pujo/"podex".

Verw.30,Stuf.37,Anl.117,173.

Maga a jur.jelentés is,de a rokonnyelvi megfelelők mégin-
 kább,bebizonyítja,hogy ez a szó nem lehet a hét egyik napja.
 Rae minden valószínűség szerint a hét második felében jegyez-
 te le,mert amikor azt kérdezte:hétfő,azt felelték rá,hogy ké-
 sőbb.Rae tehát félreértette.

Kedd:RaeW:hassouyalé "Tuesday".

WB/173b/χāsui "trocken"/z.B.Baum,Klippfisch,Wind,Jahr/,
 wasserara/Fluss,See/ "

Urali eredetű szó:

JenCh.kasua,B.kasue "trocken,dürr";tav.kosua id.;

OSz.tuos "dünn"; cser.ko^vskem "trocknen"; morder koske, M kosk^é; lp.ko^vsk id.

Verw.35, Stuf.74, Beitr.KSz 16/45, Halász NyK 23/32, ÁKE 25.

A napnév jelentése: száraz nap. Ez sem tekinthető a hét egyik napjának. Rae a napneveket kérdezte és ezt is bemondták, mert ilyen nap is van. Valószínűleg azon a héten a keddi nap csapadékmentes volt, ezért határozták meg így.

Szerda: RaeW: saounoniyalé "Wednesday"

A felismerhetetlenségig eltorzított szó. Talán a C:sauwa "gut" szóval van kapcsolatban.

Csütörtök: RaeW: tjetingayalé "Thursday"

Itt már több szerencsénk van. A RaeW:tjett "four" szóból képzett sorszámnév. Tehát: a negyedik nap. Ez talán még felfogható a hét egyik napjául.

A tjett szó ősszamojéd eredetű:

Jen.Str.thett "vier"; tav.tata, teto; OSz.tet; kam.thé'de; kojb.tede; mot.deite; taigi deide; karag.deite id.

Beitr.KSz.14/40-1

Péntek: RaeW: mwithyalé "Friday"

Talán a C:mueita "stark" szóval azonos az előtag, ebben az esetben a napnév jelentése: erős nap. Ez sem lehet a hét egyik napja.

Szombat: RaeW: harouyalé "Saturday"

Abban az esetben, ha a harou megegyezik a WB/151b/ Oks., O ^Xarro "Schuld", C:hara id.szóval, akkor a napnév jelentése: a bűn napja. Felfogható a hét egyik napjának. Itt már érződik a keresztyén hatás.

Vasárnap: Erre a napra már több helyütt találunk utalást.

1. "Sonn- und Festtage kennen die Samojeđen nur von den Nachbarvölkern her, und jeder christliche Sonn- und Festtag wird, ohne besondere Unterscheidung, Hăjbidi-jalë, d. i. Sünden und heiliger Tag genannt"-irja Schrenk /i.m.I. 536/.

WB/181a/0	X ^h äB ^r ide jälë	} heidnischer Opferfesttag, Sonntag, kirchlicher Festtag
Sj.	X ^h äB ^r ide jälë	
U	X ^h äB ^r ide jälë	

C:häbida-jälë "Sonntag"; Spr.heude-jälë "Sonntag, der sündige Tag"; RaeW:hevdiyalë "Sunday"; Schr.hăjbidi-jälë.

Az előtag a X^häB^ro "sündhaft sein, tabu sein, 'heilig sein'" szóból származik. Rajta a napnévben a^{*}ta, ^{*}tē képzőt találjuk, melynek funkciója participium praesens. Vö. jur. Oks.mānt^v "sagend, sager /O mānt^s "sagen"/; jen.Ch.-re, B.-de /<^{*}tē/nom.deverb.: Ch.jébire, B.jebide "betrunken"/Ch.jébi'erō; B.jebi'edo' "betrunken sein"; ?tav.-tua, -tea, -te nom.deverb./partiz.präs. od.perf.: nerubtatua "in die quer liegend"/narubta'ama, 2. narubtuš^uama "in die quer legen"/; OSz.-di, -die nom.deverb. /partiz.und adj.: K üttumbedi "nass"/üttumban "nass werden"/; nagy.-z/<^{*}t/adj.deverb.: száraz "trocknen"/vgl.szár- in szárad/; vog.-t partiz.präs.: X^hulaX^hhol solit-X^hol "holló orrát dere-sítő reggel"/u^hu soli "dér esik"/; osztj.-t, -d, -d- in -ti, -di, -Di nom.deverb.: X^häp alDi lan^gar "csónak emelő váll" stb. /Abl.suff.273-287/.

A X^häB^ride szó a jen.Ch.kēbu[?], gen.kēburo[?] B.kēbu[?], gen.kēbudo[?] "Sünde" szóval egyezik /Beitr.KSz.14/68, Abl.suff.284-5/.

Elfogadjuk Schrenk magyarázatát, mert ezt a napot nemcsak a hétről-hétre ismétlődő vasárnapra alkalmazták, hanem mindenféle ünnepnapra. A $\chi_{\text{seB}}^{\text{r}}$ o második helyen megadott jelentése arra enged következtetni, hogy eredetileg egy pogány ünnep volt /vö. heidnischer Opferfesttag!/, amely átment egy keresztény ünnep jelölésére.

2. WB/444a/Lj. $\text{se}^7 \text{e} \beta$ näB^{otto} "Sonntag",

Kis. $\text{se}^2 \text{a} \beta$ näB^{otto} "Sonntag"

Az előtag jelentése: Woche /ld. a 33-34. old.!/

A második tag képzett szó, a rajta lévő képző subst. denom. /ld. a 20. old.!/ . Az alapalak: näB^{otto} "Kopf", s ez a szó uráli eredetű:

Jen. ábuli, éba "Kopf"; tav. naewua, naiwua; taigi aiba; karag. aiba-da id.; lpN oaiwve "caput"; fi. oiva "egregius"; cser. wuj "Kopf"; vog. $\text{ä}^{\text{ä}}$ "Bärenkopf"; osztj. uäi "Stiel, Heft".

Verw. 52, Stuf. 37, 119, Beitr. KSz 17/19, Vok. 19, Abl. suff. 12, Hajdu, Naz. 78, Anl. 33, SKES II. 422-3, Reiseberichte 69, Munkácsi, Adalékok 87.

A nap neve: a hét feje, hét-fő. Vö. magy. hétfő "Montag"; vog. sät pong "Sonntag".

3. WB/444a/0, OP $\text{äi}^{\text{ä}}$ näB^{otto} jälle "Sonntag"

A napnév jelentése: hét-fő-nap. Vö. osztj. tâbet-ux-xatl "Sonntag".

A Fir-Ter-ban az orosz elnevezéseket találjuk, mellette zárójelben az illető nap nyenyec neve, s ez a megfelelő sor-számnév. Nyenyec nyelvű ujság ugyan még nem volt a kezemben, de igen valószínűnek tartom, hogy ebben az orosz név szerepel, s ez fog általánosulni, ha eddig még nem általánosult volna.

A hónap /Monat/

Jurák:

WB/129a/O jirī, OP jirri, U jirij, N jerij, Kis. jir'ri, Nj. jirri; C: jiry, jiry, jiri; Pir-Ter: *upri*; Sprm/272/jili, jiri; Schu.iry; Spr. jiri'j; Dun-Gor: *upri*; RaeW: yirri; Bud. jiri, jiri; Schr. jirij; Erd. wiri; Atl. "Obdorsk" jirri, "Jurazen" jirri; Schl. iri; Wit. jirie; Mundy: geree.

Valamenryi jelentése: Mond, Monat.

Maga a jirij szó csak az enyec és a szelkup megfelelőekkel rokon: jen. Ch. *io*, B. jerie "Mond, Monat"; OSZ. *äre*, *ärei*, *eré* id.

Beitr. KSz 17/6.

Jeniszeji szamojéd:

C: Ch. *io*, B. jerie "Mond, Monat"; Str. iri "Mond"; Atl. dirri, iri "Mond".

Etimológiáját ld. fent!

Tavgi-szamojéd:

C: *kitada* "Monat"; Popov: *kiteda* "*мечеть*".

Paasonen /Beitr. 13/252/ és Halász /NyK 23/26-7/ képzett szó nak tartja. Eredeti akaja: *ki* lehetett. Halász szerint a *ku-*, *kuj-* tőből származik, mint a jur. *χājjer* "Sonne", huwy "Morgen; a fi. *kuu* "Mond, Monat" stb. Halász közel visz a megoldáshoz. A jur. huwy; magy. *hol-nap*; vog. *χoli* "reggel, kelet"; osztj. *χolá* "nap-kelet" az ősur. **k* folytatója - állapítja meg Hajdu /MNy LXIV. 113-118/. Az *-l* az ősszam.-ban sok esetben lekopott/vő. fi. *tuli* "Feuer" jur. *tū*; tav. *tui*; jen. *tū*; OSz. *tū*; kam. *sū*. /Hajdu egy **hu* alakot tételez fel ősjuráknak. Ha ez így van, az őstav. alak csak **ku* lehet. Ehhez az alakhoz járultak a képzők:

1. ^{*}tε-vb.denom.:nimti'ema "nennen"/nim "name"/;jen.^{*}tε-,
^{*}ta- vb.denom.:Ch.niddibo "nennen"/ni' "name"/;jur.^{*}ta-
 vb.denom.:Sjo.pussa^{fa}- "lappen"/O pus "stück, brocken, stück
 zeug"/;OSz.^{*}ta-,^{*}tε- vb.denom.:N kandak "erfrieren"/Kar.kān
 "frost"/;kam.^{*}tε-,^{*}ta- vb.denom.:konzadelim "satteln"/konzan
 "sattel"/;magy.-z-/(<^{*}t-~~z~~ vb.denom.:sóz "salzen"/só "salz"/;
 vog.-t vb.denom.:lilt- "atmen"/lili "atem, seele"/;osztj.-t
 vb.denom.:lā^{lt}- "atmen"/lil "atem"/;fi.-ta-,tā-:voitaa, voi-
 dan "smörja, mjuka upp"/voi "smör"/ stb./Abl.suff./187-292/.

2.-tua / -dua/ ld.a 40.old.!

A ki-teda szó uráli eredetű:

Kam.khi "Mond, Monat";kojb.kuili;mot.ki^vtit;taigi ki^vtin;
 fi.kuu;karj.-aun.kuu;lūd kū;észt.kuu;liv kū;vepsze kudaim;
 vót ku;mordm kou,^aE kon;osztj.^χou²ⁿ;magy.hó.

Verw.41, Stuf.4, 22, Beitr.KSz 13/252, Halász NyK 23/26-7,
 Vgl.Wb.214, SKES II.250, MSzE 12,15, SzófSz.123.

Osztják-szamojéd:

Spru/22/N äré, äréi, M eré, K Tschl.iré, ire, K iret, NP irri,
 irri/tZ, B Jel.ire, B ire/äd/, Tas.ireä, iréä /ireät/, Kar.era
 /erat/"Mond, Monat";C:B Jel.äré, K iré, Tas.ireä, NP irri "Mond,
 Monat";Pápay:eréd "ночь";Str.ire, irraed "Mond";
 Atl.Am Tas iret, "Tomsk"airet, "Narym"ireda, "Ket" iréda, "Tym."
 eréde, "Kar."irred, Laak"eeret".

Egyes adatokban a -t, -d subst.denom.képzőt találjuk, ld.
 a 20.old.!

Kamassz:

KWb/30/^{ki}, ^{ki}, ^{ki}, /194/^{ki} "Mond, Monat";C:khi id.

A szó etimológiáját ld.fent!

Kojbál:

Wv, AP: ky'ii "Monat"; Wv, AP: ku'ii "Mond"; Szp. *ky'ii* "monatlyb".

Motor:

Wv, AP: kischtit "Mond, Monat"; Atl. *kiu*-tit "Mond";

Szp. *kuurumb* "monatlyb".

A -t képzőt ld. a 20. oldalon!

Taigi:

Atl. *kiu*-tin "Mond"; Beitr./KSz 13/252/: *kietin* "Monat".

Az -n subst. denom. képzőt ld. a 27. oldalon!

A természeti népek időszámításában igen nagy szerepet játszik a Hold megújulása. Mivel ez megfigyeléseik szerint 28 nap alatt megy végbe, tehát a hónap időtartama is kevesebb, mint a modern időszámításban /a szinódikus holdhónap időtartama: 29 nap, 12 óra, 44 perc, 3 másodperc, a sziderális holdhónapé pedig: 27 nap, 7 óra, 34 perc, 11 másodperc/. Általában 13 hónap van a tiszta lunáris időszámításban. Az osztják népköltészet szerint az anyák 10 hónapig hordják méhükben gyermeküket.

Azonban a tundrai népeknél lehetetlen a tiszta lunáris időszámítás. A hóviharok, a köd és más meteorológiai jelenségek ezt nem engedik meg. A szamojédok bizonyos természeti jelenségekhez /pl. a madarak megjelenéséhez/, vagy a fő foglalkozáshoz /pl. a jurákoknál a réntenyésztés/ kötik időmegjelölésüket. Schrenknek is ez a véleménye: "Die Samojeden theilen wie wir das Jahr in vier Jahreszeiten oder 12 Monaten, die nach den verschiedenen periodisch in denselben eintreffenden Natur-

phänomenen, oder aber nach den Beschäftigungen, die sie für den Nomaden mit sich bringen, ihrer Namen erhalten"/1.i.I.535/.

E két jelenségre már Sylvester János felhívta a figyelmet Grammaticájában. Ő a természeti jelenségek hatását tartja döntőnek.

Állítását bizonyítandó, a latin hónapnevek helyett eredeti magyar /érzésem szerint népi/hónapneveket közöl./A Sylvester korában általánosan használt keresztyén magyar hónapneveket nem számítom ide: pl. Bu^eyt elő^e hó stb./.

Januarius: Fu^e hó⁻ auagⁱ Eröss^e hó³

Februarius: Faⁱg hó⁻

Martius: Fu^e hegⁱ

Aprilis: Ki⁻ nilo hó

Maius: Elő^e gumolczu^e hó

Iunius: Ka^βalo hó

Iulius: Hew hó auagⁱ Arato hó

Augustus: Szőlő^e irlelő^e hó

September: Szőlő^e szedő^e hó

October: Bor uető^e hó

Nouember: Borlatogató⁻ hó

December: Vigan⁻ lako hó

Mielőtt még ezt a témát kidolgoztam volna, a mai hónapelnevezéseket is megvizsgáltam, vajon használja-e még a nép a régi elnevezéseket. Legtöbb helyen már csak nyomokban van mag. Például: szőlőtermelő vidéken /egy ilyen hely volt Sylvester megjegyzésének az alapja/: szüretkor: ez az időmegjelölés a szüret időszakára vonatkozik, mely az országos átlagot véve alapul, szeptember vége, október elejére esik.

Azonban még ma is vannak olyan vidékek, ahol még él a régi időszámítás, habár ezt már csak az öregek ismerik. Cserépfalu /Borsod megye, mezőkövesdi járás/ községben találtunk ilyeneket.

Például:

Cörbeszuka hava. A görbeszuka hóvirágot jelent ebben a nyelv-járásban. Ez a hónap kb. 3 hétig tart. Nem kö-tik a mai naptárhoz, kizárólag a hóvirág megjelenéséhez és virágzásához.

Aratás hava: Ez már kivételes eset, mert itt már bizonyos fo-kig a naptárhoz kötötték; ugyanis az aratás Péter-Pálkor/junius 29-én/kezdődik és a hónap addig tart, míg mindenki el nem végezte az aratást. E hónap időtartama kb. 4 hét.

A szamojéd népek közül a nyenyeceknek van önálló naptári rendszere, de ez már a miénket követi. Az évet 12 hónapra osztották, de egy hónapnak több elnevezése is van. Az eredeti nyenyec nevek mellett használatos az orosz né is. Ez természetesen a mai hivatalos naptár. A nyenyecnek ennél jóval több hónapnevet ismernek.

A rendelkezésünkre álló források alapján a következő szamojéd népek hónapneveit ismerjük: jurák, tavgi-szamojéd, oszt-ják-szamojéd, kamassz. Castrén "Versuch einer koibalischen und karagassischen Sprachlehre nebst Wörterverzeichnissen aus den tatarischen Mundarten des Minussinschen Kreises" című művében ugyan találunk kojbál, illetve karagasz hónapneveket, de ezek közül egyik sem szamojéd eredetű: pl. orgag-ai "Erntemonat". Itt tehát ezekkel a hónapnevekkel nem foglalkozunk.

Már említettük, hogy a hónapok elnevezéseit az életmód és a természet ritmusosan ismétlődő jelenségeinek a megfigyelése alakította ki. Ezeket figyelembe véve a következő csoportosítást alkalmazzuk:

- I. Halak életével és halászattal kapcsolatos elnevezések
- II. Vadak életével és vadászattal kapcsolatos elnevezések
- III. A réntenyésztéssel kapcsolatos elnevezések
- IV. Az évszakok nevéen alapuló elnevezések
- V. A madarak életével kapcsolatos elnevezések
- VI. Egyéb természeti jelenségek

Jurák hónapnevek

I. Halak életével és halászattal kapcsolatos elnevezések

1. Schr. hale-jirij /der April, wo man zuerst in Landseen zu fischen anfängt/

A hale /pontosabban *χälle*/ "Fisch" jelentésű szó az előtag. Semmiféle szuffixumot nem találunk, a hale a jirij-nek főnévi jelzője.

A *χälle* szó uráli eredetű:

Jen. Ch. *ka^χo*, B. *kare* "Fisch"; tav. *kole*; OSz. *kuel*; kam. *kola*; koj. *b. kola*; mot. *kele*; taigi *källa*; karag. *kale*; lpw *gušlle*; fi. *kala*; karj-aun. *kala*; lüd *ka^a*; vepsze *ka^a*; vót *ka^a*; liv *kala*; ész. *kala*; mord. *kal*; cser. *kol*; vog. *χul*; osztj. *χur*; magy. *hal* id.

Verw. 49, Stuf. 31, Beitr. KSz 13/262, Vok. 14, Abl. suff. 15, Halász NyK 23/27, Szinyei, NyH 22, 41, Sprw. 23, Budenz., Szóegy. NyK 6/395, MUSz 98, Gombocz, a-hangok NyK 39/245, SzófSz. 109, MSzE 8, 12, 14, SKES I. 146, Munkácsi, Adalékok 89, Reiseberichte 69.

A hónapnév jelentése: a halhava. Ekkor kezdődik meg a tavaszi halászat. Vö. tav. *kol^b* kiteda.

2. Schr. jáumgale-jirij /der September; Seefischmonat, wo der Omylj/samojedisch jáumgale, d. i. Seefisch/ an der Küsten gefangen wird/
WB/96b/U *jäβⁿ Ga^l* jirij /Monat der Omul-Fische, Monat im Spätsommer/

Pir-Ter: *ab^χax^uu^χ up^u*

U, OP *jäβⁿ Gäl^{le}* "Omul"/szó szerint: az Ob hala, anagy viz hala, a tenger hala; vö. jam "grosser Fluss; Ob, Meer"/.

Egyszerű genitívuszos szerkezetet találunk, a hangszalag-zárhang ezt jelöli, tehát: az omul hava. Az omul /Coregonus omul/ a marénafélékhez tartozik és igen gyakori hal az Obban, a Jeniszejben, de a lefolyástalan tavakban is előfordul. A nyenyec nevét az Obtól kapta.

Schrenk szerint Salmo omul Pall., és ez a lazacfélék csoportjába helyezi az omult. N. Sebestyén Irén ezt átvéve a fi. juominki "laxhane som ej far hake i nedra kaken och haller sig rörd i köttet hela sommaren /tejes lazac, melynek alsó állkapcsa nem lesz kampós és amelynek hús egész nyáron vörös marad/" és a zürj. juman, jumai "Elritze, Cyprinus Phoxinus" szavakkal egyeztetti. Mindkettő képzett szó: fi.-nki ritkán előforduló képző; zürj.-i ritka kicsinyítő képző, -n, -an elhomályosult képző. Marad egy ilyen alak: juom, jum. Nem helyes az egyeztetés. Az előző oldalon kifejtettük, hogy a jur. jam "tenger, nagy víz, Ob" jelentésű szó. A fi. és zürj. alaknak semmi köze ehhez a jam szóhoz, mert mindkét alak az "ivni" jelentésű igéből származik: fi. juoma, zürj. juni, junis. Vö. SKES I. 124/. Így a jáumgale szóban nem "a tenger uráli neve őrződött meg" /NyK 49/17/. Mivel az omul a marénafélékhez tartozik, nem végez olyan élet-tani funkciókat, mint a lazacok /tudvalevő, hogy egy lazacfaj a tengerből a folyóvizekbe uszik, hogy ivjon/. Különben is a jam /a hálnév előtagja/ eredetileg nagy folyót esetleg tavat jelentett, a "tenger" jelentés csak másodlagos lehet, s abból a korból származik, amikor a jurákok ősei a tengerpartra vándoroltak.

Egy hangtani megjegyzés: a *vaue* második szótagja egyes adatokban idomult az előző szótag veláris magánhangzójához,

és nem palatális mássalhangzójához. Ez annál inkább lehetséges, mert a "hal" jelentésű szónak "Walfisch" jelentésben teljesen máshangu alakváltozata is van: 0, U $\chi \bar{a}l\bar{l}\bar{e}$, s ennek analógiás hatása is fellelhető a hónapnévben.

E hónap alatt jelenik meg az omul. Későnyári hónap. Schrenk szerint szeptember, a mai hivatalos beosztás szerint augusztus.

3.WB/389b/Lj. $p'iu(mB's)$
 $p'p'mB's$ $j\bar{i}n\bar{n}\bar{e}$ } Monat, in dem Fische laichen

A $p'm$ --ivni szóból származik.

A hónapnévben képzett szó. A -pts $\langle \bar{x}p + \bar{x}tsu$ /subst.de-verb.képző: pl. $\chi\bar{i}nno$ - "singen", $\chi\bar{i}nnapts$ "gesang"/Abl.suff.258/. Összetett képző, s minkét eleme uráli eredetű.

Jur.*pa nom.deverb.; magy.-u, -ü: HB iarov /pontosan: $j\bar{a}rou$ /"gehend"/jár- "gehen/ stb.

Jur.*ts ϵ subst.de-nom.: 0 $n\bar{e}nn\bar{a}se$ / $\bar{x}ts\epsilon$ /"wahrheit"/vgl. $n\bar{e}nn\bar{a}$ "richtig, wirklich", $n\bar{e}nn\bar{a}$ "recht, sehr"/; magy.-s nnk in subst.deverb.-ás, -és: ütés "Schlagen"/üt-"schlagen"/Abl.suff.209-211/.

Jur.-pts $\sim$ OSz.-psa, -psä, -psi /verbalnomen ill.nomen instrumenti//Abl.suff.259/.

Igen gyakori képző a nyenyecben. Általában igéből képez melléknevet és főnevet.

A hónap neve: $i\bar{v}\bar{a}sh\bar{o}$. Tudjuk, hogy a halak tavasszal, ritkábban nyáron, még ritkábban télen ívnak. Ilyenkor nagy csoportokban vonulnak arra a helyre, ahol a legkedvezőbb az ívás. Feltételezhetjük, hogy ez a hónap tavaszra, de legfeljebb kora nyárra esik.

E hónapnév jelentéstanilag összefügg az osztj.hujem-tilis "Leichmonat" és az OSz.kvölet-pötél-éred "május,halívó hó.

4.WB/64b/OP βzennu jiri /Monat im Frühsommer/

C:wuenui-jiry /der Frühlingsmonat/

A hónapnév előtagja: βzennu /ld.részletesen a 25.old.!/.

A rajta lévő -j adj.denom.képzővel már foglalkoztunk /38.old./

βzennu j $\bar{\text{a}}$ lle: jelzős összetétel volt. Az első tag felvette a második tag jelentését /vö.magy.farkas állat > farkas/.

βzennu jiri: mivel az első szó j-vel végződik, a második pedig j-vel kezdődik, a kettő összeolvadt és a βzennu szóban ezért nem hangzik.

Tavaszi vagy kora nyári hónap, amelyben a halak az ármentén vonulnak. Joggal feltételezhetjük, hogy itt az ívást megelőző halvonulásról van szó.

II. Vadak életével és vadászattal kapcsolatos elnevezések

1. WB/290a/0 ^{nōī} tałiβo jiri /Monat des Polarfuchsfangs,
Oktober/

Származik: noχb "Polarfuchs"

tałi- "schliesse, zumachen/ z.B. Deckel, die Tür/"

^{nōī}: Pl. Accusativus.

-wa: igenévképző, pl. χäε-elmenni, χäεβ a "elmenés"/Hajdu,

Jur. szam. ny./

A hónapnév jelentése: rókát-fogás-hónap, a sarki róka elfogásának a hava.

A sarki róka /alopex lopagus/ az erdőövezettől északra a sarkvidéken található. Kiválóan tud alkalmazkodni a felszínhez, nyáron barnásszürke, télen fehér színű a bundája. Éppen ezért nehéz a sarki róka vadászata. A csapdába azonban könnyen belemegy. A tundrán élő népek speciális csapdával fogják a sarki rókákat. A következőképpen: vermet ásnak, amelybe a szinttől számítva 30-40 cm-nyire keresztben egy rudat raknak. Erre egy deszkalapot, s ennek egyik szélére hust; arra azonban vigyáznak, hogy egyensúlyban legyen a deszka két oldala. Tehát egy primitív billenőmérlegről van szó. Természetesen úgy szerkesztik meg, hogy csak a róka esik le a verembe, a szerkezet nem, hanem visszafordul eredeti helyére. Ily módon egy csapdával több rókát is megfoghatnak. A sarki róka prémje igen értékes. Egyes példányok kékesszínű bundát viselnek, ezek a különöse értékes kékrókák.

Hogy a sarki rókát nemcsak fogták, hanem vadászták is, azt a Pir-Ter-ban található hónapnév bizonyítja:

noungaraba uprii

Pl.Acc.vagy Gen.+ n̄ =/állatra/ vadászni, tehát n̄sinz =sarki rókára vadászni. n̄sinz + dalawa > n̄sindalawa.

A -dalawa képző a szokásos cselekvés idejét jelöli.

Ebben a hónapban foglalkoznak a sarki róka vadászásával illetőleg a fogásával. Lehtisalo szerint október, s a mai naptárrendszerben is az október szinonimája.

2.WB/192a/O, T x̄or' jirī
Lj.kor' jir' I

/Herbstmonat, in den die
Brunstzeit der Renn-
tierbullen beginnt, Sep-
tember/

C:hör-jirý /Renntierbrunstmonat/

Pir-Ter: xop' upui

Dun-Gor: xop' upi

Schr.hör-jirij /der September/

A x̄ora "Stier, Ochs" szóból származik. De itt a vadrének-ről van szó, illetve azok párzási idejéről, ezért került ebbe a csoportba.

A hangszalag-zárhang Gen.-t jelöl. A ʔ nazálissal változhat. Megfelelői: tav.-n; OSz.-n; kam.-n /vö.fi., lp., mord., cser./.

A x̄ora szó minden valószínűség szerint uráli eredetű:

Jen.Ch.kūa, B.kura "Stier, Hengst"; tav.kuru "nicht verschnittenes Renntier"; OSz.kor "Stier, Hengst"; kam.kura in kura to "Renntiermännchen; vog.x̄ar "Renntierochs"; osztj.x̄or id.; magy.here "Drohne, Hode; ʔzürj.kir, kir-pon "Hund"; ʔfi.koira "Hund".

Az ugor etimológiák biztosak, az egyéb fgr.alakok már nem annyira. Érdekes jelenség /nemcsak ennél a szónál fordul elő/, hogy a szamojéd szavaknak elsősorban az ugor /különösen az obi-ugor/ etimológiái biztosak.

Verw. 51, Stuf. 119, Beitr. KSz 13/277, 16/19, Abl. suff. 12,
Vgl. Wb. 94, Kons. 381, Wichmann, Anl. affr. 205-6, Reiseberichte 70,
SKES II. 207, Halász NyK 23/31, SzófSz. 119, MSzE 11.

A hónap neve a vad rénbikák hava. Az a hónap, amelyben a
vadrének párosodása megtörténik. WB, C, Schr. szerint szeptember,
Pir-Ter: október. Valószínűleg olyan szeptemberi hónap, melynek
utolsó napjai októberre esnek.

3. Schr. Marembade-jirij /d.i. der Brunstmonat, in welchen
die Brunstzeit der Rennthiere
fällt; September/

A maremba /WB 242a/ "nach Frauen, Weibchen geilen/Mensch,
Tiere, nicht gew. vom Renntier und von Vögeln/, Unzucht treiben,
sich begatten" jelentésű szóból származik. A jelentés még nem
bizonyítja, hogy itt a vadrénekről van szó. Alapszava:

/WB 241b/ mar²³ "wilder Renntierbrulle im Herbst währed der
Brunstzeit; grosser, feister, wilder Renntierbrulle. Tehát vég-
sősoron ez a hónapnév a vadrénekre vonatkozik.

A *ta^xt^x képzővel már foglalkoztunk /40. old./.

A vadrénbögés hava. Egy szeptemberi hónap neve. A hór-jir^u-
nek jelentéstanilag megfelelő hónapnév. Míg ott a rénbikáról
nevezték el a hónapot, itt a párosodás folyamatáról.

4. Schr. Hanjálowa-jirij /d.i. der Jagdmonat, wo die Jagden
der Pelzthiere ihren Anfang neh-
men, der Oktober/

A x^uanje "Wild jagen" jelentésű szóból származik.

-law^a: a cselekvés helyét jelölő képző. Sokszor a gyakorító

-na képzővel együtt jelentkezik; pl. χ altā-"mosni",
 χ altā-na-lawa "ahol a mosás történik". Átvitt értelemben a cse-
lekvést is kifejezheti, mint a hónapnévben is.

A vadra való vadászás hava.

5. Dun-Gor: χ emcaŋⁱ χ ipciⁱ: cemeboŋ χ otcaŋ^o

WB/297a/nām(tsaⁱ χ aei "Netz". A nyugati nyelvjárásokban /itt
gyűjtött Dunin-Gorkavič/ kontrakció történt.

A hónapnévben semmiféle szuffixumot nem találunk, tehát a
 χ emcaŋⁱ a χ ipciⁱ-nek főnévi jelzője.

A háló, vagy a csapda hava, pontosabban: a hálóval, vagy a
csapdával való vadászat hava. Dunin-Gorkavič a 10. hónapnak
veszi, tehát kb. október. Ez az időpont egyezik a fentebb már
említett vadászati időponttal.

6. WB/143b/T saββ o junnoe.llaββ^o "Name eines Monats"

A hónapnév első tagja: saββ o "gut". Ez a szó a jen.sowa id.
szóval egyezik /Beitr. KSz 16/28/.

A második tag: junnujj^e a "wilde Renntiere jagen".

A -wa igenévképzőt ld. az 52. old.!

A vadrénekre való vadászás hava. A WB az idejét nem jelöli.
Minden valószínűség szerint októberre, esetleg novemberre esik.

III.A réntenyésszéssel kapcsolatos elnevezések

1.Dun-Gor: *mo: upo: o:reniu mo:allyz*

Az alapalak: *tī* "Renntier" melléknévi szerepet tölt be.

A *tī* szó összemojéd eredetü:

Jen.tia "Rennthier"; tav.tâ; kam.tho; taigi to id.

Stuf.49.

Rénszarvashó.Dunin-Gorkavič a 4.hónapnak veszi, tehát kb.áprilisra esik.

2.Pir-Ter: *mo: cano:iana upriu*

A hónapnév első tagjával fentebb foglalkoztunk.

A második tag: *sappā*/WB 399a/ "/mit der Art/hauen, schlagen", vagy a "/ein Knoten, so dass er schwer aufzuknüpfen ist/straff zugezogen sein" jelentésű szóból származik. Rajta egy összetett képzőt találunk: *-lana*. Első eleme: **la-*, **lā-*, **lε-* vb.augm. Erről Lehtisalo a következőt írja/Abl.suff.175/: "ist meistens erste komponente von zusammengesetzten suffixen; im paradigma kann es in der weise neben einem zusammengesetzten suffix auftreten, dass nur im infinitiv **la-*, **lε-* ohne anderes augm. oder frequ. suffix erscheint, sonst aber ist die zweite komponente gewöhnlich das frequ. **j?* oder das frequ. **j?* + augm. *ō, ū*. Pl.OP *jura* "vergessen"/OP *jura* "vergessen"/.Vö.tav.-*la-*: *jakala*-"fortwährend schneiden"/*jaka*-"schneiden, zerschneiden"/; kam.-*lā-*: *phadlā-lim* frequ.von *phadelim* "hineinstossen"; magy.-*l*, *-ol*, *-öl*, *-el*, *-ál*, *-él*: *ül-* "sitzen" < *il-*/in der Arpadenzeit/ < **In-l* vgl.wog.un-l-"sitzen"; osztj.-*l*/mit frequ.-*i-* verbunden/: *nim pōr* *nim alann* *ioxt* *ililam* "az alsó sziget alvégére megérkeztem"/*ioxt* *tl* "jön" stb.Valamennyi frequ./Abl.suff.174-176/.

A másik elem -na: a jelenidejű melléknévi igenév képzője, pl. jillē- "élni", jillēna "élő"/Hajdu, Jur. szám. ny./

A hónapnév első és második tagja között birtokviszony van.

A probléma itt a sappā-val van. Ha az első helyen megadott jelentést fogadjuk el, akkor csak a rénszarvasok vágásáról lehet szó. Ez a hónap Pir-Ter. szerint április. A rének vágása viszont ősszel történik, tehát itt ellentmondás van. A sappā másik jelentése a rének megfogására, lassozására vonatkozik, és ezt a műveletet nemcsak áprilisban alkalmazzák a nyenyecék. A kérdést nem tudjuk véglegesen eldönteni.

3. C: suiju-jirý /der Kalbermonat/

A suiju /pontosabban: sújju/ szó/jelentése: "Kalb des zahmen oder wilden Renntiers". A hónapnév főnévi jelzős összetétel.

A borju hava. Körülbelül április vége, május eleje.

4. WB/293b/näβδī' jirij /Monat, in dem die Renntiere "Bankerte" werfen/

Pir-Ter: *нелвогъ' ирмй, нелвогъ' ирмй*

A näβδī "uneheliches Kind, Bankert; kleines Kalb einer einjährigen Renntierkuh" jelentésű szóból ered.

A näβδī szó egyes erdei megfelelői a következőképpen hangzanak: P nāmt^{δi}, Nj., Lj., Kis. nāmtī. Ebből arra következtethetnénk, hogy összetett szó, mégpedig a nāmts "szopni" és a tī "réfi" szavak összetétele. Ez azonban népetimológia, mert éppen az erdeiben ilyen alakja is van: Kis., Nj., Lj. nāmmat. "ein Jahr alte Renntierkuh, welche kalbt".

De az Abl.suff.is igazolja állításunkat. A ¹naβδ¹ névben a *ta + -j subst.denom.képzőt találjuk /vö.MB ¹naβδ¹ (tsen n^u "kalb einer einjährigen renntierkuh", Lj., Nj. ¹nam "heimlich"/
/Abl.suff.267/

A ¹naβδ¹-nak az előző oldalon ismertetett jelentései másodlagosak. Vö. Nj. ¹namt¹ ¹niem¹ "unverheiratete Frau, die Kinder hat", Lj. ¹namtānnann² "Frau, die sich eine Hure aufführt". Ambátor azt is elképzelhetőnek tartom, hogy ez az elsődleges jelentés eredetileg a rénekre vonatkozott.

A ¹naβδ¹ szónak osztják ¹nawti "Renntierkalb, das schon im Alter von einem Jahr kalbt" és vogul ¹nuoti "ünő" megfelelői jurák jövevényszónak bizonyultak/Steinitz, Lehnw.441/.

A hónapnév két tagja között genitivuszos szerkezetet találunk, tehát: a fattyu hava. Az új hónapbeosztásban mint junius szerepel.

5.WB/381a/T p¹ ¹naδelaββa /Monat im Spätwinter, wenn die Nächte hell werden und die ersten Renntierkühe kalben/

Az összetétel első tagja: p¹ "Nacht". Összamojéd eredetű szó:

Jen. ¹fi "Nacht"; tav. ¹fi, ¹fī; OSz ¹pāD; kam. ¹pī; koj. ¹pō; mot. inde; taigi hinde id.

Anl.93,101,102,103,105.

A második tag: /WB 311a/ ¹naδe "Renntierkalb, das einige Wochen später als normalweise geboren ist /es ist beim Anbruch des Winters schwächer und hat schlechtere Haare als die anderen Kalber/". Van igei alakja is: Nj. ¹nätti² ²no "spät trägt /Renntierkuh", P ¹nätti² ²no id.

Rajta a -lawá képzőt találjuk. Első eleme ^{*}la-/waldjur.
-ra-/vb.denom.: 0 tāru. ʔlā "nützen"/ tāru "nutzen"/; magy.-l
vb.denom.: szól "sprchen, reden"/szó "wort"/; osztj.-l-, -^ vb.
denom.: mail ʔl "vendégeskedik"/māj "vendég"/; vog.-l- vb.denom.:
āmpl- "szid/tkp.ebez, kutyáz"/"āmp "eb"/ stb./Abl.suff.162-3/.

A -wa igenévképzőt ld. az 52. oldalon!

A hónapnév jelentése: az éjjel születés helye. Későtéli hó-
nap, amikor az éjszakák már világosak, és a réntehenek először
borjaznak.

6.WB/486a/U te^ʔ nitse jiri^j /Monat, in dem die meisten
Abl.suff./201/ Renntierkühe kalben/

Az összetétel első tagja: te^ʔ = ti^ʔ "Renntier". A második
jelentése: "jungen, Junge werfen/Tiere/, kalben/Renntiere/";
infinitivusban áll, amelynek itt névszói funkciója van. Az in-
finitivusról Lehtisalo a következőket írja: "Möglichweise
ist das juraksamojedische infinitivsuffix als verbalnomen
auf ^{*}s aufzufassen. Es kommt folgendermassen vor:

1. in zwei- und mehrsilbigen verben nach vokal ¹s überall
ausser in den tundra-jurakischen dialekten östlich der Pecora,
in denen dieses suffix alsdann nicht anzutreten ist;

2. in einsilbigen verben nach vokal überall ¹s;

3. in verben mit s-stamm erscheinen im tundrajurakischen
mouillierte affrikata ind im waldjurakischen darauf zurück-
gehende formen; auch in verben mit nasal- und liquidastamm
findet sich in den tundrajurakischen dialekten oft eine mouil-
lierte affrikata; solche affrikaten sind sekundär."/Abl.suff.

200-201/. A jur.inf.-t vö.kam.-ze-, -zi- in inf.-zet, -zit:
kun-zet "entführen"/Abl.suff.201/.

A hónap neve: a rénszarvas borjazásának a hava. Ebben a hónapban borjazik a legtöbb réntehén.

7. Schr. nitse-jirij /der Mai, d. i. der Kalbmonat, wo die Rennthiere kalben/

Csaknem azonos az előbbi hónappal. A *te*⁷ elmaradt, de az infinitivusz itt is névszói funkcióban áll. A borjazás hava.

8. WB/445a/O *šijjā-nnitse* *jiri* /März, "Falschkalbmonat",
T *šijjā-nnitse* *jiri* } einige Renntiere kalben
schon dann/

A *šijje*- "lügen" szót egyszerűen összevonták a *nitse* szóval. Az inf. névszói funkciót tölt be itt is.

A *šijje*- összamojéd eredetű, de uráli eredete is szóba jött. A lappban és a vepszében van nagyon bizonytalan megfelelője. A vogul és cseremis sz megfelelői jövevényt szavak.

OSz. *šijep*-ptak "lügen"; kam. *šäjä* "schlau"; lp. *čäjade*- "sich verirren"; vepsze *šidelen* id.; vogsöri /<jur./; cser. *šaja*- /<csuv. *suja*/.

Verw. 92, Beitr. KSz 15/83, 17/14, Abl. suff. 65, Gombocz, Adalékok 207.

A hamis borju hava. A rénszarvas ekkor borjazik először. A mi március havunknak felel meg mai naptárrendszerünkben és a WB is ezt adja meg.

9. WB/445b/OP *narkk* s. /vierter Monat, grosser Falschkalbmonat/

WB/16b/U *ärkk* *šijje* *nitse* /grosser Falschkalbmonat, März/

A *n̄arka, ārka* szó jelentése: "gross". A szókezdő medio-palatalis nazális másodlagos fejlemény. Ezt mutatja az U és a rokonnyelvi megfelelők. A tav. kivételével /az ani'e "gross" nem tartozik ide/ minden szamojéd nyelvben megtalálható e szó azonos jelentésben, tehát ősszamojéd eredetű.

Jen.Ch. *aḵike'o*, B. *arikeo*; OSz. *warga*; kam. *urɣo*; Kojb. *urga*; mot. *orga*; taigi *urgo*, *urgo*; karag. *opró*.

Stuf. 107, Beitr. KSz 13/274, Abl. suff. 60, 113, 234, Munkácsi, Adalékok 87, Halász NyK 24/454, Naz. 73, Anl. 40, 78-9.

A nagy hamis borju hava. Lehtisalo szerint a negyedik hónap. Valószínűleg március végére esik.

10. WB/445a/OP *n̄uḁde sija. n̄it̄s̄* /dritter Monat im Winter, "kleiner Falschkalbmonat"/

A *n̄uḁde* "klein" jelentésű szóra csak a jen.-ből és a ka.-ból tudunk biztos megfelelőket hozni, tehát az ősszamojéd eredet valószínű.

Jen.Ch. *judea*, B. *urea* "klein"; kam. *ūdūge*; ?kojb. *uḁkiuga*; ?mot. *uḁdumbui*; taigi *uḁumbai* id.

Stuf. 69, Beitr. KSz 16/32.

A kis hamis borju hava. Időben megelőzi az előbbi, tehát március legelejére esik.

11. WB/328a/, Abl. suff. /201/0 *nennai n̄it̄se jiri* /der einheitliche Kalbmonat, April/, OP *nennai n̄it̄s̄* id.

Pir-Ter: *нэнэй нунь нрн̄*

A *nennai* "richtig, echt" jelentésű szó az előtag. A hónap neve: az igazi borjazás hava. Valószínűleg április közepére esik. Pir-Ter: április.

12.Schr.máljsyn-jirij /der August,d.i. Malizenmonat,

weil die jetzt von den Rennthieren
genommen Felle zu Malizen ver-
wandt werden/

A málzja /pontosabban:māl'tse/ szó jelentése Schr.-nél:

"Pelz,samojedische Pelzhemd mit dem Haarwuchs nach innen
getragen";a WB-ban:"Malitza,sackförmiger Männerrock od.-pelz
/Haare nach innen/mit angenähter Kapuze /251b/;Hajdu:"rénbőr-
ből készült,szórével befelé fordított,csuklyás,elöl zárt
bunda"/Fgr.népek és nyelvek 347/.Elsődleges jelentése: Pelz
volt.A malica szót Lehtisalo osztják jövevényszónak véli,de
az boi-ugor nyelvekben éppen jurák jövevényszó /Steinitz,
Lehnw.346-7/.

A hónapnévben az -n subst denom kézőt találjuk /ld. a 27.
old.!/.

Az a hónap,melyben a malicát készítik.Augusztus.

13.Schr.Seljwy-jirij¹¹ /der August,wodurch an den Umstand
erinnert wird,dass die Rennthiere
jetzt die Haarige Haut,von den Ge-
weihen abstreifen/

Pir-Ter: *септeмь*

A hónapnév előtagjával már foglalkoztunk /ld.a 30-31
old.!/.

Az a hónap,amelyben a rénszarvasok vedlenek.Schr.sze-
rint augusztus,Pir-Ter:szeptember.

14. Schr. Nám^o31-jirij /der Februar, d.i. der Monat ohne Geweihe, woran das deutsche Hornung in entsprechender Weise erinnert/

Alapszava: námd /pontosabban: námt/ "Horn, Geweih /u.a. des Renntier/". A hónapnévben képzett szó. -si /-seda/ fosztóképző. Vö. jen.-sede, -dede; kam.-zd-, -zet./Jur.szam.ny./

A námd szó összamojéd eredetű. Talán idetartoznak az obi-ugor megfelelők is.

Jen.Ch.eddo, B.naddo "Horn, Geweih"; tav.namta; OSz.āmd; kam.āmu; kojb.anna; mot.amde; ?vog.ānt; ?osztj.ōnet id.

Verw.56-7, Stuf.78, Beitr.KSz 14/52-3, Munkácsi, Adalékok 91, Halász NyK 24/453, Naz.80, Abl.suff.28.

Az agancsnélküli rén hava. Február.

15. WB/24Ob/Lj.nar^okkajjōm mar^oküss^o /der Monat, wo die älteren Renntierstieren das Geweih verlieren/

narka "gross". A rajta lévő -jō- kicsinyítő képző, mely igen gyakori a jurákban. -m: birtokos személyrag. Itt azonban nem a birtokost jelöli, hanem determináló értékű. Visszaadható középfokkal: nagyobb.

mar^oküss^o "durchgehauener od. durchsägter Rosenstock des Geweihs".

A szarv elvesztésének a hava. A rének a tél elején vesztik el agancsaikat. Ez az idő december végétől február elejéig tart. Az idősebb állatok röviddel a párzás után, a fiatalabbak és a rénökrök a tél vége felé. Szarvaikat csak a nyár végén de inkább ősszel nyerik vissza. Előfordul az is, hogy egyes rének nem vetik le, vagy valamilyen oknál fogva nem tudják levetni

agancsikat, ilyenkor a nyenyecék le szokták fürészelni.

Ez a hónap az idősebb rének agancsai elvesztésének a hava. December vége, január eleje.

16. WB/240a/Lj. *n^utt's^ojjōm mar>küss^o* /der Monat, wo die
jüngeren Renntier-
stiere das Geweih
verlieren/

WB/334a/Lj. *n^utt's^ojjōm mar>küss^o* /Monat, in dem die
kleineren Renntier-
ochsen ihr Geweih
abwerfen/

Az előtag alapalakja: *n^ude* "klein". A rajta lévő szuf-
fixumokkal az előző oldalon foglalkoztunk.

Az a hónap, amelyben a fiatalabb rénbikák és a rénök-
rők levetik agancsukat. A kisebb agancstalanság hava. Valószí-
nűleg január vége, február eleje.

17. WB/95a/0 *jārro jirī* } /Monat mitten im Win-
T jāra jirī }
OP jārro jirī }
U jār^u jirīj /Monatsname, Februar/
Sjo. jāre jirīj /Monat mitten im Winter/

Pir-Ter: *epe upriū*

Nagy eltérések mutatkoznak a *jārro* jelentését illetően
nyelvjárásonként. E helyütt csak az egyik jelentésével foglal-
kozunk, a másakra később térünk ki.

jārro "Krätze am Kopf". Pir-Ter: *epe* "cseszotka /u olenja/"

Az előtagon semmiféle szuffixumot nem találunk, főnévi
jelzős szerkezet.

A rüh, pontosabban: a rénszarvas megrühösödésének a hava.

A hivatalos beosztás szerint február, a WB-ben január, február.
Valószínűleg január vége, február eleje.

IV. Az évszakok nevén alapuló elnevezések

1. Schr. Sywy-jirij /der Januar, d. i. der Mittelmonat/

A sywy /pontosabban: $\text{si}^{\beta\beta\text{i}}$ / szó jelentése: "Anfang des Winters, Winter" /ld. a 22. old. !/

Semmiféle szuffixumot nem találunk; a sywy szó főnévi jelző. A tél kezdetének a hava.

2. WB/335a/Lj. pom $\text{ma}^{\chi\text{a}}$ $\text{ji}^{\wedge\wedge\text{i}}$ } /Mittwintermonat/ P. pōm $\text{ma}^{\chi\text{a}}$ $\text{di}^{\wedge\wedge\text{i}}$ }

Ez a hónapnév is igazolja egyik állításunkat /19. old. /, amely szerint a pō eredeti jelentése "Winter volt.

A $\text{ma}^{\chi\text{a}}$ szó jelentése: "Rücken, waagrechter Balken". Ős-szamojéd eredetű szó.

Jen. maha "Rücken"; tav. moku; OSz mo δ ; kam. bēgōu;
mot. baggade; taigi bagáda; karag. baháda id.

Verw. 53, Stuf. 86, Beitr. KSz 14/23, Halász NyK 24/448,
Anl. 73.

Az összetétel első két tagja között birtokviszony van.
Jelentés: a tél derekának a hava. Valószínűleg január.

3. WB/283a/OP $\text{nā}^{\text{rē}}\text{e}^{\text{i}}$ jir^{i} /Name eines Monats im Spät-winter/

Az alapalak: $\text{nā}^{\text{rē}}$ "Frühling" /ld. részletesen a 24. old. !/

A hónapnévben előjövő -j képzőt ld. a 38. old. !

Atavasz, de inkább a koratavasz hava.

4. WB/64b/OP $\text{B}^{\text{z}}\text{emnu}$ jir^{i} /Monat im Frühsommer/ C: wuenui-jir $\hat{\text{y}}$ /Frühlingsmonat/

Ld. részletesen az 51. old. ! A későtavasz hava.

5. Pir-Ter: *manve upui*

Alapalak: *tā*⁷ "Sommer"/ld.a 2899 old.!/

A hónapnévben képzett szó: -G *tī*, -*kī* nach nasal /a tő:
tanG-/adj.denom.; tav.-gā adj.denom.: fira-gā "hoch, gross"
/fira "hoch, gleich hoch, gewachsen"/; OSz.-ge adj.denom.:
ando-ge mādur "der im boot befindliche held"/and, ande "boot";
stb./Abl.suff.342/

A hónap neve: nyári hónap, a nyár hava. Julius.

6. WB/458b/U *tāj jēr*⁷ jirij /Monat des Hochsommers/

*jēr*⁷ "Mitte" a második tag. Összamojéd eredetű szó.

Jen. jere "Mitte"; tav. jer; kem. ter id.; koj. pin-*žiar*
"Mitternacht"; mot. indin-*žer* id.

A hónapnévben az első két tag között nincs birtokos szerkezet, mert a tő: tanG-, a Gen.: tanG⁷. Mondatfonetikai változás történt. Gyakori szókapcsolatoknál a második szó első mássalhangzója megnyulik, különösen, ha az előző szó hangszalag-zárhangra végződik.

A nyárközép hava. Talán julius közepét jelenti.

7. Schr. *Sēljwy-jirij*

Pir-Ter: *uēde upui*

Ld. részletesen a 30-1 és a 62. old.!

Az ősz hava. Egy korábbi hónap neve. Augusztus vége, szeptember eleje.

8. WB/24b/OP *nēro²j jirī* }

U *ē²ro²j jirīj* }

/September, wenn es schon kalt wird/

Az alapalak: *nē²er²u* "Herbst"/ld.a 29-30. old.!/

A -j képzőt ld.a 38. old.

Pir-Ter: *нэпэһ үрүү*

Őszi hónap. A mai hónapbeosztás októberhez sorolja.

Ugy hisszük, h egy szeptember vége, október eleje.

V.A madarak életével kapcsolatos elnevezések

1.WB/234b/T limbe jiri /Adlermonat, Ende Februar/

OP limpe jiri /zweiter Wintermonat/

U limB'e jiri /Name eines Monats im Januar/

Lj. limpa jiri /Monat, in dem die Adler sich
einstellen/

C: limbe-jiri /Adlermonat/

Pir-Ter: *mundə upui*

Schr. lembi-jiri /der März, d.i. Adlermonat, wo der Adler,
als frühester Zugvogel, im Norden an-
kommt/

A limB'e "Adler" jelentésű szóból származik. R szó ós-
szamójéd eredete valószínű.

Jen. libe "Adler"; tav. lunfe, lumbe; OSz. lemb id.

Stuf. 76, Beitr. KSz 14/72, 17/36.

Sashónap. Egy januári, vagy februári hónap neve, amelyben
a sasok megjelennek. A hivatalos beosztás szerint január.
Ezzel a hónapnévvel mind jelentéstanilag, mind hangtanilag
összefügg az OSz. limbi-irend hónapnév.

2.WB/84a/Lj. j²pts¹ /Monat, in dem die Gänse, Enten und
Schwäne die Federn wechseln/

C: japtu-jiri /der Gänsemonat/

Származik: japtu "Gans".

A Lj.-ban a jiri elmaradt, tapadás történt. Alaki elkülö-
nülés is van. A -ts² képzőnek nem fogható fel. A szó hangalak-
ja megváltozott /pl. magy. irány ~ arány/. Az ilyen jelenség i-
gen gyakori a jurákban.

Cyfónévi jelzés összetétel.

A lud hava. Az a hónap, amelyben a ludak, kacsák és hattyak vedlenek.

3. Schr. Jéptoma-jirij /der Juni, d.i. Gänsemonat, in dessen letzten Tagen die Gänse zu mausern anfangen, mithin deren Jagd beginnt/

A hónapnév első tagján a -ma subst. denom. képzőt találjuk /ld. a 28. old. !/. Valószínűbb, hogy itt a -ma adj. denom. képző. Vö. tav. -mu/ < -ma/ adj. denom.: mantimu "recht/dexter/" /vö. kam. māna "recht, rechts belegen"/; OSz. -m adj. denom.: N B čarm "dick" /N čar "dicke/ stb./ Abl. suff. 90/.

A lud hava. Ebben a hónapban vedlenek, és ebben a hónapban kezdődik meg a vadászásuk is.

A jāptū szó megfelelő alakjait csak az északi szamojéd nyelvekben találjuk meg.

Jen. jotu; tav. japtun, deptu.

Stuf. 59, Beitr., KSz 14/72.

4. WB/190a/T xoxōraj jiri /Name eines Monats/

Dun-Gor: xopaiŋ upi

A nyugati nyelvjárásokban /itt gyűjtött Dunin-Gorkavia/ kontrakció történt /erre példa még az 55. old. /.

xoxōraj "Schwan" az előtag. Képzett szó: *ra + *-j subst. denom. Így marad egy ilyesforma szó: xoxō, vö. taigi kugo "Schwan". Mindkét nyelvben jövevénytörzs: < go. kūkū "Schwan". Elképzelhető az is, hogy a -raj végződést nem fogjuk fel képzőnek. De ebben a formában is jövevénytörzs a tav. koká' re "Kranich" megfelelővel együtt. < go. kókkarao, kókhoro "Kranich"/ Joki, Lehnw. 206/.

Munkácsi /Adalékok, 89/a magy. harkály szóval veti össze, egyeztetése azonban helytelen.

A hattyu hava. A WB az idejét nem közli, de Dun-Gor. szerint a 7. hónap.

5. WB/48b/Lj. $\beta_{\text{arn}}^{\text{a}} \text{ji} \text{'n'i}$ /Krähenmonat, im Spätwinter,
wenn die Krähe ankommt/

OP $\beta_{\text{arnne}} \text{jir'i}$ /Frühlingsmonat, an dessen Ende
der Ob eisfrei wird/

Dun-Gor: $\text{boponnai} \text{'u} \text{'p} \text{'i}$

A $\beta_{\text{arn}}^{\text{a}}$ "Krähe" jelentésű szóból származik. Összamojéd eredetű szó.

Kam. bari "Krähe"; koj. dape ; mot. sepě ; lp. vuoras;
fi. varis, vares; észt. vares; liv. varikš; mordv. varaka, M. varsi;
vog. uri; osztj. uarnai ; magy. varjú, palóc nyj. varnyu id.

Setälä szerint a jur. megfelelő osztj. jövevényt szó.

Munkácsi a vog. és a magy. megfelelőt pahlavi jövevényt szónak tartja. Ez azonban nem lehetséges, mert a pahlavi nyelv hatása csak az i. sz. VI. században kezdődött. Csak véletlen egyezésről lehet szó.

Verw. 47, Stuf. 116, Beitr. KSz 13/276, 17/26, Anl. 22, 40, 46, 190, Hunfalvy 266, MUSz 594, Munkácsi, Adalékok 93, ÁKE 625, NyH 137, Halász NyK 24/444, Gombocz, a-hangok 246-7, SzófSz. 332, MSzE 12, 14.

A varju hava. Egy későtéli, vagy koratavaszi hónap neve, amikor a varjak megjelennek, és amikor az Ob megszabadul a jégtől.

Vö. osztj. varngai-tilis; lp. Uts. $\text{vü. ra}^{\text{a}} \text{as-mannu}$.

6. WB/76b/P $\beta_{\text{i}} \text{xan}^{\text{a}} \text{'e} \text{'s}$ /der Monat, in dem die jungen Enten
auskriechen/

Származik: $\beta_{\text{i}} \text{xan}^{\text{a}} \text{'e} \text{'s}$ "aus dem Ei kriechen" /<osztj./

A -pts["] subst. deverb. képzőt ld. az 50. old.!

A költés hava. Az a hónap, amelyben a fiatal kacsák kikelnek a tojásból. Egy májusi hónap neve.

7. WB/255a/, Abl.suff./64, 305/

O māṅ^rattī jirī } /Monat, in dem die Vögel brüten,
U māṅ^rattī jirīj } Mai; Brutmonat der Vögel/

A māṅ^rttā "brüten, Eier brüten" jelentésű szó az alapalak. A -ttā végű igék Sg.3.személyű alakban az a i-val változik. Nemcsak verbal finitum, hanem participiális jelentése is lehet, mint például itt is.

A madarak költésének a hava, Mivel a költés májusra esik, ez a hónap is egy májusi hónapnak felel meg.

8. Schr. Tima-jirīj /der Juli, d.i. Flügge Monat, wo die Gänse
dreiwöchentlicher Mauser, um den 20.
Juli etwa, wieder ihre Flügel zu gebrauchen im Stande sind/

Alapalak: tsī-s "fliegen". E szó talán uráli eredetű.

Jen. Ch. tio'ebo, B tibi' "davonfliegen"; tav. taerim
"Fliegen"; OSz. tī-mbak ; ?zürj. syj-jel; osztj. Ko. ta^jtem;
vog. taūli id.

Beitr. KSz 16/57, Halász NyK 23/261, Munkácsi, Adalékok 90.

-ma verbalnomen /Abl.suff. 105, ld. még az 52. old. !/.

A repülés hava a vedlés után. Egy juliusi hónap neve, amely azonban áthuzódik augusztusra is.

VI. Egyéb természeti jelenségek

1. WB/320a/0 nenāng' jirī

T nenāng' jirī

OP nenāng' jirī

U nenāng' jirīj

/Mückenmonat, Juni/

Pir-Ter: *ненианг' ири*

Dun-Gor: *ненианг' ири*

A nenāng' "Mücke" szó ősszamojéd eredetű:

Jen.nenoggo "Mücke"; tav.nannenka id.; kam.neneg "Moschka"; kojb. *ненианг' комап*.

Halász NyK 24/260.

A szunyog hava. Nyári hónap, amelyben a szunyogok és más rénélősdiek megjelennek. A WB és a Pir-Ter. egyértelműen juniusra teszi.

2. WB/326a/OP niberu' jirī /Monat gegen Ende des Sommers,

wo diese Insekten auftreten/

A nīB' eru "nach der Stechmücken auftretendes kleines Insekt, Thrips /Moschka/" jelentésű szó csak a szelkup megfelelővel rékon: OSZ. nīmarā "eine kleine Mückenart".

Képzett szó: -r'ru subst. denom.: niber'ru /vő. 0 nīB' i "kleine spinne"/ /Abl. suff. 182-3/.

A hónap neve: tripszhó. A tripszek a nyár vége felé jelennek meg, valószínűleg augusztus elején, így a hónap is egy augusztusi hónap neve.

3. Pir-Ter: *нито' ири, ние ири*

Származik: *нито, ние "комап"*

A szó megvan a nganaszanban továbbá az obi-ugor nyelvekben, de ebből még nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket.

Tav.filti "Bremse"; vog.pālem; oszt.j.pētem, pēdem id.

Verw.50, Stuf.113, Beitr.KSz 14/59.

A böggly hava. Egy augusztusi hónapneve.

4.WB/286b/P nin di'ʌ'ʌ'i } /Monat im Spätsommer, wo man vor
Lj.ni' ji'ʌ'ʌ'i } den Mücken Ruhe hat/

A niβ "Ruhe vor den Mücken" jelentésű szóból ered.

A β a hónapnévben beolvadt a magánhangzóba.

Későnyári hónap, amikor a szunyogok nyugtot hagynak embernek, állatnak egyaránt. Talán egy augusztusi hónap neve.

5.WB/16b/0 narkko pæβ de jiri }
T narkko pæβ de } /grosser Dunkelmonat/
U arkko Bædei }

WB/352b/OP narkko pæβ de /Dezember/

Schr. Garká-pajode-jiri /der Dezember, d.i. der grosse dunkle Monat/

Pir-Ter: napka nægeü

Dun-Gor: apka - naübygu upoi

narkka "gross", pæβ de "dunkel sein". Ez utóbbi a hónapnévben képzett szó. A -de képzőt ld. a 40. old.! A jelentés itt nem participiumi/pl.tētse-"hidegnek lenni", tētseda "hideg"/

A pæβ de szó uráli eredetű:

Jen.B.feide, Ch.feire "dunkel"; tav.faemei id.; OSz.pām-na "es ist dunkel geworden"; mot.in-de "Nacht"; taigi hin-de "dunkel"; fi.pimeä "finster, dunkel"; karj-aun.pimie; vót pimiä; lüd.pimed; vepsze pimed; ész.t.pime; liv pi' mē; zürj.pemid; votj.peimit id.

Stuf.17-8, 112-3, Beitr.KSz 13/239, 14/60, Anl.140,

Kons.341, Halász NyK 23/438, SKES III.566-7.

A nagy sötétség hava. Egy decemberi hónap neve. A hivatalos beosztás is ide sorolja. A sarki éjszaka hónapja.

6.WB/334a/T nⁱu^{de} p^äe^βde } /Monat im Vorwinter,
U nⁱu^{de} B^rädeⁱ } "kleiner Dunkler"/

WB/352b/OF nⁱu^{de} p^äe^βde /November/

C:paewudea-jir^y /der dunkle Monat/

Schr.Nerte-pajode-jirⁱj /der November,d.i. der erste
dunkle Monat,wo die Sonne im
hoben Norden nicht aufgeht/

Pir-Ter: *niogel n^ävgen*

Dun-Gor: *niogu - naⁱvgygu upⁱ*

C ugyan nem közöl jelzót,de a hónapnév időben egybeesik
az itt felsoroltakkal.

A kis /vagy Schr.szerint:az előbbi,a korábbi/ sötét-
ség hava.Egy novemberi hónap neve,ezt a mai naptárrendszer
is igazolja.

7.C: ~ arka-jir^y /der grosse Monat,weil die Tage oder
der Monat sehr lang ist/

A nagy hónap.Egy nyári /talán juliusi/ hónap neve,
amelyben a nappalok hosszabbak,mint az éjszakák.

8.Schr.Járij-jirⁱj /der Februar,wo die Sonne zum Sommer
zurückgekehrt ist/

A jár¹²ij "Rückkehr" jelentésű szóból származik.Az a
hónap,amelyben véget ér a sarki éjszaka.

9.Dun-Gor: *äⁱle maⁱpanna upⁱ*

Az előtag jelentése:Sonne,Tag,Licht".A második tag
jelentését csak Dun-Gor.meghatározásából ismerjük.Két kép-
zót találunk rajta:-la stb.vb.augm./ld.az 56.old.!/,-ma
igenévképző /ld.a 72.old.!/.

A sarki éjszaka után feljövő napnak a hava. Valószínűleg januárra esik. Dun-Gor. szerint a 13. hónap.

10. WB/509a/Lj. tsiest'sa¹¹ jɪ'ɪ'ɪ / Monat in der Mitte des
Winters, wo es am käl-
testen ist/

Dun-Gor: *méruga upoi*

Származik: ts'estse- "kalt sein", az erdei ben ennek megfele-
lője: ts'estse-. Összamojéd eredetű szó.

Jen. teti "kalt"; tav. tasi-ti id.; OSz. tās "Frost";
kam. sis-ti "kalt"; koj. b. syzte "Frost"; mot. deite "kalt";
taigi deide id.

Stuf. 69, Beitr. KSz 15/99.

Dun-Gor-ban képzett szó. A képzőt ld. a 40. és 74. old.!

Hideg hónap. A télközép hava, amikor a leghidegebb van.
Valószínűleg januárra esik.

11. WB/498b/Sj. tuBkam bea jiri¹j / Monat nach dem Dreikönigs-
tag, der Kälteste im Jahr,
"Axtstielmonat"/

Schr. Typkyppe-jiri¹j / der Januar, ein Name der an den
Umstand erinnern soll, dass die
harte Kälte in diesem Monat ein
eisernes Beil "typka" wie Holz
"pé" brechen oder springen macht/

A hónapnév első tagja összetett szó. Az egyik: tuBka
"Axt, Beil" ismeretes az északi szamojéd népeknél: jen. tuka,
tav. towoka. Setälä kapcsolatba hozza a fi. kirke-tukka "Axt-
hammer" szóval /Verw. 84, Stuf. 60/. Nem valószínű. Hajdu Péter

a lp.doppa "sheath, skjede, slire" szóval egyezetteti /Berüh-
rungen 81/, de a lp.szó idetartozása is kétes. A tuBka képzett
szó: *kka subst. dem. denom.; die diminutive bedeutung ist oft
verdunkelt /Abl. suff. 367/. Nem jéniszeji átvétel. Ős-északi
szam. *t⁸w⁸, ket. tuk, tuk "Axt". Inkább a ketek vették át a sza-
mojédoktól, valószínűleg a jén-től. Hajdu szerint a tuBka ere-
deti jelentése "kőbalta" volt.

A hónapnév első tagjának mási eleme: pā "Baum, Holz, Stock,
Klotz" ósszamojéd eredetű.

Jen. fē, fe "Baum"; tav. fā; OSz. pō; kam. pā id. és "Holz, Wald";
kojb. pa "Baum"; mot. cha id.; taigi hā "Wald"; karag. chy "Baum";
fi. puu; lūd puu; liv pū; vót pu; észt puu; cser. pu; zürj. pū;
votj. pu; vog. -pā /csak összetételekben/; magy. fa id. és "Holz".

Verw. 41, Beitr. KSz 14/60, Anl. 83, 89, 95, 101, 102, 102, 108,
114, 153, SKES III. 664, Hunfalvy 264, Reiseberichte 72, MUSz 511,
NyH 24, Sprw. 24, a-hangok 264.

tuBkam pē [*] a	}	/Axtstiel/
tuBkam pā		

-m: mondatfonetikai helyzetben keletkezett hang. A tuBka
hangszalag-zárhangra végződik, és ez nazálissal váltakozhat.
Ez a nazális m, ha a következő szó p-vel kezdődik

A fejszenyél hava. A három királyok utáni hónap, amikor a
leghidegebb van. Schrenk igen szellemesen fejti meg a hónapnév
rejtélyét. Nem hisszük, hogy erről lenne szó. Köztudott, hogy a
fejszenyél igen kemény fából készül. A hónapelnevezés is erre
utal. Olyan ~~kk~~ kemény a hideg, mint a fejszének a nyele. A ju-
rákok erre a tényre gondolhattak.

12.WB/184a/T *χ_{en}mittalβ_α* jirī /Name eines Monats, am
den Februar/

C:hentalowa-jirý, hēnu-jirý /der stille Monat, wenn die
Winde nicht stürmen/

Dun-Gor: *χ_{en}ymmanob_o up_o*

A *χ_{en}nī*- "still werden, sich ablegen /z.B.der Wind/"
jelentésü szóból származik.A rajta lévő képzővel már foglal-
koztunk/53.old./ .C másik hónapneve a hēnu "still" szóból szár-
mazik.

A csend hava.Egy februári hónap neve, amikor a szelek
nem fujnak viharosan.

13.WB/187b/O *χ_{in}naptalβ_α* jirī /Name eines Monats um
den Februar/

Származik:*χ_{in}na* "ausgleiten,glitschen,gleiten".A kép-
zőt ld.az 53.old.!

A csuszás hava.T *χ_inm_{bi}* "er gleitet z.B.ein Mensch
auf dem Eis".A hónapnévben nem hiszem,hogy erről lenne szó.
Valószínűleg a szánokra vagy a hótalpakra vonatkozik.Ebben
a hónapban csuszik legkönnyebben a szán vagy a hótalp /a hó
megfagy/.

14.WB/95a/O jārro jirī
T jāra jirī
OP jār_ā jirī
U jār_u jirīj } /Monat mitten im Winter,
Januar/

/Monatsname, Februar/

Sjo.jāre jirīj /Monat mitten im Winter/

C:jare-jirý /Sandmonat, wenn die Winde den Schnee
wie Sand einhertreiben/

A jelentésben nagy eltérések mutatkoznak nyelvjáráson-

ként. Az egyik változattal már foglalkoztunk/64.old./

jārrō "Sand, hohe sandige Stelle"

Semmiféle szuffixumot nem találunk.

A homok hava, amelyben a szelek a havat mint a homokot ide-oda szórják. Egy januári, vagy februári hónap neve.

15. WB/402a/0, Sj. saββa jiri /Hochwassermonat im Früh-jahr/

C: sawu-jiry /Ueberschwemmungsmonat/

Dun-Gor: cávy upsi

A saββa "Hochwasser, Überschwemmung" jelentésű szó a hónapnév első tagja. Még ósszamojéd eredetében sem lehetünk biztosak, az uráli eredet csaknem kizárt.

Tav. tāwu "Flussmündung"; ??osztj. asu "Rückströmung in einem Strome"; ??vog. taw "Strömung"; ?lp. savo "locus fluvii."

Verw. 38.

Nem találunk képzőt, tehát az alapalak melléknévi szerepet tölt be.

Az árviz hava. Egy koratavaszi hónap neve.

16. C: sawa-jiry /der gute Monat, wenn das Wetter dem Fange günstig ist/

A sawa "gut" jelentésű szóval azonos az előtag.

Jó hónap, amikor az időjárás kedvez a halászatnak.

Egy koratavaszi hónap neve. Esetleg azonos az előző hónapnévvel.

17. WB/67b/T βə̀əbō jiri } /Monat, in dem die Blätter
OP βə̀əbʳ jiri } von den Bäumen abfallen,
Lj. βiəppōa jiri } August/

C: wueba-jiry /Laubfallmonat/

Pir-Ter: *baḍa uprū*

Dun-Gor: *baḍy upōi*

A *βḗβḥ* "Blatt" jelentésű szó az előtag.

VÜ.Jen.déwe "Blatt, Blüte"; OSz.taB; kam.taBa; kojB.žaba;
mot.nambeBa; taigi némbä id.

Stuf.44, Anl.41, 65, Über Anl.89, 94.

A szamojéd nyelvekben jövevényszó. A jeniszeji népektől
vették át. < kott dipi Pl.dipar "Blatt", ket eaf Pl.eafen
/< *dap/id. /Joki, Lehnw.116, Indoch. Lehnw.209/

A falevél, a lombhullatás hava. Koraőszi hónap, a mi au-
gusztusunknak felel meg leginkább. A hivatalos beosztás sze-
rint: szeptember.

A hónapok sorrendje

Az elmondottakból látjuk, hogy a nyenyec nyelvterületen /a Pir-Ter-ben ujabban felbukkanó nevek beszámításával/ 57 hónapnév van, illetőleg ennyit ismerünk, és egyeseket ma már esetleg nem is használnak.

Hány hónap van egy évben? Ezzel kapcsolatban eltérőek a vélemények. Dun-Gör. 13 hónapnevet közöl. WB/95a/OP "pō⁵ jā²ŋkā³ sidde⁴ si⁵jā⁶ nits⁷ n⁸eb⁹ nant¹⁰ : das Jahr verändert sich wenn zwei Falschkalbmonate darin sind /d.i. in dem Jahre hat das Jahr 13 Monate/. Ennek ellentmond Castrén közlése: Nur 11 Monate, die mit den August beginnen". Mundy kiadója /Donner, Sam. Wv. 2. old. 6. l.j./: "See "A month" below below: the term yiri means a month. But Mundy was in Archangel from July to September and he may have had the "July moon" pointed out to ~~some~~ him. The Yuriaks count only eleven months, July the last of their year being the long month /June and July/. The term for the July moon is muenzhel-ireäd". Ezt valószínűleg Castréntól vette. Az utolsó mondatnál azonban tévedett: a szelkup hónapneveket nézte meg a jurák helyett.

A hónapok számára pontos választ nem tudunk adni. Valószínűleg 13, azonban egyes vidékeken előfordulhatott, hogy 12, esetleg 11. A rokon népek többségében is 13 hónapot találunk. A jurákoknál az év két részre oszlott: nyári és téli évre, az előbbi kb. 4, az utóbbi 8-9-10 hónapot foglalt magában.

A hónapok időtartamában sem lehetünk biztosak. Kis találgatással azt is monhatnók, hogy ahány hónap, annyi időtartam. Annyi azonban bizonyos, hogy nem volt pontosan meghatározva, mint a mi naptárrendszerünkben. Ez annyit jelent, hogy az évkezdésben néhány napos eltérés lehetett: az egyik évet hamarabb kezdték, a másikat később stb.

Hét nyelvjárásból gyűjtöttünk anyagot:

OP:14,T:12,U:11,O:10,Sj.2,Sjo.2;Lj.11,P:4 hónapnevet ismerünk.

Mindent figyelembe véve nézzük meg, hogyan követik egymást a hónapok a különböző nyelvjárásokban.

Tundzai nyelvjárások:

Téli év:

OP

1. βεεβ⁷ jiti
2. ηααα⁷ jiti
3. n'ud'd'e pāēβd'e
4. ηarkko pāēβd'e
5. jāαα⁷ jiti
6. l'imp'e jiti
7. n'ud'd'e sijā.mīt's
8. ηarkko sijā.mīt's
9. βαααηη⁷ jiti
10. n'ennāēi mīt's

Nyári év:

1. βεεmmu jiti
2. nāααēi jiti
3. n'ēnāηk jiti
4. n'ib'εαα⁷ jiti

T.

Téli év:

1. βεεβ⁷ jiti
2. χαα⁷ jiti
3. σαββo jūmmæ.ταββ⁷
4. n'ud'e pāēβd'e
5. ηarkko pāēβd'e

6. j̄ara j̄ir̄i
7. x̄em̄uttat̄β̄a j̄ir̄i
8. l̄im̄b̄e j̄ir̄i
9. p̄i n̄āḑetāβ̄a
10. s̄ij̄j̄ā n̄m̄it̄'s̄ē

Nyári év:

1. x̄ox̄or̄aj̄ j̄ir̄i
2. n̄ē n̄ān̄j̄ j̄ir̄i

U.

Téli év:

1. ēor̄oj̄ j̄ir̄ij̄
2. n̄m̄d̄e b̄r̄äēd̄ei
3. ārkko b̄r̄äēd̄ei
4. l̄im̄b̄e j̄ir̄ij̄
5. j̄ārt̄m̄ j̄ir̄ij̄
6. ārkko s̄ije n̄it̄'s̄
7. t̄ē' n̄it̄'s̄e j̄ir̄ij̄

Nyári év:

1. mān̄ḡr̄att̄ē j̄ir̄ij̄
2. n̄ē m̄ēn̄ḡ j̄ir̄ij̄
3. t̄āj̄ j̄ēr̄' j̄ir̄ij̄
4. j̄āβ̄ḡat̄' j̄ir̄ij̄

O.

Téli év:

1. x̄or̄' j̄ir̄ē
2. n̄ōs̄i t̄att̄β̄o j̄ir̄ē
3. n̄ārkko p̄äēd̄'e j̄ir̄ē

4. jāro jirē
5. xēmnaptātβo jirē
6. saββæ jirē
7. s'ijjā·n'm'it's'e jirē
8. n'emnāi n'it'se jirē

Nyári év:

1. māng^attē jirē
2. n'ènmāng[?] jirē

Sj.

Téli év:

1. tubkam bea jirēj
2. saββæ jirēj

Sjo.

Téli év:

1. jāre jirēj

Nyári év:

1. n'āβδē[?] jirēj

Erdei nyelvjárások:

Lj.

Téli év:

1. β'ēppōð jil'n'ē
2. kōr' jil'n'ē
3. ηατκκαγγōm marokūs's'əp
4. n'mut't's'əpγγōm marokūs's'əp
5. t's'ē's't's'əp jil'n'ē
6. n'impə jil'n'ē
7. βατη^ə jil'n'ē
8. pōm-maχə jil'n'ē

Nyári év:

1. p'iu(ub's'
2. j'opt'sao
3. mēⁿ jin'li

P.

Téli év:

1. pōm - maxa d'lin'li

Nyári év

1. p'ūbs' jin'li
2. β'ixaoⁿ'ēb's'
3. mēⁿ d'lin'li

Itt látható leginkább, hogy mennyi hónapnevet nem ismerünk. Az OP hiánytalan csupán.

Ezek után nézzük meg Schrenk, Castrén és Dunin-Gorkavics hónapbeosztását!

Schr.

Januar: Sywy-jirij, od. Typkympe-jirij

Februar: Jarij-jirij, oder Námdozi-jirij

März: Lēmbi-jirij

April: Hale-jirij

Mai: Nitsé-jirij

Juni: Jēptoma-jirij

Juli: Tima-jirij

August: Maljanyn-jirij, oder Seljwy-jirij

September: Hore-jirij, oder Marembade-jirij, oder Jáungale-jirij

Oktober: Hanjálowa-jirij

November: Nerte-pajode-jirij

Dezember: Garká-pajode-jirij

C:

1. wueba-jirý
2. hór-jirý
3. paewudea-jirý
4. jare-jirý
5. hentalowa-jirý, henu-jirý
6. sawa-jirý
7. limbe-jirý
8. japtu-jirý, súju-jirý
9. sawu-jirý
10. wuenui-jirý
11. ~arka-jirý

Dun-Gor:

1. тѣмуга ирѣ
2. хынуттало ирѣ
3. боронгай ирѣ
4. ты ирѣ
5. сабу ирѣ
6. нѣнѣнъ ирѣ
7. хорай ирѣ
8. выбу ирѣ
9. хоръ ирѣ

10. немсай ирй
11. нтогн - найвдгн ирй
12. арка-найвдгн ирй
13. йил мапанма ирй

A nyelvi normalizációval kapcsolatban kísérlet történt a nyenyec népi és az európai naptárrendszer egyeztetésére. Ez azonban nem teljesen egyértelmű. Egy hónapnak legkevesebb három neve van /pl. január/, legtöbb öt /pl. augusztus/. De nem biztos, hogy egy nyelvjáráson belül egyformán használatosak. A több név oka a nyenyec nyelvterület nem egységes naptári rendszere és nem csillagászati számításokon alapuló időszámítása.

Az eredeti jurák nevek mellett használatosak az orosz hónapnevek is. Felvethető, hogy valóban használják-e ezeket, vagy csak írott nyelvi adatok. A kérdést nem tudom eldönteni, mert még nem jártam a nyenyeciek között. Valószínű, hogy az orosz -azaz a nemzetközi -hónapnevek előbb-utóbb általánosulni fognak.

Most közöljük - a Pir-Ter alapján - mai hónapbeosztásukat:

- Január: январь, январь ирй, мимбл ирй
 Február: февраль, февраль ирй, эре ирй
 Március: март, март ирй, ме нинь ирй
 Április: апрель, апрель ирй, ненэй нинь ирй
 май? сапалана ирй
 Május: май, май ирй, нёвдгн ирй
 Junius: июнь, июнь ирй, неньенг? ирй,
 нёвдгн ирй

Julius: июль, июль ирий, июль² ирий, июль³ ирий

Augustus: август, август ирий, август² ирий,
август³ ирий, август⁴ ирий

Szeptember: сентябрь, сентябрь ирий, сентябрь²
ирий, сентябрь³ ирий

Október: октябрь, октябрь ирий, октябрь² ирий,
октябрь³ ирий, октябрь⁴ ирий

November: ноябрь, ноябрь ирий, ноябрь² ирий

December: декабрь, декабрь ирий, декабрь² ирий,
декабрь³ ирий

Egy nagy finnugor nép - a fián -például nem használja az európai hónapneveket. Pl. a mi június havunknak a finn kesäkuu /kesä "nyár"; kuu¹³ "hold, hónap"/ azaz a nyár hava felel meg.

Tavgi-szamojéd hónapnevek

I. Vadak életével és vadászattal kapcsolatos elnevezések

1. Kau kiteda "*Медведь кохаморо (нога)*"

Popov meghatározásából is kitűnik, hogy a hónapnévben előjövő kau szó nem lehet azonos a kau "Sonne" jelentésű szóval. Jeniszeji jövevényszóval állunk szemben: ket kó'a "Horn", kett hau id.

A szatv hava. Az a hónap, amelyben a jávorszarvasok elvesztik agancsaikat.

Ebben a hónapban a vadrén vadászatával foglalkoznak, rénfogatos szánnal terelik össze őket, a csali rént is alkalmaz-
zák. Leesik a hó, a folyók, tavak befagynak. Ekkor kezdődik a kékróka vadászata. A jégen léket vágnak; a halászat csont-
vagy vashorog segítségével történik. Az asszonyok a bőr fel-
dolgozásával foglalatoskodnak.

Vándorolnak a délebbre eső erdős területek felé.

II. Halak életével és halászattal kapcsolatos elnevezések

1. Kolb kiteda "рыбный месяц"

A kolb "Fisch" jelentésű szó urálim eredetű. Etimológiáját ld. a 48. old. 1A hal hava.

Ez a hónap június második, július első felére esik. A férfiak ebben a hónapban kacsára, ludra és fogolyra vadásznak, csapdákat állítanak nekik, kacsá- és ludtojásokat gyűjtenek, halásznak, kijavítják a téli szánokat. Az asszonyok himzéssel foglalkoznak, kijavítják a lábbeliket. A réneket a serdülők őrzik.

Ebben az időszakban a nganaszanok viszonylag megtelepedve élnek, a borjazás befejezését várják.

III.A réntenyésztéssel kapcsolatos elnevezések

1. Anbja tuoju kiteda "nepbox mehem meham"

Az összetétel első tagja: C:ani'e "gross". Uráli eredetű szónak látszik, de számojéd megfelelőket a bizonytalan mot. kivételével nem találunk.

?mot. ini "gut"; lp. aedne "mehr"; fi. enä "Menge, Mehrheit"; mordE ine, M inē "gross"; zürj. una "viel"; votj. uno id.; vog. ¹inü "gross"; osztj. en3 id.

Verw. 34, Stuf. 18, Beitr. KSz 13/243, Vok. 39, SKES I. 39-40, Naz. 71.

A hónapnévben képzett szó. A -ju adj. denom. képzővel már foglalkoztunk /38. old./. Ennek a képzőnek itt más funkciója van. "Dasselbe suffix scheint auch als komparativsuffix vorzukommen /urspr. bedeutung wohl diminutiv/; z.B. nombu'ja', nombujan "schlimmer, der schlimmere"/nonfa "schlecht"/. /Abl. suff. 60/

A tuoju jelentése: "Renntierkalb".

A nagyobb borju hava. Május második és június első felének felel meg. Ebben a hónapban vadrévre vadásznak, a madarak közül a fogolyra.

2. Sielaku kiteda, sielaku tuoju kiteda "noaleghuk mehem meham"

Az első tag jelentése: "klein".

A kis borju hava.

A kolb kitedá-val párhuzamos hónap, a jellemzők ugyanazok /ld. az előző oldalon!/.

3. Melkumsa kiteda "комсомола (хүчл) месса"

Az előtag a jur.маркүсээп ngenaszan megfelelője.

Az agancstalanság hava. November második, december első fele.

A férfiak főként vadréntre, ritkábban kékrókára vadásznak, csapdákat állítanak. A halászati idény befejeződik.

Vándorolnak délre.

IV. Az évszakok nevén alapuló elnevezések

1. Bbduoja kiteda "январь месяц"

Az előtag nem található meg egyik szótárban sem. Valószínűnek tartjuk, hogy összefüggésben van a kam.büdü "Frühling", koj.b.biudium id jelentésű szavakkal stb./26. old./. Ha ez igaz, akkor ez is jövevényszó, és eredeti jelentése "Frühling" volt. Képzett szó. A -ju adj.denom.képzőt ld.a 38.old.!

A kolb kitedá-val és a sielaku tuoju kitedá-val párhuzamos ez a hónap. Jellemzőit ld.a 90.old.!

2. Ngutu kiteda "октябрь месяц"

Az előtag jelentése: "Herbst". Etimológiáját ld.a 31. old.!. Az ősz hava.

Ez a hónap október második és november első felét foglalja magában.

Ebben a hónapban folytatódik a kékróka vadászata. Alkalomadtán halásznak is. Az asszonyok a sötétség miatt abbahagyják a varrást, csak kisebb munkát végeznek.

Vándorolnak az erdős területek felé.

V.A madarak életével kapcsolatos elnevezések

1. Deptu kiteda "nyceü mecau"

A deptu "Gans" jelentésű szóval már foglalkoztunk /70.old./.A lud hava,amelyben a ludak vedlenek.Julius második,augusztus első fele.

Ebben a hónapban a férfiak puskával és csali rén felhasználásával vadrére vadásznak.A szárnyasok közül a vedlő ludakat ejtik el /innen a hónap elnevezése/.Az asszonyok himzéssel és a hus tartósításával foglalkoznak.

2.Konunemb kiteda "nycunbe nmenyob mecau"

Az előtag alapalakja a jur./WB/171b/ O x̄änni "junger Vogel,Vögelchen",Nj.kān "Junges des Schwans,des Kranichs, der Gans" tav.megfelelője.Képzett szó.*ne adj.denom.: dienea "moosig"/die "moos"/;jen.Ch.-nō,B.nē,-nie /< *-ne/ adj.denom.:Ch.fionō,B.fienē "der äussere"/fio "das äussere"/; zürj.-y/n/ adj.denom.:pydyn "tief"/pyd "tiefe"/;votj.-y/n/ adj.denom.:böryn "hintere"/bör "hintergrund,hinterteil,rücken"/;fi.-na adj.denom.ihana "anmutig,gefällig,hübsch stb." /iha "froh,heiter,munter;reiz"/.Az uráli eredet kétséges. /Abl.suff.123/.A képző másik elemével *me már foglalkoztunk /70.old./

A kis lud hava.Az utolsó nyári hónap.Időtartama:augusztus második,szeptember első fele.Ebben a hónapban a férfiak főként a vadréen vadászatával foglalkoznak.A hónap vége felé végzik el a rének hasítását;előkészítik a téli szánokat.Az asszonyok a zsir kiolvasztásával,a hus konzerválásával és varrással töltik napjaikat.

Megkezdődik a vándorlás délre,az erdős területekre.

VI. Egyéb természeti jelenségek

Az itt felsorolt hónapnevek pontos jelentését szótár híján nem tudjuk megadni. Csak Popov jelentésmegadását ismerjük.

1. Fojmarungda kiteda "маленький месяц"

Sötét hónap. December második, január első felét foglalja magában. A nganaszanok ekkor már megérkeztek az erdős területekre, és viszonylag megtelepedetten élnek.

2. Dalb bierapsie kiteda "вожого саппа месяц"

A hónapnév első tagját ismerjük. Jelentése: "Sonne, Tag". Etimológiáját ld. a 35. old.!

A sarki éjszaka után felkelő nap hava. Január második, február első fele.

3. Sjesusena kiteda "с илеем (на деревьях) месяц"

A zuzmara hava, amikor a fákat zuzmara lepi el. Február második, március első felére esik.

A férfiak hálóval vadásszák a vadrént, a fogolyt, csapdákat állítanak a kékrókáknak. Az asszonyok csak kisebb munkát végeznek.

4. Feniptidi kiteda "почернение (деревьев) месяц"

A faágak megfeketedésének a hava, amikor megszabadulnak a hótól. Március második, április első fele. A rénvadászat mindenféle formáját üzik ebben a hónapban,

5. Torulie kiteda "холодный месяц"

Hideg hónap, amikor remegnek a hidegtől a réntehenek. Április második, május első fele. Folytatják az előző hónapban megkezdett vándorlást északra. A kékróka vadászásának az időnye befejeződik. Vadréntre és fogolyra vadásznak.

A hónapok sorrendje

Az év a nganaszenoknál -mint régebben a jurákoknál is - két részre oszlik. A nyári év május közepén kezdődik, és 4 hónapot foglal magában. A 8 hónapból álló téli év szeptember közepén kezdődik. A számokból nyilvánvaló, hogy 12 hónapjuk van /legalábbis ennyiről van tudomásunk/.

Most nézzük meg sorrendben a nganaszan hónapokat! ¹⁴

Nyári év:

1. An^bja tuoju kiteda
2. B^bduoja kiteda, Kol^b kiteda, Sielaku tuoju kiteda
3. De^ptu kiteda
4. Konunem^b kiteda

Téli év:

1. Kau kiteda
2. Ngutu kiteda
3. Melkumsa kiteda
4. Fojmarungda kiteda
5. Dal^b bierapsie kiteda
6. Sjesusena kiteda
7. Feniptidi kiteda
8. Torulie kiteda

Látjuk tehát, hogy ez a rendszer egységesebb, mint a jurákoké. Csak látszólag. Itt a nyelv is egységesebb, a forrás is egynemű.

Popov adataiból nem derül ki, hogy az egész nyelvterületen használatosak ezek a hónapnevek, vagy csak egy bizonyos nyelvjárásban, noha Popov a teljesség igényével lépett fel. Azt sem tudjuk, hogy az orosz hónapneveket ismerik-e. Valószí-

nüleg a nganaszanok is áttérnek egyszer az orosz, azaz a nemzetközi hónapnevek használatára, ha nyelvük egyáltalán élni fog néhány évtized múlva.

Osztják-szamojéd hónapnevek

I. Halak életével és halászattal kapcsolatos elnevezések

1. Pápay: kvögeri-éréd "szeptember /tokhalhónap/"

khvögher "ocempa /tokhal/" jelentésű szóból származik.

Tokhalhó; az a hónap, amelyben a szelkup halászok főképpen a tokhalat /Acipenser sturio/ fogják. Ideje szeptemberre esik.

A khvögher, D: kuegar szó ósszamojéd eredetű:

Jur. jehena, wehana "Stör"; jen. behana; tav. bakunu id.

Paasonen taigi adatot is vesz/buákonnu/, ez azonban nem taigi, hanem tavgi adat.

Beitr. KSz 14/23, 17/26-7, Anl. 45.

2. Pápay: kōri-éréd "október /mukszunhónap/"

khōr, C: kōr "myxcyht /mukszun/" jelentésű szó valószínűleg uráli eredetű:

Kam. kuru "Salmo lenoc. Pall."; koj. churru "salmo coregonoides"; fi. kuore "norsyngel, nors"; karj-aun: kuoris "osmerus eperlanus"; lūd kuoreh; vepse kōreh id.; lp. kuora "pikku siika" / fi. kuore /; zürj. guri-na "gründling; cyprinus gobio; vog. chori "salmo muksun".

Verw. 50, SKES II. 240, Sebestyén I. NyK 49/12-3.

A mukszun /Coregonus muksun/ hal hava. Ebben a hónapban főként a mukszunt halászáka a szelkupok. Egy októberi hónap neve.

A mukszun halászata nagy szerepet játszik egyes szibériai népek életében; pl. a voguloknál, osztjákoknál stb.

3.Sprm/26/B wuend³sel-iräd /Njelmamonat;Juli/
Tas.wuend³se ir.,Kar.,Tas.wuend³sel-ir.

C:muen³zel-ireäd,wuen³e-/wuen³el-/ireäd "der Njelma-
monat /Juli/"

Pápay:vandzsi-eräd "augusztus /nyelmahónap/"

Mundy:muenzhel-ireäd /July/

A wand³ "Stör,Njelma" jelentésű szó uráli eredetű:

Jen.Ch.jiddu,B.adde "Njelma";tav.jintu id.;

lp.vaitse'k "kleiner Lachs";zürj.üdž "Ber";osztj.untš id.;
vog.ös/kō¹/"nyelma".

Verw.49,Stuf.90-1,Anl.78,Beitr.KSz 14/267,Toivonen,
Inl.affr.119,Halász NyK 24/443,Gombocz,Adalékok 211,
Naz.75,Sebestyén I. NyK 49/19.

A hónapnév egyes adataiban a -l subst.denom.képzőt
találjuk.Vö.kam.-l/¹la/subst.denom.:bēgā "rücken"/vö.
OSz.Ty.mo¹ id./;mēt.-l subst.denom.:šiuriul "regen"
/sirru id./;magy.-l,-ly,-j nom.denom.:körtvély "birne"
/körte id./ stb./Abl.suff.147-8/.

A nyelma /salmo njelma/ hal hava.Egy olyan juliusi
hónap neve,melynek utolsó napjai augusztusra esnek.

4.Pápay:kōba-pečatkuj-eräd "november/a kis csuka
bőségének a hava/"

A hónapnévben négy szó szerepel:

kōba "маминко¹ /kicsi/"

peča "рыба /csuka/".Nem uráli eredetű szó.Az obi-ugor:
osztj.pisan "salmo polcur",vog.pisjan "coreg.polc." éppen
szelkup jövevényszó.Érdekességgéppen megjegyezzük,hogy osztj.
közvetítéssel az oroszba is eljutott;or. *мелкый*.

Verw. 50, ÁKE 519, Sebestyén I. NyK 49/20-1.

-t: a Gen. ragja.

N kue "Überfluss", "zu viel"; kuej "überflüssig". < Ket kuj "dick".

A kis csuka /escolidae-csoport/ bőségének a hava. Egy novemberi hónap neve.

5. Pápay: Warghe-pécat-kuj-éred "december /a nagy csuka bőségének a hava/"

A warghe "gross" szó összamojéd eredetű: ld. a 61. old.!

A nagy csuka bőségének a hava. Egy decemberi hónap neve.

6. Pápay: kvölet-pötei-éred "május/halikrás hónap/"

kvöl "Fisch" jelentésű szó uráli eredetű: ld. a 48. old.!

Gen.-ban áll.

N, 00 pe³, pet "Fischsuppe". A rajta lévő -i adj. denom. képzőt ld. a 38. old.!

A halikra hava. Egy májusi hónap neve. Ebben az időpontban ikrázik a legtöbb hal.

7. Sprm/33-4/N kuelet-tiril-iräd /Fischrogenmonat, April/
Kar. k⁴ilt-tiril-ir.

C: kuelet-tiril-ireäd /der Monat, wenn die Fische Rogen legen; April/

Kar. k⁴ilt-tiril-ireäd /Fischrogenmonat/

A hónapnév első tagja megegyezik az előző hónapnév első tagjával. A második tag: tirap, tiram, tyrem "Rogen". Megfelelője több szamojéd nyelvben megvan:

Jur.tiribea "Rogen"; jen.Ch.tirê, B.tirê; tav.tirimi;
kam.thürüma id.; koj.b.turme "Kaviar"; mot.turme; taigi türme,
türmüde id.

Stuf.17, Munkácsi, Adalékok 90.

Azonban a szamojéd nyelvekben jövevéyszó. <mo.türi/sün/
"Fischrogen, Kaviar"; tung.tiru-m, tiram id./Joki, Lehnw.344-5/.

-1:subst.denom.képző:ld.a 99.old.!

Az a hónap, amelyben a halak lerakják ikráikat. Mindkét
forrásmunka áprilisa teszi.

8.Pápay:öccö-kvadcebi-eréd "junius /kis vizrekeszték hónap/

öccö "небавини" /kicsi/

kvadcebi "запорный промысел" /folyó-, vizrekeszték/"

A hónapnévben képzett szó. A -bi végződés elhomályosult kép-
ző lehet, esetleg az osztj.-pi, -bi nomen possessoris képző
átvétele.

A vizrekeszték a halászat egyik formája a szelkupoknál.
A folyót vesszőfonadékkal elrekesztik. Az itt felgyült hala-
kat hálóval fogják. Olyan formája is van, hogy a rekesztékben
nyílást hagynak, s ebbe a nyílásba teszik a hálót, varsát.

A kis vizrekeszték hava. Junius.

9.Pápay:varge-kvadcebi-eréd "julius /nagy vizrekeszték
hónap/"

Az előbbinek a folytatása.

II. Vadak életével és vadászattal kapcsolatos elnevezések

1. Pápay: k^vospai-éréd /április/

Hajdu a hónapnév előtagját a N k^vas "sibirischer Feuermarder/mustela Sibirica/" jelentésű szóval ^{hozza} kapcsolatba.

A -pai egy elhomályosult szuffixum. Nem ősi eredetű, hanem átvétel lehet. Erősen törökösnek érezzük.

A szibériai nyest hava.

2. Sprm/107/Tas. tanget-suri-iräd, tanges-suri-iräd /März, wenn die Sommertiere ankommen/, Kar. tanges-suuril-ir.

C: tanget-suri-iräd, tanges-suril iräd /Monat, wenn die Sommerthiere ankommen, März/

A hónapnév első tagja: tan "Sommer" uráli eredetű szó, ld. a 28-9. old.!

surm "wildes Thier" jelentésű szó ősszamojéd eredetű:

Jur. sarmik "Wolf, wildes Tier"; jen. same "Wolf";

karag. sarma "Tetrao bonasia". Továbbá van két igen bizonytalan fgr. megfelelője is: lpN ^vcaermak "vitulus rangiferus unum annum natus"; cser. s^harmâ "Luchs".

Beitr. KSz 13/234-5, 16/21.

Az eredeti jelentést a szelkup adat őrzi; vö. jur.

tirta sarmik "Vogel", hore sarmik "Bär", tehát a jur.-ban is "wildes Tier" volt az eredeti jelentés.

A hónapnév első és második tagja között birtokviszony van. Egyes adatokban -s < -t a szókezdő s- hatására.

A nyári vadállatok hava. Az a hónap, amelyben tavasszal a nyáron ott élő, de télre eltávozott vadak megérkeznek. Március.

3.Sprm/27/B kalan-ireäd "Abgabenmonat/November/,d.h.

wenn die Abgabe /das Wild/ gefangen wird"

C:kalan-ireäd "Schatzmonat,d.h.wenn das Schatz /das Wild/gefangen wird/November/

A khalat,khalan "azak" jelentésű szó az előtag.

Tudjuk,hogy a cári birodalomban a nomádok a prémes állatok bőrével fizették az adót,tehát a kalan szó eredeti jelentése is valamilyen prémes állat lehetett.

Egy vadászó hónap neve,amelyben a szelkup vadászok főként a prémes állatokat ejtették el részint adóra,részint saját szükségleteikre.Időtartama novemberre esik,amikor az állatok már a téli bundájukat hordják.A téli prém sokkal értékesebb a nyárinál,a kereskedők is többet adtak érte /ezt jelenti Castrén jelentésmegadása "Kincshónap"/,az adót is ezzel kellett fizetni.Vadászutjukról visszatérve a szelkupok a bőrt kikészítették;csak így lehetett vele adót fizetni,vagy eladni.

III. Az évszakok nevén alapuló elnevezések

1. Sprm/48/ke^vcond²sil-ireäd /Monat in der Mitte des Winters, Dezember/

Tas., Kar.kê^tjondjel-ir.

C:Tas., Kar.ke^ocon³il-ireäd, kê^tondel-ireäd /Mittwintermonat, Dezember/

Pápay:ka^vdcondzsi-éréd "január/télközép hónap/

A hónapnév első tagja összetett szó:kü "Winter" /ld. a 23.old.!/;con³ "das Innere, die Mitte".

Egyes adatokban a -l képzőt találjuk /ld. a 99.old.!/

A tél közepének a hava. Egy decemberi, vagy januári hónap neve. Hasonló jelentésű a jur.pom⁻ma^xa ji¹'¹' I hónapnév.

IV.A madarak életével kapcsolatos elnevezések

1.Sprm/54/Jel.limbi-ireäd oder limbil-ir."Adlermonat

/Febr./, März"

Kar.limbil-ir.

C:limbi-ireäd, Kar.limbil-ireäd "Adlermonat /Februar/"

Pápay:lömbi-eräd "március /sashónap/"

A limb "Adler" jelentésű szót ld.a 69.old.

Az -l képzőt ld.a 99.old.!

A sas hava.Egy februári,vagy márciusi hónap neve, amelyben a sasok megérkeznek.Vö.jur.limbe jiri.

2.C:B kuere-ireäd, Tas.kuera-ireäd, Kar.kueräl-ireäd

/Krähenmonat, wenn die Krähen kommen;Januar/

Pápay:kvőre-eräd /február;varjuhónap/

A kueré "Krähe" jelentésű szó a hónapnév első tagja

/Kar.-l képzővel/.

A varju hava.Egy januári,vagy februári hónap neve, amelyben a varjak megjönnek.Vö.jur.(*βarnne*) jiri ;osztj.varngai-tilis.

V.Egyéb természeti jelenségek

1.Sprm/31/Tas., Kar.kákal-ireäd /Daumenmonat, November, wo

die Weiber wegen der Kürze des Tages nur den Daumen eines Handschuhs fertig machen können/

C:Tas., Kar.kakal-ireäd/Daumenmonat, wo die Weiber wegen Kürze des Tages nur den Daumen eines Handschuhs fertig machen können;November/

A B, Kar.kaagal, Tas.kaakal "Daumen" jelentésű szó a hónapnév első tagja.Ket jövevényt szó.Castrén:kagal "Daumen", Donner:qagal, k^{tō tō u} "Daumen".

A hüvelykujj hava.Ebben a hónapban oly rövidek a napok, hogy az asszonyok a kesztyűből csak a hüvelykujjat tudják megcsinálni.Szellemes hasonlat.De az a változat is szóba jöhet, hogy olyan rövid a nap, mint a hüvelykujj.Egy novemberi hónap neve.

2.Sprm/98/B, Tas., Kar.tjumbetjeele-ireäd, tjumbetjeel³-ir.
/September; die Tage sind noch lang/

C:tumbet⁴ele-ireäd /der Monat mit den langen Tagen/

A hónapnév első tagja összetett szó:tjumb³ "lang"

összamojéd eredetű szó:

Jur.0 j²amp "lang"; jen.jabu id.

Stuf.76, Beitr.KSz 14/72, 17/2, Abl.suff.31.

A másik tag:jeele "Sonne, Tag"/ld.a 35.old.!/

A hosszú napok hava. Egy szeptemberi hónap neve, amikor a napok még hosszúak.

3. Sprm/32/B, Tas., Kar. kaaptetjeel/e/ ireäd /Oktober, Monat

mit kurzen

Tagen/

C: káptetél-ireäd /der Monat, wo die Tage kurz sind; Oc-
tober/

kápte-téle-ir./October, Monat mit kurzen Tagen/

kápt "niedrig, kurz"

Az előzőnek a folytatása. A rövid napok hava. Egy októbe-
ri hónap neve, amikor már a napok rövidek és fokozatosan rö-
vidülnek.

4. C: duecemapsu-ireäd /Der Monat, wenn den Boden friert,
September/

A duec "Platz, Erde" jelentésű szó összamojéd eredetű:
Jur. jā "Erde, Stelle"; jen. Ch. jā, B. da id.; tav. jua "Sand,
Asche"; kam. tu Erede, Stelle"; koj. džia "Erde"; mot. tčia id. és
"Ort"; taigi dža "Erde, Ton"; karag. dsha "Erde".

Beitr. KSz 16/19, 17/2.

Képzett szó.-m vb. denom.; bedeutet zu etwas werden:
Bremnak "alt werden"/Brá "greis"/; tav. -mi, -mea/ < ^x-mε/vb. denom;
bedeutet zu etwas werden: teramu'a "es ist seicht geworden"
/terá "seicht"/; jen. -ma, -me; -mi-, -bi-/ < ^x-mε/vb. denom.; bedeu-
tet zu etwas werden: ōkami'e "viel werden"/ōka "viel"/;
jur. -m-, -mm̃, -mm̃x, -mm̃ṽ usw./ -ma/vb. denom.; bedeutet zu et-
was werden: O pamm̃m̃t's "scharf werden"/pamm̃e "scharf"/ ;

osztj.-mā- vb.denom.;bedeutet zu etwas werden:takamaŋem
"fest werden"/tāk "fest, stark/;vog.-m- vb.denom.;bedeutet zu
etwas werden:pusmi "meggyógyul"/pus "ép, egészséges"/ stb.
/Abl.suff.112-3/

psa,-psā,-psi:ld.az 50.old.!

A talaj /inkább csak a felszine/ megfagyásának a hava.
Castrén szeptemberre teszi.

5.Sprm/35/N kuečebel/-tjebel/-iräd "der Juni Monat
/"dā fischen är tor-
kad"/

Tas.kuetjel-ir.,kueče-ir./"dā fischen fāngas"/

Kar.kiicel-ir.

C:kuečebel-ireäd /Monat,wenn die Fische getrocknet
sind/

Tas.kuetel-ireäd /Monat,wo der Fisch gefangen wird/

Kar.kuecelt-ireäd,kicel-ireäd

A hónapnév első tagja a kuate "Hitze" jelentésű szó-
ból származik.A különböző nyelvjárásokban több szuffixumot
is találunk.

-bel:egy elhomályosult melléknévképző lehet.

-/e/l:melléknévképző:kuate "Hitze",kuetel "hell".

Világos hónap.Ideje júliusra esik.Ez egybeesik a már
említett halászati időponttal.

A kuate szót ld.a 37.old.!

6.C:Tas.ütäl-ireäd /Mai/

Az -l melléknévképzővel ellátott üt "Wasser" jelen-
tésű szó uráli eredetű:

Jur.O ji',P (3:t "Wasser";jen.Ch.bi',B.bi;

tav.bē^o; kam.bū; koj.b.bu; mot.bu; taigi bu; karag.bu, bou;
fi.vesi; mordE ved, M ved; cser.βüt; zürj.va; votj.vu, v^{uu};
vog.β^{uut}; magy.viz, igr, ügy.

Verw.38, Stuf.45, Beitr.KSz 17/23-4, Anl.22, 33, 34, 36, 51,
134, Abl.suff.22-3, MUSz 531, Munkácsi, Adalékok 89, Halász
NyK 24/443, 444, 445, Setälä, Frg.δ és δ' 406, 424-6, Sprw.27,
NyH 28, 33, 134.

A viz /minden valószínűség szerint az árviz/hava.
Május.

7.Sprw/25/NP ytelgued²sel-iräd/ytel-kuečel-iräd/
/der Monat, wo es in den kleinen Bächen Wasser gibt; Mai/
K, Tas.ytäl-ir., ytelj-ir., ytel kuečel-ir.

C:ütelgue³sel-ireäd, ütél/utäl-, utäl-/kuecel-ireäd
/der Monat, wenn es Wasser in den kleinen Bächen giebt; Mai/

A hónapnév első tagja összetett szó:üt "Wasser",
kueč "Schritt".Mindkettőn az -l melléknévképzőt találjuk.

A viz kilépésének, kiöntésének /egyed. adatokban csak
viz, ld.az előző hónapnevet!/ azaz az árviznek a hava.Egy
májusi hónap neve.

8.Sprw/94/B, Tas, Kar.tjaabegedil-ireäd /Augusti, "da löven
falla"/

C:B, Tas, Kar.tä⁴abegedil-ireäd /Monat, wo das Laub abfiel/

A tjaab> "Blatt" jelentésű szót ld.a 80.old.!

A hónapnévben ezen a szón egy képzőbokrót találunk,
-ge /ld.a 67.old.!/,-dil:Tas.karendel "schief"/NP karun id./
Mind adj.denom./Abl.suff.273/.

A falevél, a lombhullatás hava.Augusztus./Vö.80.old./

A hónapok sorrendje

Nincs tudomásunk arról, hogy a szelkupok is megosztanák a 365/6/ napos évet, mint északi rokonaik.

Évkezdésük Castrén szerint a lomhullatással kezdődött. Ezt mi is elfogadjuk. Pápay hónapneveit a szójegyzékben található sorrendben közöljük. A C több hónapnévnél nem közli a nyelvjárást, ezért nem is bontjuk nyelvjárásokra az ott található hónapneveket. A Sprm. hét nyelvjárásnak közli a hónapneveit - sajnos - igen hiányosan.

Most nézzük meg a Sprm./nyelvjárásonként/, C, Pápay elnevezéseit!

Kar.

1. tjaabegedil-ireäd
2. tjumbetjeele-ireäd
3. kaaptetjeele-ireäd
4. kákal-ireäd
5. kétjondjel-ireäd
6. limbil-ireäd
7. tanges-suuril-ireäd
8. kíilt-tiril-ireäd
9. kíicel-ireäd
10. wuend²sel-ireäd

Tas.

1. tjaabegedil-ireäd
2. tjumbetjeele-ireäd
3. kaaptetjeele-ireäd
4. kákal-ireäd
5. kétjondjel-ireäd

6. tanget-suri-ireäd

7. kuetjel-ireäd

8. wuendse-ireäd

B.

1. tjaabegedil-ireäd

2. tjumbetjeele-ireäd

3. kaaptetjeel/e/-ireäd

4. kalan-ireäd

5. muendsel-ireäd

N.

1. kuelelet-tiril-iräd

2. kuecebel-iräd

Jel.

1. limbi/l/-ireäd

K

1. ytäl-ireäd, ytäl-kuecel-ireäd

NP

1. ytelguedsel-iräd

C:

1. B, Tas, Kar. tabegedil-ireäd

2. cuedemapsu-ireäd

2. tumbeteele-ireäd

3. kaaptetel/e/-ireäd

4. Tas, Kar. kakal-ireäd; B kalan-ireäd

5. Tas, Kar. kecon³il-ireäd
6. B kuere-ireäd, Kar. kueral-ireäd
7. limbi-ireäd, Kar. limbil-ireäd
8. Tanet-suri-ireäd, tanes-suri-ireäd
9. kuelet-tiril-ireäd
10. ütelve³el-ireäd, Tas. ütäl-ireäd
11. kue³etel-ireäd, Tas. kue³etel-ireäd
12. muen³el-ireäd, wuen³el-ireäd

Pápay:¹⁶

1. vandzsi-éréd
2. kvögeri-éréd
3. kōri-éréd
4. köba-pečat^vkuj-éréd
5. warghe-pečat^v-kuj-éréd
6. kad^vcondzsi-éréd
7. kvōre-éréd
8. lömbi-éréd
9. košpai-éréd
10. kvōlet-pōtēi-éréd
11. šččš-kvad^včebi-éréd
12. varge-kvad^včebi-éréd

A rendelkezésünkre álló forrásokból nem tudjuk, hogy az orosz elnevezéseket ismerik-e a szelkupok. Nagyon valószínű, hogy igen, mert az orosz nyelv rájuk gyakorolt és agyakorol a szamojéd népek közül a legnagyobb hatást. Valószínűleg az eredeti elnevezések mellett használják az orosz is.

Kamassz hónapnevek

I. Vadak életével és vadászattal kapcsolatos elnevezések

1. KwB/47/ně₂ai, nǝ₂ai zǝn /zweiter Frühlingsmonat/

Tapadás történt: a ki elmaradt.

ně₂a "tamias striatus"

Az első alakon a ₁ adj.denom.képzőt /ld.a 38.old.!/ találjuk, míg a másik képző ismeretlen.

Az evet hava, az evetre való vadászás hava. Valószínűleg áprilisra esik.

2. KwB/56/sǝ₂ǎrbǎk, sǝ₂ǎrbǎk /letzter Wintermonat/

Joki/Lehnw.259-260/ a következőképpen magyarázza ezt a hónapnevet: "sǝ₂ǎrbak Letzter Wintermonat. Dieses Wort ist kaum mit dem kam. Adj. sǝ₂ǎr 'schwarz' zu verbinden; vgl. z.B. den Vokalismus der 1. Silbe und die semasiol. Seite: die Wintermonate heissen nicht 'schwarz'. Das Wort ist wahrsch. aus dem Tü. entlehnt, vgl. z.B. koib. sagareben 'verjagen', mtü. sǝ₂ǎyr 'Treibjagd', ?atü. sǝ₂ǎyr 'Kessel /bei der Treibjagd/'. Im Kam. gibt es eine NO-tü. deverbale Adj.-Form. auf -maq, dessen Bedeutung im Tü. "zu etwas geneigt, zu etwas dienend" ist. sǝ₂ǎrbǎk₂ ist also elliptisch, pro * sǝ₂ǎyrmak ai "zum Jagen /der Tiere/, zur Treibjagd passender Monat". - Derselben Herkunft können auch folg. tü. Vogelnamen: čag. sǝ₂ǎrcik 'Falke', uig. sǝ₂ǎyrčūq 'ein Vogel'."

Ezt a magyarázatot mi is magukévé tesszük. Tehát: a hajtóvadászat hava. Egy tlévégi hónap neve; február.

3.sama (idn_εki /zweiter Herbstmonat/

Valószínűleg a sam_εil'am "fangen" C: "Zobel fangen" jelentésű szóból származik. Donner /KWb 57/ szerint török jövevényszó lehet; vö. ozm. samur "Zobel". Tehát eredetileg a sam_εil'am szó a cobolyra vonatkozott /ezt őrzí Castrén jelentésmegadása is./

A hónapnévben szereplő képzőbokr /mert csak erről lehet szó/ eredete ismeretlen.

A cobolyfogás/?/ hava. November.

II. Az évszakok nevén alapuló elnevezések

1. KWb/68/^{tən}ân-dër, ^{tən}ân-dër /dritter, letzter Sommermonat, Mitte des Sommer/

^{tən} "Sommer"/ld.a 28-9.old.!/

dër "Mitte"/ld.a 67.old.!/

-ân:a Gen.ragja.

A ~~télközépkor~~ nyár közepének a hava. De akkor miért az utolsó /augusztus/ nyári hónap?

2. KWb/28/^{kən}dërki, ^{kən}dërki /Mittwinter, Mittwintermonat/

^{kə} "Winter" /ld.a 23 old.!/

A télközép hava. Ideje januárra esik.

III.A madarak életével kapcsolatos elnevezések

1.KWB/8/bārīki, (βārīki /erster Frühlingsmonat/

bārī, (βārī "Krahe".Etimológiáját ld.a 71.old.!

A varju hava.Az a hónap,amelyben a varjak megérkeznek.

Egy koratavaszi hónap neve.Március.

IV. Egyéb természeti jelenségek

1. Kw/81/ur_o-š_išš_i-ki, ur_o-š_išš_i-ki /erster Wintermonat; eig. "grosser Kälte-Monat/

ur_o "gross"/ld. a 61. old. !/

š_išš_i "kalt, Kälte"/ld. a 76. old. !/

-i: adj. denom. képző /38. old. /

A nagy hideg hava. December.

2. Kw/82/nd_ing_e-š_išš_i, nd_ing_e š_išš_i/dritter Wintermonat; eig. kleine Kälte/

nd_ing_e "klein". Donner /82/ ezt a szót jövevényszónak tartja. Szerinte a mo. űcūken "klein, wenig" átvétele. A kamasszban azonban ez nem jövevényszó. Vö. a 61. old. A kam. alakon a -ge adj. denom. képzőt találjuk. /ld. a 67. old. !/

A kis hideg hava. Ideje februárra esik.

3. Kw/60/surn_i-ki /zweiter Sommermonat/

A surno "Regen" jelentésű szó ósszamojéd eredetű:

Jur. O sār_i "Regen"; jen. Ch. sa₃e, B sare; tav. šorrá;

OSz. NP serru; koj. sarju; mot. sirru; taigi wirru; karag. sjuru id.

Beitr. KSz 13/274, 16/28, Stuf. 114, Abl. suff. 30-1.

Esős hónap. Julius.

4. Kw/34/kum_iki /der erste Herbstmonat/

kum_i "trocken, dürr"

Az előző hónapnévnek épp az ellentéte. Száraz hónap.

Koraőszi hónap. September.

V. Ismeretlen eredetű hónapnevek

1. Kw/44a/nēndi'san /dritter Frühlingsmonat/

Az utolsó tavaszi hónap neve. Május. Talán kapcsolatban van a nēndlem "zünden, anzünden; feuern", C: "verbrennen" jelentésű szóval.

2. Kw/65/šoidnoki, šoidnēki /erster Sommermonat/

Egy júniusi hónap neve. Vö. ?šo "Birkenrinde"

A hónapok sorrendje

Mikor kezdődött az év a kamasszoknál? Pontos választ nem tudunk adni. A szomszédos népeknél tavasszal ujult meg az év. Ebből azt következtetjük, hogy a kamasszoknál is valószínűleg tavasszal. Lássuk!

1. b̄ariki, β̄ariki
2. n̄ejai, n̄ajaižan
3. n̄endi'san
4. šoidno₁ki, šoidne₁ki
5. surnoi₁-ki
6. t̄an̄an-d̄er, t̄an̄an-d̄er
7. kuman₁ki
8. sama₁idne₁ki
9. n̄ud'uge-s̄i'ss̄i, n̄i'd'uge s̄i'ss̄i
10. ur̄o-s̄i'ss̄ai₁-ki, ur̄o-s̄i'ss̄ai₁-ki
11. kender₁ki, kender₁ki
12. sa₁žarbāk, so₁žarbāk

Mivel a kamasszok már eltatárosodtak, valószínűleg már nem használják ezeket az elnevezéseket, hanem a tatárral, esetleg az oroszsal cserélték fel. Mindenesetre a fentebb említett hónapnevek közül kettő idegen eredetű.

Jegyzetek

1. Pontosabban: nennets, enets, nanasan, söloup
2. A magyar nyelvű szakirodalomban eddig így szerepeltek:
kamasz. Hajdu Péter javasolta, hogy kamassz-nak írjam /vö.
németül: kamassisch/, így kikapcsoljuk a kamasz szó "Junge"
jelentésének zavaró momentumát.
3. Vö. magy. élet nyj. "gabona"; fi. elo "élet; gabona".
4. A Pápay által lejegyzett szavak a MO és a N-hoz állnak
közel.
5. A mai finn nyelvben különbséget tesznek a "Sonne"/aurinko/
és a "Tag"/päivä/ között. Az utóbbinak eredetileg "Sonne"
jelentése is volt. "So bezeichnet kuu den Mond und Monden-
gott, päivä die Sonne und Sonnengott"/Castrén, Vorlesungen
über die Finnische Mithologie 53/.
6. Egy kivételt ugyan találunk a kamasszban: böz³ räk² "Sonntag",
de ez tatár jövevényszó /Joki, Lehnw. 100-1, Anl. 19/
7. Ez a magyarázat bizonytalan. Elhomályosult képző?
8. Ho, hō: Sylvester mindkét alakot használja.
9. Vö. magy. ív/ik/.
10. A géphibákat csak akkor javítottuk ki, ha a jelentésben
nagy különbségek álltak elő: ivás, ívás.
11. Vö. lp. vuodked-manno
12. Ezt a szót a WB nem közli.
13. A mai nyelvhasználatban csak Holdat jelent, míg a hónap je-
lentése: kuukausi. A hónapnevekben: -kuu. Ld. 5. is!
14. Popov ebben a sorrendben közli.
15. Hajdu közli ugyanis a szójegyzéket.
16. Mégis a Castrén-féle sorrendnél maradtunk inkább.

Irodalom

1. BÁRCZI, G.: A magyar szókincs eredete /Budapest, 1958/
2. BÁRCZI, G.: Magyar szófejtő szótár /Budapest, 1941/
3. BREHM, A. E.: Az állatok világa I.-IV. Teljesen átdolgozta:
Dr. Walter Rammer/Budapest, 1957/
4. BUDENZ, J.: Jurák-szamojed szójegyzék /Budapest, NyK XXII.,
1890-92/
5. BUDENZ, J.: Magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezések
/Budapest, NyK VI., 1867/
6. ^{*}BUDENZ, J.: Magyar-ugor összehasonlító szótár I.-V./Buda-
pest, 1873-81/
7. CASTRÉN, M. A.: Ethnologische Vorlesungen über die altai-
schen Völker nebst samojedischen Märchen und tatari-
schen Heldensagen/St. Petersburg, 1857/
8. CASTRÉN, M. A.: Grammatik der samojedischen Sprachen
/St. Petersburg, 1854/
9. CASTRÉN, M. A.: Grunzüge einer Tungusischen Sprachlehre
nebst kurzem Wörterverzeichnis/St. Petersburg, 1856/
10. CASTRÉN, M. A.: Reiseberichte und Briefe aus den Jahren
1845-1849 /St. Petersburg, 1856/
11. CASTRÉN, M. A.-LEHTISALO, T.: Samojedische Sprachmaterialien
/Helsinki, MSFOu 122, 1960/
12. CASTRÉN, M. A.: Versuch einer Jenissei-Ostjakischen und
Kottischen Sprachlehre nebst Wörterverzeichnissen aus
den genannten Sprachen /St. Petersburg, 1858/
13. CASTRÉN, M. A.: Versuch einer koibalischen und karagassi-
schen Sprachlehre nebst Wörterverzeichnissen aus den
tatarischen Mundarten des Minussinsche Kreises /St. Pe-
tersburg, 1857/

14. CASTRÉN, M.A.: Versuch einer ostjakischen Sprachlehre
nebst kurzem Wörterverzeichnis /St.Petersburg, 1858/
15. CASTRÉN, M.A.: Vorlesungen über die Finnische Mythologie
/St.Petersburg, 1853/
16. CASTRÉN, M.A.: Wörterverzeichnisse aus den samojedischen
Sprachen /St.Petersburg, 1855/
17. * COLLINDER, B.: Fenno-Ugric Vocabulary, An Etymological
Dictionary of the Uralic Languages /Stockholm, 1955/
18. DOIGIH, B.O.: Proischozhenije nganaszanov /Trudi Insztituta
Etnografii, Moszkva-Leningrad, 1952/
19. DONNER, K.: Berührungen zwischen samojeden und türken
/Helsinki, JSFOu XL.,/
20. DONNER, K.: Kamassisches Wörterbuch nebst Sprachproben und
Hauptzügen der Grammatik /Helsinki, LSFU VIII., 1944/
21. DONNER, K.: Kleinere Wörterverzeichnisse aus dem Jurak-,
Jenissei- und Tawgisamojedischen, Katschatatarischen und
Tungusischen /Helsinki, JSFOu LVIII., 1956/
22. DONNER, K.: Samojedische Wörterverzeichnisse /Helsinki,
MSFOu LXIV., 1932/
23. DONNER, K.: Über anlautendes t'-/ts'-/ und d'-/dz'-/ im kamassi-
schen und in den ausgestorbenen Sajan-samojedischen mun-
darten /Helsingfors, FUF XVI., 1923-24/
24. DONNER, K.: Über die anlautenden labialen spiranten und
verschlusslaute im samojedischen und uralischen /Helsinki,
MSFOu IL., 1921/
25. DONNER, O.: Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischen
Sprachen /Helsingfors, 1874/

26. Dunin-GORKAVIC, A. A.: Russzko-osztjacko-szamojedszkij
prakticseszki szlovar naiboleje upotrebitelnih szlov
/Ld. DONNER, Sam. Wv./
27. ERDMANN, J. F.: Beiträge zur Kenntniss des Innern von Russ-
lands/Ld. DONNER, Sam. Wv./
28. FISCHER, J. E.: Sibirische Geschichte /St. Petersburg, 1768/
29. GOMBOCZ, Z.: Adalékok az obi-ugor nyelvek szókészletéhez
/Budapest, NyK XXXII., 1902/
30. GOMBOCZ, Z.: A magyar a-hangok történetéhez /Budapest,
NyK XXXIX., 1909-10/
31. HAHN, I.: Az időszámítás története /Budapest, 1960/
32. HAJDU, P.: Die ältesten Berührungen zwischen den Samojeden
und den jenisseischen Völker /Budapest, Act. Orient. Hung.
III., 1953/
33. HAJDU, P.: Die Benennungen der Samojeden /Helsinki, JSFOU.
LIV., 1948-50/
34. HAJDU, P.: Finnugor népek és nyelvek /Budapest, 1962/
35. HAJDU, P.: Holnap /Budapest, MNy LXIV., 1948/
36. HAJDU, P.: Jurák-szamojéd nyelv/Egyetemi előadás; kézirat/
37. HAJDU, P.: Másodlagos szókezdő nazálisok a szamojédban
/Budapest, NyK LV., 1954/
38. HAJDU, P.: Pápay Károly szelkup szójegyzéke /Budapest,
NyK LIV. 1953/
39. HAJDU, P.: Szamojéd népek és nyelvek /Budapest, a MNyT kiad-
ványai 76. szám, 1949/
40. HAJDU, P.: Szelkup /Egyetemi előadás; kézirat/
41. HAJDU, P.: Uráli hangtörténet /Egyetemi előadás; kézirat/

42. HALÁSZ, I.: Az ugor-szamojéd nyelvrokonság kérdése
/Budapest, NyK XXIII-XXIV., 1893-94/
43. *HUNFALVY, P.: A szamojéd nyelvről és annak tárgyi ige-
ragozásáról/Pest, Magyar Nyelvészet III., 1857/
44. HUNFALVY, P.: A számlálás módjai és az év hónapjai
/Budapest, Értekezések a Nyelv- és Széptudományok Köré-
ből XI. kötet VI. szám, 1884/
45. HUNFALVY, P.: Magyarország ethnographiája /Budapest, 1876/
46. ITKONEN, E.: Eräs lappalainen kuukaudennimi /Helsinki,
Virittäjä 1939/
47. ITKONEN, E.-JOKI, A. J.: Suomen kielen etymologinen sana-
kirja/Helsinki, LSFU XXII₃, 1962/
48. JOKI, A. J.: Die Lehnwörter des Sajansamojedischen
/Helsinki, MSFOu 103., 1952/
49. JOKI, A. J.: Indochinesische Lehnwörter im Samojedischen
/Helsinki, FUF XXIX., 1946/
50. JUHÁSZ, J.: Moksa-mordvin szójegyzék /Budapest, 1961/
51. KETTUNEN, L.: Livisches Wörterbuch mit grammatischer
Einleitung /Helsinki, LSFU V., 1938/
52. KLAPROTH, J.: Asia Polyglotta /Paris, 1823/
53. KLAPROTH, J.: Sprachatlas/Ld. DONNER, Sam. Wv./
54. KLAPROTH, J.: Wörterverzeichnis der Koibalen und Motoren
zweyer Samojedischen Stämme im Altayschen Gebirge in
Fundgruben des Orients /Ld. DONNER, Sam. Wv./
55. LAGERCRANTZ, E.: Lappischer Wortschatz/Helsinki, LSFU VI.,
1939/
56. LEHTISALO, T.: Beiträge zur Kenntnis der Renntierzucht bei
den Juraksamojeden /Oslo, 1932/

57. LEHTISALO, T.: Juraksamojedisches Wörterbuch /Helsinki, LSFU XIII., 1956/
58. LEHTISALO, T.: Über die primären uralischen ableitungssuffixe/Helsinki, MSFOu LXXII., 1936/
59. LEHTISALO, T.: Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Uralischen vom quantitativen Standpunkt aus /Helsinki, FUF XXII., 1933/
60. MÁTYÁS, F.: Régi magyar családi és időnevezetek /Budapest, NyK III., 1864/
61. MESSERSCHMIEDT's Tagebücher/Ld. KLAPROTH, AP/
62. The Travels of Peter MUNDY /Ld. DONNER, Sam. Wv./
63. MUNKÁCSI, B.: Adalékok a szamojéd-ugor nyelvhasonlításhoz /Budapest, NyK XXII., 1893/
64. MUNKÁCSI, B.: Árja és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben /Budapest, 1901/
65. PAASONEN, H.: Adalékok a magyar nyelv szöfejtő szótárához /Budapest, NyK XXXIX., 1909/
66. PAASONEN, H.: Beiträge zur finnischugrisch-samojedischen Lautgeschichte /Budapest, KSz 1912-17/
67. PALLAS, P.: Linguarum totius orbis vocabularia comparativa /Petropoli, 1786-89/
68. PALLAS, P.: Reise durch verschiedene Provinzen des Russischen Reichs, dritter Band/St. Petersburg, 1776/
69. PATKANOV, S.: Die Irtyssch-Ostjaken und ihre Volkspoesie /St. Petersburg, 1897/
70. PETŐFI, S.: János vitéz /Budapest, 1958/
71. PFIZENMAYER, E. W.: Kelet-Szibéria ősvilága és ősnépei /Budapest, 1930/

72. PIRERKA - TERESCSSENKO: Russzko-nyenyeckij szlovar
/Moszkva, 1948/
73. POTAPOV, L.P.: Proizhozsdenije i etnicseszki szosztav
kojbalov/Moszkva, Szovetszkaja Etnografija 1956/
74. POTAPOV, L.P.: Zum Problem der Herkunft und Ethnogenese
der Koibalen und Motoren - Koibalisches Wörterverzeichnis
- Motorisches Wörterverzeichnis /Helsinki, JSFOu LIX.,
1957/
75. POPOV, A.A.: Nganaszani /Moszkva-Leningrad, Trudi Insztituta
Etnografiji III., 1948/
76. RAE, E.: The Land of the Nord Wind/Ld. DONNER, Sam. Wv./
77. RAE, E.: The White Sea Peninsula /Ld. DONNER, Sam. Wv./
78. SCHLÖZER, A.L.: Allgemeine Nordische Geschichte/Halle, 1771/
79. SCHRENK, A.G.: Reise nach dem Nordosten des europäischen
Russlands, durch die Tundren der Samojeden, zum Arktischen
Uralgebirge /Dorpat, 1848/
80. SCHULTZ, A.: Sibirien. Eine Landeskunde /Breslau, 1923/
81. N. SEBESTYÉN, I.: A. Sprogis' Wörterverzeichnis und grammati-
kalische Aufzeichnungen aus der Kanin-Mundart des Jurak-
Samojedischen/Budapest, Acta Linguistica II., 1952/
82. N. SEBESTYÉN, I.: Az uráli nyelvek régi halnevei /Budapest,
NyK II/
83. N. SEBESTYÉN, I.: Szamojéd jelzős szerkezetek /Budapest,
NyK LIX., 1957/
84. SETÄLÄ, E.N.: A finn-ugor δ és δ' /Budapest, NyK XXVI., 1896/
85. SETÄLÄ, E.N.: Über art umfang und alter des stufenwechsels
im finnisch-ugrischen und samojedischen /Helsingfors,
FUF XII., 1912/

86. SETÄLÄ, E.N.: Zur Frage nach der Verwandtschaft der finnisch-ugrischen und samojedischen Sprachen /Helsinki, JSFOu XXX₅/
87. Steinitz, W.: Zu den samojedischen Lehnwörtern im Ob-Ugrischen/Ural-Altaische Jahrbücher XXXI., Wiesbaden, 1959/
88. STRAHLENBERG, Ph.J. von: Das Nord-Ostliche Theil von Europa und Asia /Ld. DONNER, Sam. Wv./
89. SYLVESTER, J.: Grammatica Hvgaro-Latina in vsum puerorum recens scripta /Pest, TOLDY: Corpus Grammaticorum, 1856/
90. SZINNYEI, J.: Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft /Leipzig, 1910/
91. SZINNYEI, J.: Magyar nyelvhasználat /Budapest, 1920/
- * 92. TERESCSENKO, H.M.: Nyenyeko-russzkij szlovar /Leningrad, 1955/
93. TOIVONEN, Y.H.: Beiträge zur geschichte der finnisch-ugrischen l-laute /Helsingfors, FUF XX., 1929/
94. TOIVONEN, Y.H.: Suomen kielen etymologinen sanakirja I. /Helsinki, LSFU XII₁, 1955/
95. TOIVONEN, Y.H. - ITKONEN, E. - JOKI, A.J.: Suomen kielen etymologinen sanakirja /Helsinki, LSFU XII₂, 1958/
96. TOIVONEN, Y.H.: Vuosi /Helsinki, Suomi 101., 1942/
97. TOIVONEN, Y.H.: Zur geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden affrikaten /Helsinki, FUF XIX., 1928/
98. TRÓCSÁNYI, Z.: Észak nomádjai /Budapest, é.n./
99. UOTILA, T.E.: Zur Geschichte des konsonantismus in den permischen sprachen /Helsinki, MSFOu LXV., 1933/
100. VÁMBÉRY, Á.: A magyarság bölcsőjénél.- A magyar-török rokonság kezdete és fejlődése /Budapest, 1914/

101. VÁMBÉRY, Á.: A török faj ethnologiai és ethnographiai
tekintetben /Budapest, 1885/
102. WICHMANN, Y.: Zur geschichte der finnisch-ugrischen
anlautenden affrikaten, bes. im ungarischen und im fin-
nischen /Helsingfors, FUF XI., 1911/
103. WINKLER, H.: Uralaltaische Völker und Sprachen /Berlin,
1874/
104. WITSEN, N.: Noord en Oost Tartaryen /Amsterdam, 1785/

Rövidítések

a/népek, népcsoportok:

ur.:uráli, fgr.:finnugor, jur.:jurák /nyenyec/, jéniszeji
szamojéd /enyec/, tav.:tavgi-szamojéd /nganaszan/, OS, OSz:
osztják-szamojéd /szelkup/, kam.:kamassz, kojb.:kojbál,
mot.:motor, karag.:karagasz, lp.:lapp, fi.:finn, karjaun.:
karjalai-aunuszi, zürj.:zürjén /komi/, votj.:voják /udmurt/,
cser.:csereemis /mari/, mord.:mordvin, osztj.:osztják
/chanti/, vog.:vogul /manysi/, magy.:magyar
tü., tör.:török, mtü.:közép-török, atü.:ótörök, NO-tü.:észak-
keleti török, tat.:tatár, ozm.:ozmán-török, csuv.:csuvas,
cag.:csagatáj, uig.:ujgur, JO:jéniszeji osztják /ket/,
go.:gold, tung.:tunguz, mo.:mongol, idg.:indogermán, ói.:ónd,
ev.:az Aveszta nyelve, or.:orosz

b/nyelvjárások /nyj.-k/

Jurák:

1.Tundrai

K:kolvai, MB:bolsaja zemljai/egy asszony nyelvjárása/,
O:obdorszki/szalehardi/, OD:Ob-deltai, Oks.:okszinoi,
OP:Obmelléki, Sj.:Szejoidai, Sjo.:szjomzsai, N:nesi, T:tazi,
U:usztyei, U-Ts.:uszty-cilmai

2.Erdei

Kis.:kiszeljovszkajai, Knd.:kondini, Lj.:ljamini, Ni.: a
Nitse'ej folyó melletti, Nj.:nyalinali, P:puri, S:zahalin-
szkajai

Jéniszeji szamojéd

Ch.:chantaiszki, B:bajichai

Osztják-szamojéd:

B:bajichai, Jel.: jeloguji, K:koperoi, Kar.:karaszinoi,
KeM:a Ket középső folyása melletti, KeO:a Ket felső folyá-
sa melletti, L:lakszinoi, MO:az Ob középső folyása melletti,
N:narimi, NP:natszko-popolszki, OO:az Ob felső folyása mel-
letti, P:parabeli, TaM:a Taz középső folyása melletti,
Tas:tazi, TaU:a Taz alsó folyása melletti, Tsch.:csajai,
Tschl.:csulimi, Tur.:turuhan, Ty:timi, Vj:a Vaszjugan fel-
ső folyása melletti

Lapp:

KönkK:könkämä-vuomai, N:norvég lapp, Uts.:utsjoki

Mordvin:

E:erzä, M:moksa

Osztják:

I:irtisi

c/nyelvészeti munkák /zárójelben közöljük az irodalomjegy-
zékben elfoglalt számát/

Abl.suff./58/, a-hangok/30/, Anl./24/, Anl.affr./102/,
AP/52/, Atl./53/, ÁKE /64/, Beitr./66/, Bud./4/, C/16/, Donner,
Berührungen/19/, Donner, Wörterverz./21/, Dun-Gor/26/,
Erd./27/, Fgr. δ és δ' /84/, FUV/17/, Gombocz, Adalékok /29/,
Halász/42/, Hajdu, Berührungen/32/, Hunfalvy /43/, Inl.affr.
/97/, Joki, Indoch. Lehnw./49/, Joki, Lehnw./48/, Jur.szam.ny.
/36/, Kons./99/, KwB/20/, 1-laute/93/, Mess./61/, Mik.:Mikola
Tibor kéziratban lévő enyec a nyaga, MSzE/1/, Mundy /62/,
Munkácsi, Adalékok/63/, MUSz/6/, Naz./37/, NyH /91/, Paasonen,
Adalékok /65/, PallV/67/, Pápay/38/, Pir-Ter/72/, Popov/75/,

RaeL/76/, RaeW/77/, Reise/79/, Reiseberichte/10/, Sam.Wv/22/
Schl./78/, Schr./79/, Schu./80/, SKES I./94/, SKES II./95/,
SKES III./47/, Spr./81/, Sprm./11/, Sprw./90/, Steinitz,
Lehnw./87/, Str./88/, Stuf./85/, Szóegy./5/, SzófSz /2/,
Szp.: Szpasszkij kobjál és motor gyűjtése, melyet Potapov
közöl /73, 74/, Über anl./23/, Verw./86/, Vgl.Wb./25/, Vok./59/,
WB/57/, Winkler/103/, Wit./104/, Wv./54/

d/folyóiratok:

FUF: Finnisch-Ugrische Forschungen /Helsingfors, 1901-/
JSFOu: Journal de la Société Finno-Ougrienne - Suomalais-
Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja /Helsingfors, 1886-/
KSz: Keleti Szemle - Revue Orientale /Budapest, 1900-1919/
LSFU: Lexica Societatis Fenno-Ugricae /Helsinki, 1913-/
MSFOU: Mémoires de la Société Finno-Ougrienne - Suomalais-
Ugrilaisen Seuran Toimituksia /Helsingfors, 1890-/
MNY: Magyar Nyelv /Budapest, 1905-/
NyK: Nyelvtudományi Közlemények /Budapest, 1862-/
e/egyéb

HB: Halotti Beszéd

Szómutató

Jurák:

n̄e³⁰ 41
 n̄arkka 60, 63, 74, 75
 n̄ero 30, 67
 (n̄arnne 71
 (n̄i¹xan¹ ems 71
 wueba 79, 80
 wuenui 25, 51, 66
 x̄²he¹o 40, 41,
 x̄²ajjer⁷ 37, 42
 x̄¹alle 48, 49, 51
 x̄¹alta- 55
 x̄¹an 30
 k̄an 94
 x̄¹anje 54
 kan̄cu 30
 hara 39
 k̄assa³ 28
 x̄¹asui 38
 x̄¹ehni- 78
 x̄¹inna 78
 x̄¹inno 50
 x̄¹ox̄oraj 70
 x̄¹ora 53
 huwy 42
 j̄a 107
 j̄alle 34, 35, 40, 41, 75

jam 48, 49
 j̄amp 106
 j̄aptu 69, 70
 j̄ara 64, 78, 79
 jarij 75
 jehena 98
 j̄er⁷ 67
 j̄i⁷ 108
 j̄ille- 57
 j̄ilep̄⁷ 5
 j̄iri 42
 j̄ottas⁷ 26
 ju¹n 24
 junui 24
 junnu·jj^ea 55
 jura⁷ 56
 limbe 69
 man¹gt̄a 72
 ma¹x̄a 66
 m̄ant̄s 40
 marenBa 54
 mar¹kuss̄ap̄ 63, 64, 92
 m̄alzja 62
 mueita 39
 n̄arv 24, 38, 66
 n̄amd 63

nīβ 74

noxo 52

nāβōī 57, 58

nāde 58

nām 58

nāmts 57

nām (tsaxāei 55

nenānk 73

nennai 50, 61

nennets 120

nīB^reru 73

nīB^ri 73

nīenβ 28

nīts 59, 60, 61

nīmde 61, 64, 75

pā 77

pāmē 107

pī 58

mūto 73

pīB^r(t i 27

pō 18, 66

pū 37

pūs 43

pū 50

pē(βā 74

sappā 56, 57

sār^m 117

sarmik 102

sawa 39, 55, 79

saββa 79

ser²³ /Eis/ 21

ser²³ /Salz/ 21

ser²³ /weiss/ 21

siββi 22, 66

sirro 21

suiju 57

senG^o 30

selB^re 30, 62, 67

sellā 30

sīβ 33, 34, 41

sījje- 60, 61

ta² 28, 67

taḷa- 52

tarehā 20

tāru 59

tī² 5, 56, 57, 59

tū 42

tuḅka 76, 77

tjett 39

tsetse 74, 76

tsī-s 72

Jeniszeji szamojéd

adde 99	kiwa 22
arikeo 61	kura 53
behana 98	zibe 69
bi 108	maha 66
déwe 80	naddo 63
da 107	narra 29, 31
enets 120	nára 24, 25
éba 41	nenoggo 73
fe 77	noma 28
feire 74	ni [?] 40
fi 58	oka 107
fio 94	otoruo 31
fua 19	same 102
fuone 38	sare 117
jabu 106	se [?] o 34
jebi [?] edo 40	sira 22
jere 35	tia 56
jerie 42	to 28, 38
jotu 70	tū 42
kaija 37	thett 39
kare 48	teti 76
kāsa 28	tibi [?] 72
kasue 38	tiré [^] 101
kēbu [?] 40	urea 61
	usu [?] 27

Tavgi-szamojéd

ani' e 61,91

naewua 41

namta 63

nanasan 120

ngatangiru 9

nutu 31,93

bakunu 98

be' 108

bb duoja 93

bierapsie 95

deptu 70,94

die 94

faemei 74

fā 77

feniptidi 95

fi 58

filti 74

fojmarungda 95

fua 38

fuo 19

jaka 56

jale 35,95

jer 67

jintu 99

jua 107

kande' am 30

kan 89

kānfa 26,38

kiteda 42

koká' re 70

kole 48,90

kosua 38

kou 37,89

kuru 53

lumbe 69

mantimu 70

melkumsa 92

moku 66

narro 29,31

narubta' ama 40

noru 24,25

nannenka 73

nim 40

saibua 34

sielaku 91

sjesusena 95

siru 22,23

sorrá 117

sóruan 27

ta 56

tasi-ti 76

tana 19,28

tata 39

terá 107

tirimi 101

torulie 95

tui 42

tuoju 91

Osztyák-szamojéd

an̄ 28	kue 100
am̄d 63	kuel 48,100
ara 29,32	kuere 105
wand̄a 99	kōba 99
warga 61,100,101	kuete 37,108
ar̄a 107	kvādc̄ete 104
er̄e 42,43	kued 109
ūd̄aD 25,26	lamb 69,105
ōcc̄ō 101	mo ^z 66,99
ūt 108,109	nimar̄a 73
ūt̄tumban 40	pām-na 74
kaakal 106	pept̄el' 27
kamba 26	pet' 100
kan̄ 43	peca 99,100
kandek 30,32	pi 20,58
kandak 30,32,43	pō 77
kapt̄ 107	pōt 20
karun̄ 109	pūd̄al 28
kāde 23,32,104	pun 38
her, ser 22,38	serru 117
kās 102	soro 27
khalan 103	sōl'qup 11
khwōgher 98	surm 102
ke ^z a 28	tani 28,102
kor 53	tās 76
kōr 98	tet 39
kō 20	tirap 100
	ti-mbak 72

tü 42
 taB 80,109
 t.jumbə 106
 tuos 39
 conʒ 104

cued 107
 čaʒ 38
 čar 70
 čel 35,36,106,107
 šiče-ptak

Kamassz

amnu 63
 bari 71,116
 bēgəu 27,66,99
 bū 109
 būdū 25,26,27,93
 ere 29,32
 karmāzə/kuza/ 13
 kamu 26
 khā 23,115
 khī 43
 kūn-bu 13
 kola 48
 konzan 43
 kot 20
 kuja 37
 kuman 117
 kura 53
 kuru 98
 mana 70
 mā:nir 13

nēndlem 118
 nēndiʔsən 118
 neneg 73
 nēta 113
 pā 77
 phadelim 56
 phie 56
 puʔmō 38
 puʔma 28
 šāja 60
 šiče-ti 76,117
 šo 118
 šoidnoki 118
 šū 42
 sāʔarbakʔ 113
 samaʔidnoki 114
 samāilam 114
 seiʔbū 34
 sirā 22
 siri 38

surno 117
the⁷de 39
thenga 29,115
tho 56
thürüma 101

tala 35,36
ter 67,115
tu 107
ur⁷to 61,117
üdüge 61,117

Kojbal

amma 63
Sepe 71
biudium 25,26,27,93
bu 109
*3*aba 80
džia 107
gsmula 35,36
churru 98
ire 29,32
kola 48
koa 23
kuja 37
kuli 43,44

hulhulhul 73
pa 77
pe 20
pin-*3*iar 67
pö 58
sarju 117
seigbe 34
syry 22,38
syzte 76
tade 39
ta⁷ga 29
turme 101
ud*+*iuga 61
urga 61

Motor

amde 63
baggada 66
Sepe 71
bu 109

da⁷gan 29
deite /kalt/ 76
deite /vier/ 39
cha 77

chaa 20
 hungu^u 27
 inde 58,74
 indin-^yer 67
 ini 91
 iriu 29,32
 kaduma 28
 kain 36,37
 keipbe 34
 kele 48
 kistit^v 43,44

koa 23
 nambeba 80
 orga 61
 sirru 99,117
 syra 22
 taeret 20,27
 turme 101
 tcia^v 107
 ud-iumbui 61
 ukon 27
 una 38

Taigi

aiba 41
 apha 20
 bagáda 66
 bu 109
 deide /kalt/ 76
 deide /vier/ 39
 dza^v 107
 chaja 37
 hä 77
 hinde 58,74
 källa 48

keib 34
 kistin^v 43,44
 kugo 70
 némbä 80
 wirru 117
 sirre 22
 teran 27
 to 56
 türme 101
 urgo 61
 uyumbui 61

Karagasz

aiba-da 41
 baháda 66

bu 109
 deite 39

deren 27

dsha 107

la 21

chy 77

kale 48

opio 61

sarma 102

sira 22

sjuru 117

ypen 29, 32

Lapp

aedne 91

caermak 102

cajade 60

callat 31

doppa 77

guojehet 37

guõlle 48

jalakäs 35

kosk 39

kuora 98

oaivve 41

peä .jeviē 35

sanas 29

vaitse'k 99

vuoras 71

Finn

aurinko 120

elo 120

enä 91

iha 94

juoma 49

kala 48

kesä 88

kirves-tukka 76

koi 37

koira 53

kuore 98

kuu 42, 43, 88, 120

kuukausi 120

oiva 41

pimeä 74

puo 38

puu 77

päivä 35, 120

suve- 29

tuli 42

varis 71

vesi 109

voi 43

vuosi 21

Karjalai-aunuszi

kala 48

kuoris 98

kuu 43

pimie 74

Lid

kala 48

ku 43

kuoreh 98

pimed 74

puu 77

Vepsze

kala 48

kudaim 43

koreh 98

pimed 74

sidelen 60

Vot

kala 48

ku 43

pimia 74

puu 77

Liv

kala 48

ku 43

pi[?]md^o 74

pu[^] 77

sö^v 29

vari[^]ks^v 71

Eszt

kala 48

kuu 43

pime 74

puu 77

suvi 29

vares 71

Mordvin

ine 91
kal 48
koske 39
kou 43

kiza 19
si 35
varaka 71
ved 109

Cseremisiz

wuj 41
büt 109
ka-jam 37
kol 48

koskem 39
pu 77
saja 60
sarma 102

Zürjén

ar 29
guri-na 98
juni 49
kya 37
kir 53
mica 35
peimid 74

pyd 94
pu 77
syj-jal 72
una 91
udz 99
va 109
vo, u 21

Votják

ar 29
bör 94
dyr 38
peimit 74

pu 77
uno 91
va-pum 21
vu 109

Osztják

as 11
 en3 91
 xolá 42
 xör 53
 xot 38
 xöu 43
 chunty 37
 xmu 48
 jax 11
 iñlax 35
 ioj3t1 56
 lil 43
 kór 28

máj 59
 nawti 58
 onet 63
 pētem 74
 pisen 99
 pñi 38
 sur 22
 tabet 33
 tak 108
 toj3am 72
 tön 29
 uai 41
 uarnai 71
 untē 99

Vogul

ā3ā 41
 āmp 59
 ānt 63
 ārm 29
 3ut 109
 xār 53
 xoli 42
 chori 98
 xul 48
 iñnū 91

kuj 37
 lili 43
 nuoti 58
 oš 99
 -pā 77
 pālem 74
 pisjan 99
 pit 28
 puj 37
 pus 108

sāt 33

sol'i 40

sōri 60

tāl 38

tauli 72

tūw 29

uri 71

Magyar

al- 28

arány 69

élet 120

fa 77

hajnal 37

hal 48

harkály 70

here 53

hét 33

hol-nap 42

hó /Monat/ 44,45,120

irány 69

isten 33

ív- 120

jár 50

jelen 35

körte 99

nap 35

só 43

szár- 40

szó 59

szürke 22

ta-valy 21

tél 19

ügy 109

ül- 56

út 50

viz 109

Csuvas

sora 22

suja 60

Gsagatáj

sajarcik 113

Ujgur

sajyrcuk 113

Ozmán-török

samur 114

Mongol

türi/sün/ 101

ü^yüken 117

Tunguz

tíru-m 101

Gold

kókkarao 70

kūkū 70

Ket

esaf 80

kete 23

yed' 26

kagał 106

koā 89

kuj 100

tuk 77

Kott

dip1 80

hau 89

īj1 26

kēti 23

Csecsenc

siri 22

Óind

sapta 34

Aveszta

hapta 34

Orosz

rog 19

slm 19

Hegervit 33

ocmellku 11

mbtHbaltvz 99

canw+tg 2

Tartalom

Előszó	1
A szamojédok	2
A nyenyeczek	4
Az enyeczek	7
A nganaszanok	8
A szelkupok	11
A szajáni szamojédok	13
Az időszámítás	16
Az év	18
Az évszakok	21
A hét	33
A nap	34
A hét napjai	37
A hónap	42
Jurák hónapnevek	48
Tavgi-szamojéd hónapnevek	89
Osztják-szamojéd hónapnevek	98
Kamassz hónapnevek	113
Jegyzetek	120
Irodalom	121
Rövidítések	129
Szómutató	132

